

T.C

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

**ORTAYA ÇIKIŞLARI, İNANÇLARI VE YEMEN SİYASETİNE
ETKİLERİ AÇISINDAN HÛSÎLER**

YÜKSEK LİSANS

BAYRAM KEKLİK

BURSA-2021

T.C

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

**ORTAYA ÇIKIŞLARI, İNANÇLARI VE YEMEN SİYASETİNE
ETKİLERİ AÇISINDAN HÛSÎLER**

(YÜKSEK LİSANS)

BAYRAM KEKLİK

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi MEHMET ÇELENK

BURSA-2021

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Ortaya Çıkışları, İnançları Ve Yemen Siyasetine Etkileri Açısından Hûsîler” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Bayram KEKLİK
Öğrenci No : 701623081
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı : İslam Mezhepleri Tarihi
Statüsü : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Bayram KEKLİK
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı	: İslam Mezhepleri Tarihi
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: V+106
Tez Danışmanı	: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÇELENK

ORTAYA ÇIKIŞLARI, İNANÇLARI VE YEMEN SİYASETİNE ETKİLERİ AÇISINDAN HÛSÎLER

Bu tez çalışmasında 2014 yılında Yemen’de darbe yaparak yönetimi ele geçiren Hûsî hareketinin ortaya çıkışı, inançları ve Yemen siyasetine etkileri ele alınmıştır. Tezin amacı, Hûsî örneğinden yola çıkarak mezhepsel farklılıkların bir ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik hayatına etkilerini ortaya koymaktır. Özelde Yemen, genelde ise Ortadoğu’nun diğer ülkelerinde yönetimden çarşı-pazara varıncaya dek, toplumu en çok etkileyen faktörlerden birisi de dini/mezhepsel farklılıklardır. Ortadoğu’nun siyaset ve toplum yapılanmalarında bariz bir şekilde belirleyici olan mezhep-iktidar ilişkilerine en güzel örneklerden birisi de Hûsî hareketidir. Ortaya çıktığı ilk dönemlerden beri bazı medya ve akademi çevrelerince Şîî-Sünnî mücadelesi olarak tanımlanan Yemen savaşını ve bu savaşın en önemli aktörlerinden birisi olan Hûsîleri anlamak, mezhepsel farklılıkların Ortadoğu coğrafyasında etkilerinin hangi boyutlarda olduğunu anlamak açısından önemlidir. Ayrıca tezimizde küresel ve bölgesel güçlerin, Ortadoğu’da mezhep kartını kullanmak suretiyle, nasıl bir vekâlet savaşı yürüttükleri de Hûsî örneği üzerinden ortaya konmaya çalışılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

Hûsîler, Mezhepler, Yemen, Zeydîyye, Şîilik, Sünnîlik

ABSTRACT

Author Name and Surname	: Bayram KEKLİK
University	: Bursa Uludağ University
Institute	: Institute of Social Sciences
Department	: Basic Islamic Sciences
Discipline	: History of Islamic Sects
Nature of the Thesis	: Master Thesis
Number of pages	: V+106
Thesis Advisor	: Assistant Professor Mehmet CELENK

HOUTHİS IN TERMS OF THE OUTCOMES, BELIEFS AND THEIR EFFECTS ON YEMEN POLITICS

In this thesis, the emergence of the Hûsî movement, which took over the government in a coup in 2014 in Yemen, its beliefs and its effects on Yemeni politics are discussed. The aim of the thesis is to reveal the effects of sectarian differences on the political, social and economic life of a country, based on the example of Hûsî. One of the factors that affect the society the most, from the administration to the bazaar-market in Yemen in particular and in other countries of the Middle East in general, is religious/sectarian differences. One of the best examples of the sectarian-government relations, which are clearly decisive in the politics and social structures of the Middle East, is the Hûsî movement. It is important to understand the Yemen war, which has been defined as the Shiite-Sunni struggle by some media and academia since its first emergence, and the Houthis, one of the most important actors of this war, in order to understand the extent of the effects of sectarian differences in the Middle East geography. In addition, in our thesis, it has been tried to reveal how the global and regional powers are waging a proxy war by using the sectarian card in the Middle East, through the example of Hûsî.

KEYWORDS

Houthis, Sects, Yemen, Zaydiyye, Shiite, Sunni

ÖNSÖZ

Hem teolojik hem de politik açıdan önemli bir hareket olan Hûsî Ensârullah hareketi üzerine ülkemizde yapılan çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Hûsî hareketinin akademik bir tahlile tabi tutulması özelde Yemen’de genelde ise Ortadoğu coğrafyasının tamamında, bilhassa Arap Baharı sürecinden sonra meydana gelen hadiseleri anlamak açısından önem arz etmektedir. Binaenaleyh ülkemizdeki akademik araştırmalara katkısının olacağına inandığımız bu çalışmayı ele aldık.

Çalışmanın ortaya çıkmasında değerli tavsiye ve yönlendirmeleriyle katkıda bulunan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÇELENK’e ve çalışmanın bilhassa biçimsel dizaynındaki katkılarından dolayı Arş. Gör. Muhammed Üsame KARADENİZ’e teşekkürlerimi sunarım. Savunma esnasında önemli öneri ve tavsiyelerde bulunan Doç. Dr. Rifat TÜRKEK, Dr. Öğr. Üyesi İlhami ORUÇOĞLU ve Doç. Dr. Adem ARIKAN hocalarıma da teşekkür ederim. Ayrıca hayatımın tamamında olduğu gibi çalışma süresince de her zaman yanımda olan kıymetli ailem ve arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

Temennimiz odur ki bu çalışma içerdiği tüm eksikliklere rağmen ülkemizde bu alanda yapılacak olan çalışmaların önünü açar ve bu çalışmalara katkı sunar.

Bursa, 2021

Bayram KEKLİK

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM YEMEN'E GENEL BAKIŞ

1.YEMEN.....	3
1.1. YEMEN'İN KISA TARİHİ	4
1.2. YEMEN'İN DEMOGRAFİK YAPISI.....	7
1.3. YEMEN'İN EKONOMİK YAPISI.....	10
2. YEMEN'DEKİ BAŞLICA SORUNLAR.....	14
2.1.MERKEZÎ HÜKÜMETİN ZAYIF OLMASI.....	15
2.2. EĞİTİM SORUNU.....	17
2.3. SU KRİZİ	18
3. YEMEN İÇ SAVAŞINDA HÂLİHAZIRDA ETKİN OLAN AKTÖRLER.....	20
3.1. HÜKÜMET (HÂDİ HÜKÜMETİ) GÜÇLERİ.....	21
3.2. AYEK (Arap Yarımadası el-Kâidesi : تنظيم القاعدة في جزيرة العرب).....	23
3.3. GÜNEY AYRILIKÇILARI (HİRAK HAREKETİ).....	26
3.4. HÛSÎLER	28

İKİNCİ BÖLÜM HÛSÎLER

1. HÛSÎLER'İN İNANÇLARI.....	32
1.1. ZEYDÎYYE.....	33
1.1.1. Zeydîyye'nin Temel Görüşleri.....	39
1.1.2. Cârûdiyye Fırkası.....	41
2. HÛSÎLER'İN ORTAYA ÇIKIŞI.....	45
3. HÛSÎ HAREKETİNDE ÖN PLANA ÇIKAN HÛSÎ LİDERLERİ.....	46
3.1. BEDREDDİN EL-HÛSÎ	46
3.2. HÜSEYİN EL-HÛSÎ.....	50
3.3. ABDÜLMELİK EL-HÛSÎ	52
4. HÛSÎLER'İN YEMEN SİYASETİNDE ETKİN OLMA SÜRECİ	53

5. HÜKÜMET GÜÇLERİ İLE HÛSÎLER ARASINDAKİ ÇATIŞMALARIN ALTI AŞAMASI	59
5.1. BİRİNCİ AŞAMA (ÇİĞLİK SAVAŞI)	59
5.2. İKİNCİ AŞAMA (Mart-Mayıs 2005)	59
5.3. ÜÇÜNCÜ AŞAMA (2005-2006).....	61
5.4. DÖRDÜNCÜ AŞAMA (Ocak-Haziran 2007).....	61
5.5. BEŞİNCİ AŞAMA (Mart-Temmuz 2008)	62
5.6. ALTINCI AŞAMA (2009-2010).....	63
6. ARAP BAHARI SÜRECİNİN YEMEN'DEKİ ÇATIŞMALARA ETKİSİ.....	65
7. HÛSÎ-ŞİÂ İLİŞKİSİ	69
8. HÛSÎ-SELEFÎ/VEHHÂBÎ ÇATIŞMASI.....	71
9. HÛSÎ MÜCADELESİNİN ARDINDAKİ MEZHEP FAKTÖRÜ	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YEMEN'E MÜDAHALE VE KRİZİN GLOBALLEŞMESİ

1. YEMEN'E MÜDAHALENİN NEDENLERİ	83
1.1. SUUDİ ARABİSTAN-İRAN REKABETİ	83
1.1.1. Suudî-İran Rekabetinde Yemen Faktörü	86
1.2. MÜDAHALENİN ARDINDAKİ MEZHEPSEL NEDENLER	87
2.HÛSÎ-İRAN İLİŞKİSİ	90
3. SUUD-HÛSÎ ANLAŞMAZLIĞI.....	93
4. YEMEN'DE MEZHEP FARKLILIKLARI ÜZERİNDEN YÜRÜTÜLEN VEKÂLET SAVAŞLARI (PROXY WARS)	96
SONUÇ.....	100
KAYNAKÇA	104

GİRİŞ

Ortadoğu, eskiden beri birçok medeniyete ev sahipliği yapmış bir bölgedir. Gerek İslamiyet'ten önce ve gerekse İslamiyet'ten sonra birçok uygarlığı ağırlamış olan bölge, zengin ve köklü tarihi boyunca birçok savaş ve karışıklıklara da şahit olmuştur. Söz konusu savaşların ve karışıklıkların en büyük nedenlerinden biri, bölgenin oldukça kozmopolit bir yapıya sahip olmasıdır. Zira Ortadoğu coğrafyası farklı etnik ve dini grupların çok fazla olduğu bir bölgedir. Bu farklı gruplar tarih boyunca var olan mücadelelerini günümüze dek sürdürmüşlerdir.

Şüphesiz Ortadoğu'nun en önemli ülkelerinden birisi de güçlü ve köklü bir tarihe sahip olan Yemen'dir. Yemen, kadim tarihi, coğrafi konumu ve sosyo-kültürel yapısı açısından her dönem önemli ve hareketli bir coğrafya olmuştur. Hz Muhammed (s.a.v.) zamanında İslamlaşmaya başlayan ve Hz. Ali döneminde tamamen İslam egemenliğine giren ülkede, günümüze dek farklı iktidarlar hâkim olmuştur. 1517 yılından Birinci Dünya Savaşına kadar Osmanlı idaresinde de kalmış olan Yemen, Osmanlı/Türk tarihi açısından da önemli bir yere sahiptir.

Çağlar boyunca birçok uygarlığa, etnik çeşitliliğe ve dini/mezhepsel gruplara ev sahipliği yapmış olan Yemen'de, farklı kimlikler uzunca bir süre barış içinde bir arada yaşamışlardır. Bu yönüyle adı tarih kitaplarında mutluluk, barış ve bereket ile beraber anılan ülke, maalesef günümüzde iç savaşların ve buna bağlı olarak insan ölümlerinin, açlığın ve fakirliğin eksik olmadığı bir ülke haline gelmiştir. 2000'li yılların başında ortaya çıkan iç savaş ve kargaşa ortamı halen devam etmekte ve Yemen'de arzu edilen sükûnet ve huzur ortamı bir türlü sağlanamamaktadır.

Yemen'deki iç karışıklığın birçok tarihi ve sosyal nedeni vardır. Bu nedenlerin en önemlilerinden birisi de mezhepsel farklılıklardır. Ülkedeki iç savaşı tamamen bir mezhep savaşı olarak tanımlamak doğru olmayacağı gibi, bu savaşı mezhep faktörünü hesaba katmadan tanımlamak da yanlış olacaktır. Bu durum sadece Yemen için değil, Ortadoğu'da karışıklık yaşayan ülkelerin tamamı için söz konusudur. Zira Ortadoğu'da "müttefik" olanın yahut "öteki" olanın kim olacağını belirleyen en önemli etkenlerden birisi de mezheplerdir.

Nüfusunun sadece %1'lik kısmını gayrimüslimlerin oluşturduğu Yemen'de, Sünnî/Şafî mezhebine mensup Müslümanların oranı yaklaşık %60'tır. Müslüman nüfusun geriye kalan yaklaşık %40'ı ise Şîliğin kollarından kabul edilen Zeydîye mezhebine mensuptur. Söz konusu iki mezhep mensupları Yemen'de mezheplerin teşekkül ettiği ilk dönemlerden beri genellikle barış ve uyum içerisinde bir arada yaşamıştır. Ancak bu sükûnet hali son yıllarda yerini kanlı bir çatışma ortamına bırakmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yemen'de hâkimiyetini kaybetmesinden sonra yönetimi Zeydîler devralmışlardır. Uzunca bir süre yönetimde kalan Zeydî hanedanları 1962 yılına kadar Yemen'i yönetmişlerdir. Ancak 1962 yılında yapılan bir darbeyle yönetim şekli değiştirilmiş ve Zeydîler yönetimden uzaklaştırılmışlardır. Bu durum ülkedeki bazı Zeydî aşiretler tarafından kabul görmemiş ve tepki ile karşılanmıştır. Söz konusu aşiretlerden birisi de günümüzde başkent San'a'yı ellerinde bulunduran Hûsîler olmuştur. Gerek 2014 yılında Yemen'de gerçekleştirdikleri darbeyle ve gerek darbe sonrası izledikleri siyaset ve yaptıkları eylemlerle dünya kamuoyunda kendilerinden sıkça bahsettiren Hûsîler, Zeydî mezhebinin içerisinden çıkmış bir gruptur. Yemen'de 62 darbesinden sonra Zeydîlere yönelik politikaları ve Zeydîlerin yaşadıkları bölgelerdeki ekonomik geri kalmışlığı gerekçe göstererek ayaklanan Hûsîler, hâlihazırda Yemen'deki en etkin gruplardandır.

Zeydîlerin ayaklanmalarında ve Yemen'i böylesi bir sürece sürüklemelerinde mezhep faktörünün etkisinin yadsınamayacağı kanaatindeyiz. Zira çalışmamızda da ele alınacağı üzere mezhep unsuru, Hûsî kimliğinin bir parçasıdır. Bu sebeple tez çalışmamızın birinci bölümünde Hûsî hareketinin filizlendiği ortamı ve şartları tanımak için Yemen tanıtılacak, ikinci bölümde de Hûsî hareketi ve Yemen iç savaşı ele alınarak bir ülkenin sosyo-kültürel yapısını etkilemede mezhepsel farklılıkların etkisi ortaya konmaya çalışılacaktır. Üçüncü bölümde ise Yemen'e yönelik harici müdahaleyi ele almak suretiyle, bölgedeki egemen ülkelerin siyasi çıkarları için mezhep kartını nasıl kullandıkları ve Yemen'i nasıl bir vekâlet savaşı sahasına dönüştürdükleri gösterilmeye çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YEMEN'E GENEL BAKIŞ

1.YEMEN

Yemen, gerek coğrafi konumu, gerek tarih boyunca üstlenmiş olduğu misyon açısından Ortadoğu coğrafyası için önemli bir ülke olagelmıştır. Kuzeyden Suudi Arabistan doğudan Umman ile komşu olan ülke, Babü'l-Mendep Boğazı ve Aden Körfezi gibi çok önemli stratejik geçiş yollarına sahip olması hasebiyle uluslararası ticaret açısından da son derece önemli bir mevkidedir. Ayrıca petrol kaynaklarına sahip olması da, Yemen'i önemli bir ülke kılan etkenlerden birisidir.

Tarih boyunca “Arabia Felix (Mesut Arabistan)”, “Yemen'ül-Meymun” (Hayırlı Yemen), “Arabiyetü's-Sa'ide” (Mutlu Arap Ülkesi) gibi isimlerle anılan Yemen, günümüzde çatışmaların, iç karışıklığın eksik olmadığı bir ülke olmuştur.¹ Geline süreçte ülke adeta radikal grupların çatışma sahası halini almıştır.

Söz konusu iç karışıklığın hiç şüphesiz pek çok tarihi, siyasi/politik, dini/mezhebi alt yapısı vardır. Bu iç karışıklık sebebiyle Yemen bugün, büyük bir siyasi istikrarsızlık, savaş ve buna bağlı olarak ekonomik buhran geçirmektedir. Küresel ve bölgesel güçlerin de ülke içinde birbirine muhalif konumda olan grupları, kendi menfaatleri lehine desteklemeleri ve silahlandırmaları, ülkede var olan krizi daha da derinleştirmiştir. Mevcut krizin Yemen'de bir insanlık krizine dönüştüğü, ülkede temel insan haklarının rafa kaldırıldığı, bu sebeple insan ölümlerinin ve dramatik toplumsal tehcirlerin günbegün arttığı müşahade edilmektedir.

Uzun yıllar Osmanlı yönetiminde kalan ve bu yönüyle kendi tarihimiz açısından da büyük bir önem arz eden Yemen üzerine ülkemizde yapılan çalışmaların oldukça az olduğu görülmektedir. Yemen'de hâlihazırda devam eden iç karışıklığın sebeplerini anlamak, bilhassa Arap Baharı sürecinden sonra Ortadoğu'da yaşanan gelişmeleri anlamamıza da katkı sağlayacaktır. Yemen tanınmadan, yaşanan iç karışıklığın ardındaki sosyal, siyasi, tarihi ve kültürel sebeplerin neler olduğu da tam olarak anlaşılamayacaktır. Bu yüzden bu bölümde Yemen iç karışıklığının sebeplerini anlamak

¹ Serpil AÇIKALIN, Gamze COŞKUN, Sedat LAÇİNER, Yemen Dosyası: Fakirlik Ve Terör Kıskaçında Bir Ülke, Ankara: USAK Yayınları, 2010, s. 15.

ve bu iç karışıklığın en etkili aktörlerinden olan “Hûsîleri” tanımak için, ülkenin kısa tarihini, demografik yapısını, ekonomik durumunu ve kronik sorunlarını ele almaya çalışacağız. Bu sayede Yemen’de cereyan eden iç savaşın ardındaki sosyo-kültürel sebeplerin daha iyi anlaşılacağı kanaatindeyiz.

1.1. YEMEN’İN KISA TARİHİ

Yemen tarihine bakıldığında, milattan önce Sebe melikesi Belkıs ile bilinen ve tanınan ülke uzun yıllar Habeşistan krallığının yönetiminde kalmış, daha sonraki dönemlerde Mısırlıların, Romalıların, Farısların, Portekizlilerin, Türklerin ve İngilizlerin belli dönemlerde bu topraklara hâkim oldukları ya da buna çabaladıkları görülmektedir.²

Hz. Muhammed (sav) zamanında İslamlaşmaya başlayan Yemen, kaynakların belirttiğine göre Hz. Ali döneminde Müslümanların egemenliğine girmiştir.³ Ülke geçmişte hem Yahudilere hem de Hristiyanlara ev sahipliği yapmıştır.⁴ Yemen halkı Hz. Ali’ye olan muhabbetlerinden dolayı Şiîliği benimsemiş ve Şia mezhebinin kollarından sayılan Zeydîlik daha 9. yüzyılda Yemen’de bir hanedanlık kurmuştur.⁵

İslamiyet’in ilk yıllarından itibaren sırasıyla Emevîler, Abbasiler, Eyyubiler ve Memlûklüler’in idaresinde kalan Yemen, Yavuz Sultan Selim’in 1517’de gerçekleştirmiş olduğu Mısır seferi sırasında Osmanlı Devleti’ne biat etmiştir. Ancak Osmanlı Devleti için Yemen’i yönetmek hiç kolay olmamıştır. Çünkü bölge, Avrupalı devletler için de büyük öneme haiz bir bölge olduğundan, zaman zaman Yemen’in Avrupalı devletlerce yönetildiği dönemler olmuştur. Tamamı olmasa da Yemen’in bazı bölgeleri belli dönemler İngilizler, Fransızlar ve Portekizliler tarafından işgal edilmiştir. Özellikle Aden ve Babü’l-Mendep gibi stratejik önemi yüksek bölgeler, coğrafi keşiflerin hız kazandığı dönemlerde söz konusu ülkeler için önemli geçiş yolları olarak görülmüş ve buraların hâkimiyeti için seferler düzenlenmiştir. Örneğin; Aden ve çevresi 1513-1538 ve sonrasında 1547-1548 yılları arasında Portekiz idaresinde iken 1538-1547 ve 1548-1645 yılları arasında Osmanlı idaresine geçmiştir. 1839 yılına gelindiğinde ise

² Mustafa Aydınıtepe, İzzettin Artokça, “Yemen Raporu”, TASAM, erişim: 31 Mart 2018, s. 4.

³ Uygur Kumbul, “Yemen’de İç Savaş ve Huti İsyanı”, ANKASAM, Ankara, 2017, <https://ankasam.org/yemende-ic-savas-ve-huti-isyani/>

⁴ Açıklan, a.g.e., s. 21.

⁵ Mustafa Aydınıtepe, İzzettin Artokça, “Yemen Raporu”, TASAM, Erişim: 31 Mart 2018, s. 5.

İngiltere Hindistan’da sömürgeleştirdiği yerleri daha rahat idare edebilmek için burayı işgal etmiştir.⁶

Yemen idaresi yer yer Osmanlı Devleti’nin elinden çıkmış olsa da genel olarak Birinci Dünya Savaşı’na kadar yönetimin Osmanlı Devleti’nin elinde olduğunu söylemek mümkündür. 1900’lü yıllara gelindiğinde Osmanlı gerek iç karışıklıklar gerek dışarıdan gelen saldırılar nedeniyle Yemen ile yeteri kadar ilgilenememiştir. Bunun neticesinde Zeydîler oluşan şartları fırsat bilip tekrar ayaklanmıştır. Zeydîlere göre imam, mezhebin kuralları gereğince belirlenmelidir. Bu yüzden Osmanlı idaresini meşru kabul etmeyen Zeydîler, 1891 yılında Yemen’de kendi hanedanlığını kurmuş olan İmam Muhammed b. Yahya Hamîdü’l-din öncülüğünde, Osmanlı yönetimine karşı cihat ilan etmiştir.⁷

İtalya’nın 1911 tarihinde Trablus’u işgal girişimi ve Balkanlar’da savaşın baş göstermesinden dolayı, Osmanlı Devleti Yemen’in yönetimi konusunda Zeydî lider Muhammed b. Yahya Hamîdü’l-din ile anlaşmak zorunda kalmıştır. Bu anlaşma ile İmam Yahya tek başına Kuzey Yemen’de yönetici olmuş, yabancı ülkelerle diplomatik ilişki kurmak dışında tüm yetki ve hâkimiyeti ele almıştır.⁸

Kaynakların belirttiğine göre İmam Yahya her ne kadar Osmanlı Devleti’ne karşı ayaklanmış olsa da, anlaşmadan sonra Osmanlı yönetimine sadık kalmış, Osmanlı Devleti ile beraber İngilizlere karşı savaşmıştır. Ancak 1917 yılında Osmanlı Devleti Filistin cephesinden geri çekilince İmam Yahya da bağımsızlığını ilan etmiş ve nihayetinde Lozan anlaşması ile Yemen Osmanlı toprağı olmaktan çıkmıştır.⁹ Böylece 1962 yılına kadar sürecek olan hanedanlık yönetimi başlamıştır.

İmam Yahya 1941 yılında oğlu İmam Ahmed tarafından kendisine yönelik bir darbeye yönetimden uzaklaştırılmış ve oğlunun da aralarında bulunduğu bir grup tarafından suikast sonucu öldürülmüştür. 1962 yılına kadar Yemen’i yöneten İmam Ahmed öldüğünde, yerine oğlu İmam Muhammed Bedir geçmiştir. Ancak imam

⁶ Açıklan, a.g.e., s. 54.

⁷ Mustafa Aydıntepe, İzzettin Artokça, “Yemen Raporu” , TASAM, 31 Mart 2018, s. 5.

⁸ Aydıntepe, a.g.e., s. 5.

⁹ Cengiz Tomar, “Yemen”, TDV İslam Ansiklopedisi, 2013, Ankara: TDV yayınları, 2013, c. 43, s. 412-413.

Muhammed Bedir sadece 8 gün yönetimde kalabilmiştir. Ordunun başına atamış olduğu Albay Sallal bir darbe ile İmam Muhammed Bedir'i devirmiş ve “Yemen Arap Cumhuriyeti”ni kurmuş, kendisini de devlet başkanı ilan etmiştir. İmam Bedir ise öldüğü söylentilerinin aksine ülkenin kuzeyindeki Zeydî aşiretlere sığınıp “Emir’ül-Mü’minin” sıfatıyla mücadele etmeye devam etmiştir.¹⁰

Yukarıda da belirtildiği üzere Aden ve çevresi, yani Güney Yemen bu dönemlerde İngiltere’nin sömürgesi konumundaydı. Ancak İngiltere’de o dönem yaşanan siyasal değişiklikler neticesinde İşçi Partisi’nin başa gelmesi ve Güney Yemen’e bağımsızlık verileceğinin söylenmesi üzerine, 1963 yılında San’a’da kurulmuş olan “Milli Kurtuluş Cephesi” Güney Yemen’in hâkimiyetini ele geçirmeyi başarmıştır. 30 Kasım 1967 yılında Milli Kurtuluş Cephesinin lideri Kathan eş-Şa’bi güneyde Güney Yemen Devleti’nin kurulduğunu açıklamıştır. Ancak 2 yıl sonra Milli Kurtuluş Cephesi’nin radikal sol kesimi Şa’bi’yi iktidardan düşürüp Güneyde Marksist bir rejim kurduklarını ilan etmiş ve 30 Kasım 1970’te de devletin adını “Güney Yemen Halk Cumhuriyeti” olarak değiştirmişlerdir.

Kuzey Yemen ile Güney Yemen arasında yönetsel/ideolojik farklılıklardan dolayı 1972 ve 1979 yıllarında savaş çıkmış ancak bu savaşlar uzun sürmemiştir. Kuzey Yemen’de 1978 yılında iktidar değişikliği meydana gelmiş, Ali Abdullah Sâlih cumhurbaşkanı olmuştur. Böylece Kuzey Yemen’de 1978 yılından 2011 yılına kadar 33 yıl sürecek olan Sâlih dönemi başlamıştır. Sâlih döneminde düzenli aralıklarla seçimler yapıp istikrar sağlanmış, ayrıca petrolün bulunması ve pazarlanması sonucunda ekonomik açıdan gelişmeler yaşanmış olsa da istenilen refah düzeni kurulamamıştır. Kuzey Yemen’de bu gelişmeler yaşanırken Güney Yemen ise bu dönemde parti içi çekişmeler sebebiyle siyasi krizlerle mücadele etmekteydi.¹¹

Kuzey Yemen, 1986’da Güney ile birleşmeyi önermiştir. Sovyetler Birliği’nin de desteklemesiyle, Kuzey ve Güney Yemen 1990 yılında birleşmiş, 2 buçuk yıllık geçiş dönemi boyunca ülke iki parti tarafından ortaklaşa yönetilmiş ve nihayetinde, 1992’de yapılan bir seçimle tamamen birleşmiştir. Yeni kurulan Yemen Cumhuriyeti’nin başına Sâlih geçmiş, başkenti ise San’a olmuştur.

¹⁰ Açıklan, a.g.e., s. 68.

¹¹ Tomar, a.g.e., s. 412-413.

1994 yılına gelindiğinde, güneydeki ayrılıkçı bir grup ile hükümet güçleri arasında, etkileri günümüze dek sürecek olan bir iç savaş başlamıştır. Çünkü iki ülkenin birleşmesi bir kaynaşma yahut bir tarafın diğer tarafa intibakından ziyade, Güney Yemenli partiler ile Kuzey Yemenli partilerin rekabeti olarak görülmüştür. Nitekim 1993 yılında gerçekleştirilen seçimlerde Güney Yemenli partilerin istenilen sonucu elde edememesi üzerine başlayan gerginlikler sonucunda, Aden birleşmeden çekilmiştir. Ancak 1994'te Aden merkezli isyan bastırılmış ve Yemen'de birlik yeniden tesis edilmiştir.¹² “Güney Ayrılıkçıları” olarak isimlendirilen grup da, 94 iç savaşından sonra etkili olmaya devam etmiş ve dönem dönem Yemen'de bağımsızlık talebiyle ayaklanmışlardır. Bunun sebeplerinden biri de, Sâlih rejiminin güneyli askerleri ve subayları zorunlu olarak emekli/tasfiye etmiş olması, ülke yönetiminde liyakatten ziyade itaati esas alması ve önemli mevkileri bu anlayışla kullanmasıydı. Sâlih'in bu tutumundan kaynaklı Güneyli ayrılıkçılar tarafından protestolar başlamış ve bu protestolar ilerleyen dönemlerde bağımsızlık talebine dönüşmüştür.

1.2. YEMEN'İN DEMOGRAFİK YAPISI

Yemen'in demografik yapısı, son yıllardaki iç karışıklık ve çatışma ortamı sebebiyle sağlıklı ve güvenilir bir şekilde incelenememektedir. Ayrıca ülkenin ekonomik durumu ve coğrafi yapısı da sağlıklı verilerin elde edilmesini zorlaştırmıştır. Örneğin çöl ortamının yaygın olduğu bölgelerde ulaşım ve irtibat sorunu sebebiyle düzgün sayım yapılamaması ülke hakkında sağlıklı ve güvenilir verilerin elde edilmesini zorlaştırmaktadır.

Ülkenin nüfusu yaklaşık 30 milyondur. 527.970 km² toplam alana sahip olan ülkede, km başına düşen insan sayısı 56,9'dır.¹³ 30 milyonluk nüfusun yaklaşık %99'unu Müslümanlar, geriye kalan %1'lik kısmını ise Museviler, Hristiyanlar ve Hindular oluşturur. Bazı kaynaklara göre Müslümanların %70'i Sünnî/Şafii iken, bu oran bazı kaynaklara göre %60 civarındadır. Geriye kalan %30-40'lık kesim ise Zeydîye mezhebine mensuptur. Etnik dağılıma baktığımızda ise, nüfusun büyük bir çoğunluğunu Afrikalı Araplar da dâhil olmak üzere, Arapların oluşturduğunu

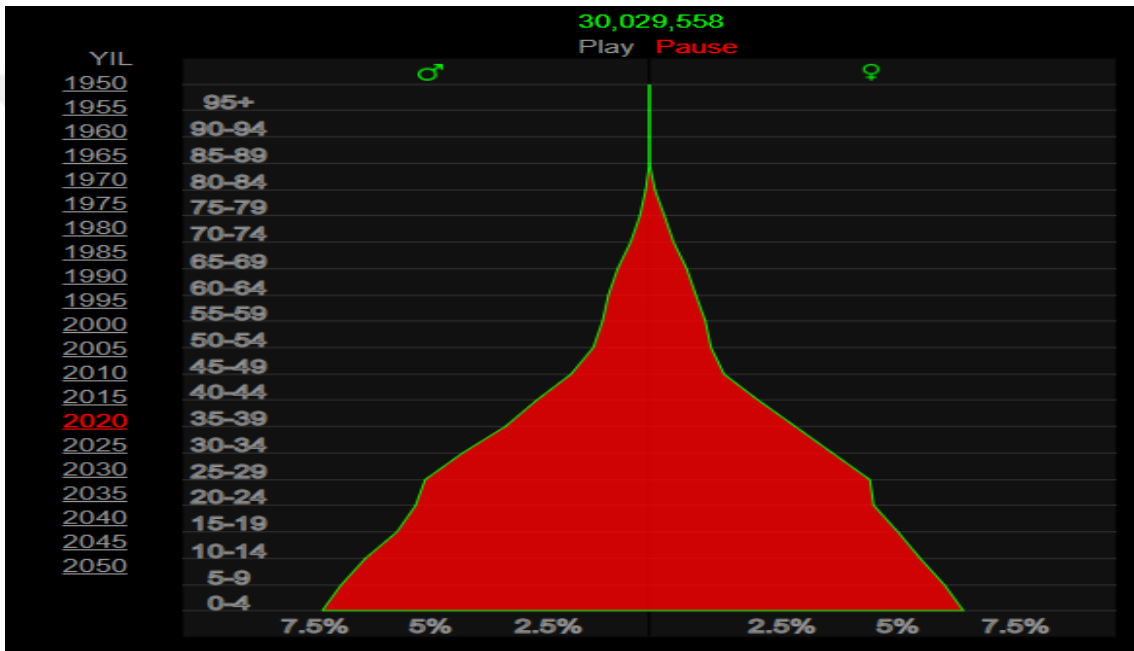
¹²Tomar, a.g.e., s. 412-413.

¹³ Country Meters, “Yemen Population”, 2020, <https://countrymeters.info/en/Yemen>, (04.01.2020)

görmekteyiz. Ayrıca ülkede Araplardan başka Güney Asyalılar ve Avrupalılar da yaşamaktadır.¹⁴

Nüfus artış hızına baktığımızda Yemen, Arap dünyasındaki en fakir ülke olmasına rağmen nüfusu en hızlı artan ülkelerdendir. Nüfus artış hızı yaklaşık %3,5'tir.¹⁵ Bu durum haliyle birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Eğitim, sağlık, iş olanaklarının daralması vb. sorunlar büyük oranda nüfus artışıyla ilgilidir. Yemen'deki iç karışıklığın büyük bir kısmı da saymış olduğumuz bu sorunlardan kaynaklanmaktadır.

YEMEN NÜFUS PİRAMİDİ¹⁶

Piramit incelendiğinde, Yemen'in çok genç bir nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Ülkede 0-14 yaş arası nüfus oranı toplam nüfusun %43'ünü, 15-64 yaş arası, nüfusun %54'ünü oluşturmakta iken, 65 yaş üstünün %2'lik bir orana sahip olduğu görülmektedir. Bu durum ise ülkede yaşam süresinin kısa olduğuna işaret etmektedir.¹⁷ Bu kadar genç ve dinamik bir nüfusa sahip olmasına rağmen, ülkede ekonomik kriz, işsizlik vb. sorunlar temel problemler arasındadır. Ayrıca piramitte 0-14 yaş arası insan

¹⁴ İNSAMER, "Yemen", İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 2017, https://insamer.com/tr/yemen_745.htm

¹⁵ Açıklan, a.g.e., s. 22.

¹⁶ World Life Expectancy, "Yemen Population-Pyramid", 2020, <https://www.worldlifeexpectancy.com/tr/yemen-population-pyramid>

¹⁷ Açıklan, a.g.e., s. 68.

sayısının fazla olması da doğum oranlarının fazla olduğunu göstermektedir. Doğum oranlarının fazla olması, Yemen gibi iktisadi problemlerle mücadele eden bir ülkede problemlerin daha da artmasına neden olmaktadır.

2007 verilerine göre Yemen’de doğum ve ölüm oranları şu şekildedir: Doğum oranı 1000’de 42,7 ölüm oranı ise 1000’de 8.1’dir. Bu oranların savaşın şiddetlendiği son yıllarda çok daha fazla olduğu muhakkaktır. Ülkede, sağlık koşullarından kaynaklı bebek ölüm oranları da yüksektir. Ayrıca erkek ölüm oranları da kadın ölüm oranlarına kıyasla daha yüksektir. Bebek ölüm oranlarının bu kadar yüksek olmasının nedeni, ülkedeki iç savaştan dolayı ekonominin ve ekonomiye bağlı olarak sağlık sisteminin çökmesidir.¹⁸ Yemen’de yaşanan iç savaşa ek olarak, komşu ülkelerin dönem dönem ülkeye ambargo uygulamasından kaynaklı, Yemenliler ilaç başta olmak üzere diğer temel gıda maddelerine erişimde sorun yaşadıklarından, birçok insan salgın hastalıklar ve açlık sebebiyle vefat etmektedir.

Yemen’de şehirleşme oranı %15 civarındadır. En kalabalık şehir başkent San’a’dır. Başkent’in nüfusu yaklaşık 4 milyondur. Yemen merkezi istatistik kurumunun 2008 verileriyle kıyaslandığında, başkent’in nüfusunun 10 yılda ikiye katlandığını görmekteyiz. San’a’dan başka Taiz, Hudeyde, Aden ve Hadremevt şehirleri Yemenlilerin yoğun olarak yaşadıkları kalabalık şehirlerdir.¹⁹

Ülke nüfusunun büyük bir çoğunluğu aşiretler halindedir. Ülkenin kuzeyinde Haşid, orta bölgelerinde Bekil, güneyinde ise Medhe aşiretleri hâkimdir. Aşiretlerin sayısının fazla olması hasebiyle, siyasi alanda da aşiretlerle işbirliğine gitmek zorunda kalınmaktadır. Kabile yapılanmasından kaynaklanan bu durum merkezi otoritenin zayıflamasına sebebiyet vermektedir.²⁰

Tahminlere göre Yemen’de yetişkin nüfusun (15 yaş ve üstü) %70’i okuma-yazma bilmemektedir. Erkeklerde okuma-yazma oranı kadınlara oranla daha yüksektir. Zaten düşük olan okur-yazar oranının dışında, ülkede lise ve üniversite öğrenimine

¹⁸ Murtahil.com, “Yemen Nüfusu, (عدد سكان دولة اليمن)”, <https://murtahil.com/142909/عدد-سكان-دولة-اليمن/>, (23.09.2019).

¹⁹ Murtahil.Com, “Yemen Nüfusu, (عدد سكان دولة اليمن)”, <https://murtahil.com/142909/عدد-سكان-دولة-اليمن/>, (23.09.2019).

²⁰ Açıklan, a.g.e., s. 23.

bakıldığında da, kalitenin modern eğitim standartlarının çok altında olduğunu görmekteyiz. Mevcut eğitim kurumları sağlıklı eğitim-öğretim vermekten uzaktır. Ülkede süregelen iç karışıklıklardan kaynaklı yaklaşık 1600 okul eğitim veremez hale gelmiş durumda ve bu sebeple yaklaşık 2 milyondan fazla çocuk eğitim-öğretimden mahrum kalmıştır. Eğitim faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülemiyor olması, ülke için uzun vadede daha büyük sorunlara zemin hazırlamaktadır.²¹

Yemen’de göç oranları da oldukça fazladır. Fakirlik, istikrarsızlık ve iç savaş yüzünden gelecek vadetmeyen ülke şartları Yemenlilerin göç etmesine sebep olmaktadır. Suudi Arabistan, ABD ve Avrupa ülkeleri Yemenlilerin yoğun olarak göç ettiği yerlerdir. Bu durumun hem avantajları hem de dezavantajlarından bahsedilebilir. Ülkedeki beyin göçü, sorunların çözümü için var olan kaynağın dışarıya göç etmesi anlamına geldiği için dezavantaj, yurt dışına çalışma amaçlı göç eden Yemenlilerin ülke ekonomisine döviz girdisi sağlaması ve bu şekilde ekonomiye katkıda bulunması ise, Yemen için avantajlı bir durumdur.²² Ülkede iç karışıklığın çıkmasıyla birlikte, çok sayıda Yemen vatandaşı mülteci durumuna düşmüştür. Savaştan sonra Yemenlilerin bir kısmı ülke içinde yer değiştirirken, bir kısmı da vatanını terk etmek durumunda kalmıştır. 2017 verilerine göre savaşla birlikte 2,5 milyona yakın Yemenli yerinden olmuştur. Dışarıya göç verme probleminin yanında Afrika’dan Yemen’e göç eden mülteci sayısı da bir hayli fazladır. Başkent San’a ve Aden’de yaklaşık 500 bin Somalili, 2500 Suriyeli, 15 bin Filistinli mülteci bulunmaktadır.²³

1.3. YEMEN’İN EKONOMİK YAPISI

Yemen, ekonomik olarak dünyanın en fakir ülkesi olmasına ve eğitim sisteminin de oldukça kötü olmasına karşın nüfusu çok hızlı ve kontrolsüz gelişen bir ülkedir. Uzun yıllar iç karışıklık ve terör sorunlarıyla uğraşmak, ülkeyi maddi açıdan oldukça yıpratmıştır. Ülkede yaşanan mezhepsel ayrılıkçı çatışmalar ve bu sebeplere binaen gerçekleşen dış askeri müdahaleler, siyasi istikrarın sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Arap yarımadasında zengin komşularla çevrili, ayrıca coğrafi konum olarak da çok

²¹ İNSAMER, “Yemen”, İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi,2017, https://insamer.com/tr/yemen_745.htm

²² Açıklan, a.g.e., s. 28-31.

²³ İNSAMER, “Yemen”, İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi,2017, https://insamer.com/tr/yemen_745.htm

önemli stratejik geçiş yollarına sahip olmasına rağmen Yemen, bu sorunlardan ötürü bu avantajlı durumu gereği gibi değerlendirememiş ve nihayetinde ülke daha önce de ifade edildiği gibi dünyanın en fakir ülkelerinden birisi haline gelmiştir.

Yemen ekonomisinin kötüleşmesine neden olan faktörlerden birisi de 1990 yılında gerçekleşen Kuzey Yemen ile Güney Yemen'in birleşmesi hadisesidir. Kuzey Yemen'in oldukça fakir durumda olan Güney Yemen ile birleşmesi, ekonomiye önemli bir yük bindirmiş ve ülkede var olan işsizliği daha da arttırmıştır. Öte taraftan Yemen'in, Körfez Savaşı'nda körfez ülkelerine karşı Irak'ı desteklemesi, bu ülkelerle ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. Öncesinde Yemen'e maddi yardımlarda bulunan körfez ülkeleri bu süreçten sonra yardımlarını kesmişlerdir.²⁴

Ülkede işsizlik oranı %70 civarındadır.²⁵ Bu yüzdelerin 2021 itibari ile çok daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Toplam nüfusun çok az bir bölümü çalışmakta ve bu çalışan kesim toplumun geri kalanına bakmak zorunda kalmaktadır.²⁶ Ülke ekonomisi büyük ölçüde petrol kaynaklarına bağlıdır. Ancak Yemen'deki petrol kaynakları bölgedeki diğer ülkelere oranla hem miktar olarak hem de kalite olarak düşüktür. Bir diğer sorun ise, Yemen petrol rezervlerinin gitgide azalması sorunudur. Örneğin; Yemen'deki petrol ihracatının 2003 yılında 453.000 varilden fazla olduğu belirtilirken, bu miktar 2008 yılında 280.000 varile kadar düşmüştür.²⁷ Ülkedeki petrol günlük 451 bin varille 2001 yılında en üst seviyeye çıkmış, ancak sonraki yıllarda var olan rezervlerin tükenmeye başlaması, bu alana yönelik yatırım yapılmaması ve süregelen iç savaş sebebiyle peyderpey düşüş göstermiştir. Yemen'in 2020 itibari ile 3 milyar varil petrol ve 481 milyar m³ doğalgaz rezervinin bulunduğu belirtilmektedir.²⁸ Ülke gelirlerinin büyük bir kısmını oluşturan petrolün giderek azalması, Yemen'in uzun vadede daha büyük sıkıntılarla baş etmek zorunda kalacağı anlamına gelmektedir.

²⁴ T.C. Ticaret Bakanlığı Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü, "Yemen Ülke Profili", 2020, s. 4.

²⁵ TC. Dışişleri Bakanlığı, "Yemen Ekonomisi", 2018, <http://www.mfa.gov.tr/yemen-ekonomisi.tr.mfa#>

²⁶ Açıklan, a.g.e., s. 27.

²⁷ Açıklan, a.g.e., s. 27.

²⁸ T.C. Ticaret Bakanlığı, a.g.e., s. 3.

Yemen'deki petrol rezervlerinin az olması ve buna bağılı olarak petrol üretimi seviyesinde yaşanan düşüş, hükümeti başka sahalarda petrole alternatif bir sektör yaratma arayışına sevk etmiştir. Ülkede bu anlamda petrole alternatif olabilecek en önemli sektör doğalgaz üretimidir. Ancak Yemen'deki doğalgaz rezervleri de komşularına kıyasla oldukça az seviyelerdedir. Bu durum ülkeyi idare edenlerin yeni alternatif gelir kaynakları aramasını zorunlu kılmaktadır.

Ülke ekonomisinin diğere önemli bir ayağı ise tarım ve hayvancılıktır. Tarım ürünlerinden elde edilen gelirin gayri safi yurtiçi hasıladaki (GSYİH) payı %21'dir. İş alanı fazla olmadığından çalışan nüfusun %70'ten fazlası tarım alanında çalışmaktadır.²⁹ Tarım alanında darı, un, mısır, arpa, kat, pamuk, kahve, susam, tütün, sebze ve meyve ürünleri yetiştirilmektedir. 1980'lere kadar hububat ülke için yeterli miktarda üretilebiliyorken, son yıllarda sebze-meyve, kat vs. ürünlerin üretimine ağırlık verilmesinden dolayı, hububatın önemli bir oranı ithal edilmektedir.³⁰ Bunların dışında, mermer, kaya tuzu, balık kömür, altın, nikel, kurşun, bakır ve ülkenin batısındaki verimli araziler ülkenin başlıca doğal kaynaklarıdır.³¹

Yemen'deki fakirliğin en önemli sebeplerinden birisi de yolsuzluk, liyakatsizlik ve yanlış hükümet politikalarıdır. Örneğin Cumhurbaşkanı Sâlih, gelirlerin büyük bir çoğunluğunu kendi rejimini ayakta tutabilmek için ülkedeki etkin kabilelere, bürokrasi ve askeriyedeki güçlü sınıflara ayırmış ve ülkedeki güçlü grupların kendisine sadık kalması için harcamıştır. Bu durum tabii olarak Yemen'in merkezi yapısının değil ülkedeki belli başlı kabilelerin güçlenmesine neden olmuş, buna bağılı olarak halktaki fakirleşme oranı da gitgide artmıştır.³² Yemen hükümeti ara ara petrole bağılı olmayan ekonomiyi ve yabancı yatırımları destekleyen ekonomik reform programları başlatmıştır. Bu programların bir sonucu olarak gelişim projeleri için Yemen'e yüksek bağılı fonları verilmiştir. Fakat son yıllarda savaşın şiddetlenmesinden kaynaklanan sebeplerle Yemen'in bu fonlara en çok ihtiyaç duyduğu bir dönemde Birleşmiş Milletlerden Yemen'e sağlanan finansal yardımlara dair uyarı gelmiştir. BM insani yardım

²⁹ İNSAMER, "Yemen", İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 2017, https://insamer.com/tr/yemen_745.htm

³⁰ Açıklan, a.g.e., s. 32.

³¹ Al Jazeera Türk, "Ülke Profili: Yemen", <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-yemen> (11 Ekim 2014).

³² Selim Öztürk, "Nedenleri ve Sonuçları Bağlamında Yemen Savaşı", *Avrasya Etütleri*, 2019, c. 55, s. 92.

koordinatörü, iç savaşıla boğuşan Yemenlilere insani yardım sağlayan kuruluşların maddi kaynaklarının tükenmek üzere olduğunu açıklamıştır. Koordinatör: “*Yeterli kaynak sağlanmazsa yardım operasyonu insanların yardıma her zamankinden daha çok ihtiyaç duyduğu bir zamanda duracak*” şeklinde açıklama yapmıştır.³³

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın (YNDP) 2019’da hazırladığı bir raporda, Yemen’de yaşanan çatışmaların 2022’ye kadar devam etmesi halinde Yemen’in dünyanın en fakir ülkesi olacağı uyarısı yapılmıştır. “Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada Yemen’de savaşın etkileri” başlıklı raporda savaşın başladığı 2014 yılında yoksulluk oranının %47 olarak tespit edildiği, bu yüzdenin 2019 sonu itibari ile %75 civarında olduğu belirtilmiştir. Yine rapora göre savaşın 2020 yılına kadar devam etmesi durumunda yoksulluk sınırının altında yaşayan insan oranının %79’a, aşırı derece fakir kalacak kişilerin oranının ise % 65’e çıkacağı belirtilmiştir.³⁴

Somalili korsanlar ve ülkedeki el-Kâide vb. terör gruplarından kaynaklı sorunlar da Yemen ekonomisinin kötüleşmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Korsanların ticaret gemilerine saldırımları, el-Kâide’nin ülkedeki yabancı yatırımcılara yönelik saldırıları vb. olumsuz gelişmelerden kaynaklı ülke ekonomisi büyük zarar görmektedir. Örneğin sadece 2008 yılında bu tarz olaylardan kaynaklı, Yemen ekonomisinin yaklaşık 600 milyon dolarlık kayba uğradığı tahmin edilmektedir. Benzer şekilde 2009 yılında ülke ekonomisinin korsanlık faaliyetlerinden kaynaklı sebeplerle 450 milyon dolar kayba uğradığı belirtilmektedir.³⁵

Ortadoğu’da dengeleri alt üst eden Arap Baharı’nın Yemen’deki faturası da oldukça ağır olmuştur. 2010 yılında Tunus’ta başlayan Arap Baharı, 2011 Ocak ayından itibaren Yemen’i de etkilemeye başlamıştır. Arap Baharı’nın Yemen’e etkileri ekonomik veriler üzerinden de analiz edilebilir. 2010-2016 Dünya verilerine

³³ DW.Com, “BM: Yemen’e yardım için maddi kaynak tükenmek üzere”, 2019, <https://www.dw.com/tr/bm-yemene-yard%C4%B1m-i%C3%A7in-maddi-kaynak-t%C3%BCkenmek-%C3%BCzere/a-47592539>, (19.02.2019.)

³⁴ İNDEPENDENT Türkçe, “BM Kalkınma Programı: Savaş 2022’ye Kadar Devam Ederse Yemen Dünyanın En Fakir Ülkesi Olacak”, 2019, <https://www.independentturkish.com/node/75596/d%C3%BCnya/bm-kalk%C4%B1nma-program%C4%B1-sava%C5%9F-2022%E2%80%99ye-kadar-devam-ederse-yemen-d%C3%BCnyan%C4%B1n-en-fakir>, (29.09.2019).

³⁵ Açıklan, a.g.e., s. 33.

bakıldığında, Yemen’de kişi başına düşen gelir, 2010 yılında 4.388 dolardan, 3.805 dolar seviyesine inmiştir. Bu tarihin Arap Baharı’nın patlak verdiği döneme denk gelmesi, kişi başına düşen gelir düşüşünde Arap Baharı’nın etkilerinin bulunduğunu göstermektedir. Arap Baharı’nın ekonomik etkilerini ölçmek için Yemen’e gelen turist sayısının yaşadığı değişim oranlarına bakmak da önemlidir. 2010 yılında Yemen’e 1 milyondan fazla turist gelmişken, bu sayı Arap Baharı ve akabinde yaşanan iç savaşın etkisiyle aşamalı bir şekilde düşmüştür. Bilhassa Arap Baharı’nın başladığı ve etkisinin görüldüğü yılda Yemen’e gelen turist sayısında ciddi bir düşüş gözlemlenmektedir. 1 milyon eşliğinden 829 bin seviyesine inen bir turist sayısı söz konusudur. İç savaşın patlak verdiği 2014-2015 yıllarında bu sayı 366 bin seviyesine inmiştir. 2015 yılı Yemen için 2011 yılı gibi bir dönüm noktasıdır. İç savaşın derinleşmesi ve dış müdahaleler sonucunda ekonomik yapı büyük bir çöküş yaşamıştır. İthalat ve ihracat oranları bu tarihten itibaren ciddi bir düşüş trendi sergilemiştir. Bu veriler, Arap Baharı’nın Yemen ekonomisine negatif bir etkide bulunduğunu göstermektedir.³⁶

2. YEMEN’DEKİ BAŞLICA SORUNLAR

Yemen’de oldukça kronikleşmiş köklü bir takım sorunlar bulunmaktadır. Yemen’in sosyal yapısından, coğrafi konumundan, yönetim tarzından vb. sebeplerden kaynaklı bu problemler, ülkede çözüme kavuşturulmayı bekleyen öncelikli problemlerdir. Bu problemler çözüme kavuşturulmadan, ülkenin uzun vadede istenilen refah düzeyine ulaşması mümkün gözükmemektedir. Nitekim Yemen hükümeti savaştan önce bu sıkıntılara çözüm üretmeye çalışmışsa da bir türlü başarılı olamamıştır. İstenilen çözümün elde edilememesinin en önemli sebeplerinden birisi, sorunun genelde defacto uygulamalarla çözülmeye çalışılmasıdır. Problemler derin ve köklü olduğu için, kısa vadeli çözümler etkili olmamıştır.

İç savaşın başlamasında mezhepsel/ideolojik farklılıklar ve dışarıdan müdahalelerin yanı sıra, söz konusu kronik sorunların etkisi oldukça büyüktür. Hakeza ülkede 21. yüzyılda halâ temel insani hakların temin edilmesi konusunda problemlerin oldukça fazla olması, halkın mevcut sistemden rahatsızlık duymasına ve tabii olarak ayaklanmalara neden olmaktadır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de değinileceği

³⁶ Murat Cihangir, “Arap Baharı’nın Yemen’e Ekonomi-Politik etkileri: Optimist Çizgiden Pesimist Bir Doğrultuya Yönelişin Analizi”, *Turkish studies*, 2018, c. 13, s. 175.

üzere Yemen'deki iç savaşı bir veya birkaç sebebe indirgemek mümkün değildir. Böylesi bir tahlil sosyolojik gerçeklikten uzak bir tahlil olacaktır. Çünkü bir ülkedeki iç karışıklığın birçok sosyal, siyasi, tarihi nedenleri vardır. Bu başlık altında sayılacak problemler Yemen'i iç savaş, dünyanın en fakir ülkelerinden birisi haline gelme, terör ve şiddetin kıskaçında bir ülke olarak anılma sürecine götüren problemlerdir.

2.1.MERKEZÎ HÜKÜMETİN ZAYIF OLMASI

Yemen mezhepsel, ideolojik, tarihsel vb. pek çok açıdan bölünmüş bir ülkedir. Ülkenin sosyolojik yapısı da bu bölünmüşlüğü derinleştiren bir mahiyete sahiptir. Farklı mezheplerin varlığı, bu mezheplerin müntesiplerinin yüzdelik oranlarının birbirine yakın olması ve mezheplerin yönetime dair beklenti ve hırsları, güçlü ve istikrarlı bir yönetimin oluşmasını engellemektedir. Örneğin; Zeydîye mezhebinin yönetim anlayışı ile ülkede nispeten az olan, ama son yıllarda sayıları ve etkileri gitgide artan Selefi grupların yönetim anlayışının birbirinden farklı olması ülkenin siyasi, toplumsal ve ekonomik istikrarı yakalayabilmesinin önündeki engellerden bir tanesidir.

Ülkede aşiretlerin sayısının fazla olması da merkezi otoritenin zayıf olmasının sebeplerinden bir tanesidir. Güçlü aşiretler yönetimde kendilerine güçlü mevkilerin tahsis edilmesini istemektedir. Bu durum günümüzde de varlığını güçlü bir şekilde devam ettirmektedir. Aşiretlerin bu talepleri karşılanmayınca yahut bir aşirete uygulanan imtiyazların daha fazla olduğu durumlarda kolaylıkla ayaklanma ve çatışmalar meydana gelmektedir. Bu taleplerin/ayaklanmaların zor ve şiddet kullanılarak bastırılmaya çalışılması, yani hükümetin olayları sevk ve idare konusunda başarısız olması, daha büyük iç karışıklıklara neden olabilmektedir.

Yemen'de etkin bir merkezi otoritenin olmaması sebebiyle, ülkede hükümet güçlerinin yanı sıra, illegal gruplar ve örgütler de rahatlıkla silahlanabilmektedir. Yine bu tarz gruplara yabancı devletlerin somut bir şekilde askeri destekte bulunması ülkedeki yönetsel zafiyetin en büyük göstergelerindendir. Hâlihazırda ülkede çatışma halinde olan Hûsiler, AYEK (Arap Yarımadası el-Kâidesi) gibi gruplar ve bunlara bazı ülkelerin somut bir şekilde destek vermesi de söylediğimiz duruma örnek gösterilebilir. Nitekim bu grupların son yıllardaki yoğun çatışmalar istisna tutulsa dahi, eskiden beri sürekli gerek yönetimde, gerek askeri sahada hükümet güçlerine paralel bir tutum içinde oldukları görülmektedir.

Her ne kadar 30 yıldan daha fazla bir süre Sâlih tarafından kesintisiz bir şekilde yönetilmiş olsa da Yemen, devletin mutlak hâkimiyetinin tesis edilemediği ve bu sebeple istikrarın sağlanamadığı bir ülke olagelmıştır. Sâlih, her ne kadar düzenli bir şekilde yapılan seçimlerle yönetime gelse de, meşruiyetini kanunlarla sağlayan bir yönetici değildi. Ülkeyi patronaj ilişkisi dâhilinde yöneten Sâlih, gelir dağılımındaki adaletsizlik, aşiretlere dayalı yönetim, işsizlik, yolsuzluk vb. kronik sorunlara kalıcı çözümler üretememiştir.³⁷

Ülke içinde mevcut olan silahlı oluşumların etkin gücüne mukabil, merkezi hükümetin bu oluşumlar karşısında yetersiz kalması ve siyasi yönetimin gücünü sadece demokratik katılımın ve sivil toplumun oluşmasını engellemek için kullanması, Yemen'in zayıf devlet kategorisinde değerlendirilmesine neden olmuştur. Zayıf devlet nitelendirmesi, kendi kendine huzur ve sükûneti temin edebilecek gücü olmayan ve dolayısıyla dışarıya bağımlı olan devletler için kullanılmaktadır. Bu sebeple Yemen, global siyaset ajandasında, zayıf devlet statüsünde değerlendirilmektedir. Esasında ülkelerin zayıf devlet olarak nitelendirilmesi, batılı devletlerin oraya yönelik operasyonlarını meşrulaştırma planlarına hizmet etmektedir. Zayıf devlet tanımlaması, batılı küresel güçlerin demokratik kaygılardan ziyade, güçlü ülkelerin güvenlik algılamaları üzerinden bu tür sınıfa dâhil edilen devletlere müdahalelerini meşrulaştırma vasıtası olarak kullanılmaktadır. Yemen'in zayıf devlet olarak nitelendirilmesi ve bu sebeple ABD'nin el-Kâide'yi bahane ederek ülkeye düzenlediği operasyonlar batılı ülkelerin “zayıf devlet” kurgusuna güzel bir örnek teşkil etmektedir.³⁸

Yukarıdaki mezkûr sebeplerle merkezi otoritenin zayıf olması ve özel konumu, Yemen'i dış müdahalelere açık bir ülke haline getirmiştir. Ülke gerek bölge devletlerinin ve gerek küresel güç yarışındaki devletlerin müdahalelerine maruz kalmaktadır. Suudi Arabistan'ın kendisini yarımadanın lideri olarak görmesi, iki ülkenin toplumsal anlamda gerçek sınırlarla bölünmüş olmaması ve çok sayıda Yemenlinin Suudi Arabistan'da çalışıyor olması gibi nedenlerden dolayı, Riyad yönetimi sık sık Yemen'in iç işlerine müdahalede bulunabilmektedir.³⁹ Bölgede BAE gibi zengin ülkeler

³⁷ Murat Cingöz, “Yemen Krizinin Kökeni”, ORSAM, 2018, Analiz no: 231, s. 7.

³⁸ Muhammed Hüseyin Mercan, “Yapısal Sorunların Gölgesinde Değişim Sancısı: Yemen'de Halk Ayaklanması Ve Sonrası”, *Adam Akademi*, 2014, c. 4/1, s. 28.

³⁹ Açıklan, a.g.e., s. 40.

de kendi menfaatleri söz konusu olduğunda, ülkeye müdahale etmekten geri kalmamaktadır. Öte yandan Suudi Arabistan ile rekabet halinde olan İran da mezhep kartını kullanarak Yemen'e müdahalede bulunabilmektedir. Ayrıca uluslararası çekişmeler de ülkeyi etkilemektedir. Ülke geçmişte Sovyetler birliği ile ABD arasındaki Soğuk Savaş sürecinden de fazlasıyla etkilenmiş ve yıpranmıştır. 11 Eylül sonrası ABD'nin el-Kâide'yi bahane ederek Yemen'e müdahalesi de günümüze kadar devam etmektedir.

Görüldüğü üzere Yemen'in en temel sorunlarından biri, ülkede güçlü bir merkezi otoritenin olmamasıdır. Bu da haliyle ülkede istikrarlı bir düzenin oluşmasını zorlaştırmakta, buna bağlı olarak müreffeh bir toplumun oluşmasını engellemektedir.

2.2. EĞİTİM SORUNU

Yemen devletinin en büyük problemlerinden birisi de, ülkedeki eğitim düzeyinin çok düşük olmasıdır. Bir ülkenin eğitim düzeyi ile gelişmişlik düzeyinin eşdeğer doğrultuda olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Yemen'in hâlihazırdaki durumu daha iyi anlaşılmaktadır. Şüphesiz işlevsel ve yeterli bir eğitim sisteminin olmaması, ülkede var olan diğer problemlerin birçoğuna kaynaklık etmektedir.

Ülkenin öncelikli sorunu eğitim iken, son yıllarda başlayan iç savaş ve kargaşa sebebiyle bu problem sürekli arka plana itilmektedir. Savaştan önce de hükümet sürekli olarak eğitimin en öncelikli konu olduğunu dile getirmekte ve bütçeden en büyük payın bu alana aktarıldığını iddia etmekteydi. Fakat bu konuda paylaşılan resmi veriler güvenilir değildir. Çünkü Yemen'deki okul (Lise, Üniversite) sayısına, bu okulların eğitim kalitesine ve ülkedeki okuma yazma oranlarına bakıldığında durumun belirtildiği gibi olmadığını görebilmekteyiz. Nitekim çok fakir bir ülke olmasına karşın, bütçesinden ordusuna en çok pay ayıran ülkelerden birisidir. Yemen 2005 yılında gayri safi milli hasılasından (GSMH) ordusuna en çok pay ayıran 8. Ülke olmuştur. Bu durum, ülkenin geçmişteki çok sayıda darbeyi, darbe girişimini, suikastları ve isyanları da göz önünde bulundurarak, güvenlik kaygısıyla hareket etmesinden kaynaklanmaktadır.⁴⁰

Okulların fiziki yapısı ve eğitim kalitesinin çok düşük olması da bir diğer problemdir. Ülkedeki Üniversitelerin sayısı çok az, üstelik var olanlar da kalite

⁴⁰ Açıklan, a.g.e., s. 36.

açısından modern üniversite seviyesinin çok altındadır. Üniversitelerden mezun olanlar düzenli bir şekilde istihdam edilemediği için, ekonomik açıdan durumu iyi olanlar ABD, İngiltere vb. ülkelere gitmektedirler. Bu beyin göçü de tabii olarak ülkedeki eğitim-öğretim seviyesini ve buna bağlı olarak ülkenin kalkınmasını olumsuz etkilemektedir.

Okur-yazar erkek oranıyla kız oranı arasındaki uçurum da incelenmesi gereken bir diğer problemidir. Kız öğrencilerin okul kayıt verileri baz alındığında, Yemen okur-yazar kız öğrenci sayısı açısından Ortadoğu'nun en kötü ülkesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yemen'de hükümet iç savaş yüzünden eğitim problemlerinin çözümüne yönelik herhangi bir adım atamamaktadır. İç savaşın büyük insani buhranlara neden olduğu ülkede eğitim tamamen bitme noktasına geldiği için, BM olaya el atmak durumunda kalmıştır. BM Mart 2019 da aldığı bir kararla, eğitimi canlandırmak için öğretmenlerin maaşlarını ödemeye başladığını açıklamıştır. Sosyal ve ekonomik sistemi çöken ülkede, birleşmiş milletler çocuklara yardım fonu (UNICEF), ülkedeki öğretmenlere maaş yardımında bulunmak suretiyle eğitim-öğretimin istikrarını sağlamaya çalışmıştır. İlk aşamada 97 bin öğretmene ödemenin yapıldığını duyuran UNICEF, savaştan okul alt yapısının kötü etkilendiğini ve eğitim araç-gereçlerinin temin edilmesinin zorlaştığı ülkede, 2 milyonu aşkın çocuğun okula gidemediğini belirtmiştir. Ayrıca açıklamada ülkedeki her 5 okuldan birisinin ağır hasar aldığı veya bazısının sığınak olarak kullanıldığı da belirtilmiştir.⁴¹ Bu açıklama ve verilen istatistikler Yemen'de eğitimin geldiği son durumun vahametini gözler önüne sermektedir.

2.3. SU KRİZİ

Ortadoğu'nun kuru ve yarı kurak bir ülkesi olan Yemen, büyük bir su krizi ile mücadele etmektedir. Tatlı su kaynakları az olmasına karşın, nüfus artış hızı oldukça yüksek olan ülkede, su en büyük problemlerden bir tanesidir. 3 milyondan fazla nüfusu olan başkent San'a'da su krizinin en yoğun hissedildiği yerlerden birisidir.⁴²

⁴¹ Anadolu Ajansı (AA), "Eğitimin Tamamen Durduğu Yemen'e BM El Uzattı", 2019, <https://www.ihha.com.tr/haber-egitim-tamamen-durdugu-yemene-birlesmis-milletler-el-uzatti-769770/>, (10.03.2019)

⁴² Global Majority E-Journal, "The Water Crisis in Yemen: Causes, Consequences and Solutions", vol:1 no:1 (june, 2010), http://www.yemenresources.ndsp-yemen.pdf-yemen.com/wp-content/uploads/2016/09/Global_Majority_e_Journal_1-1_Glass.pdf

Eskiden beri su kıtlığının yaşandığı ülkede, son yıllarda bu durum küresel iklim değişikliği, suyun bilinçsiz bir şekilde kullanılması vb. nedenlerden dolayı daha da artmıştır. Yemen’de yaşanan yoğun kitlesel göçlerin sebeplerinden birisi de ülkede yaşanan su kıtlığıdır.

Su sorununun nedenlerine gelecek olursak bu nedenlerden bir tanesi, Yemenlilerin tarımsal sulamada hâlâ geleneksel yöntemleri kullanmalarıdır. Buna Yemen’de tarım alanında en çok ekilen kat⁴³ bitkisinin suya çok fazla ihtiyaç duyan bir bitki olması faktörü de eklenince, sorun daha da büyümektedir. Kat; bir nevi uyuşturucu maddedir. Yemenli erkeklerin yaklaşık %80’inin, kadınların ise %45’inin kat bağımlısı olduğu tahmin edilmektedir. Bu sebepten ötürü Yemen’de kat üretimi oldukça yaygındır. Tarımsal sulamanın %40’ının, hatta bazı kaynaklara göre %60’ının kat sulamasına gittiği tahmin edilmektedir.⁴⁴

İç savaştan sonra su sorunu da diğer sorunlar gibi daha da büyümüş ve sorunun çözümü oldukça girift bir hal almıştır. Savaştan dolayı bazı su kaynaklarının bakımı yapılamamakta, bazı kuyular ise bilerek kurutulmaktadır. Gerekli önlemler alınmaz ve alternatif çözümler üretilmez ise, su krizinin daha da büyüyeceği, bunun da Yemen’in bazı bölgelerinde yaşamı imkânsız hale getireceği tahmin edilmektedir.⁴⁵

Bütün bu sorunların yanında Yemen, fakir bir ülke olması hasebiyle göç, salgın hastalıklar vb. birçok problemle uğraşmaktadır. Bu problemlerle kendi başına baş edemeyen ülke, sürekli dışarıdan destek talebinde bulunmaktadır. Bu durum da haliyle ülkeyi dışarıdan müdahaleye açık bir hale getirmektedir. Dolayısıyla ülkedeki mezhepsel ve ideolojik ayrılıklar başka bir ülke tarafından kolaylıkla tetiklenebilmekte, ufak bir kıvılcım ülkenin iç savaşa sürüklenmesine yetebilmektedir. Bu yüzden yukarıda belirtilen problemler, Yemen’deki iç karışıklığı, çatışan Grupları, bu grupların yapılanmasının ardındaki faktörleri ve söz konusu grupların talepleri/emellerinin doğru anlaşılmasına dair fayda sağlamaktadır. “Muhitin tesiri müsellemdir” ilkesinden

⁴³ Kat: Arapçası “القَات” Olan kat bitkisi bazı kaynaklarda Türkçeye “Gat” olarak çevrilmiştir.

⁴⁴ Açıklan, a.g.e., s. 46.

⁴⁵ Al Jazeera, “Yemen’de Su Sorunu, (طوابير ومعاناة)”, 2019, <https://www.aljazeera.net/news/politics/2019/3/6/يمن-مياه-أزمة-تتعرض-صهر-يخ-نفت-بترول> (06.03.2019).

hareketle, Yemen'deki herhangi sosyo-politik/kültürel bir çatışma ele alındığında, bu sorunların göz önünde bulundurulup buna göre tahlilde bulunulması elzemdir.

3. YEMEN İÇ SAVAŞINDA HÂLİHAZIRDA ETKİN OLAN AKTÖRLER

İç savaşın büyük tahribatlara neden olduğu Yemen'de çatışan grupları, bu grupların silahlanmalarına gerekçe gösterdikleri problemleri ve bu problemlerin çözümüne yönelik taleplerini, sağlıklı bir şekilde tespit ve analiz etmek oldukça zor bir hal almıştır. İdeolojik ve mezhepsel farklılıkların çatışmaya dönüştüğü ülkede, taraflar arasında uzlaşa sağlamak bir türlü mümkün olmamıştır. Esasında bu durum bilhassa Arap Baharı sürecinden sonra, birçok Ortadoğu ülkesi için söz konusu olmuştur. Tunus'ta, Libya'da, Suriye'de, Irak'ta, Mısır'da ve diğer bazı Ortadoğu ülkelerinde iç karışıklığa neden olan Arap Baharı süreci, birçok devlet dışı örgütün/grubun/yapının ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Bu grupları “türedi gruplar” olarak tanımlamak realiteden uzak eksik bir tanım olacaktır. Çünkü söz konusu grupların meşruiyetlerini kanıtlamak için kullandıkları argümanların tarihi bir alt yapısı bulunmaktadır. Ayrıca ülkelerin geçmişten gelen sosyo-kültürel yapılarındaki problemlere ilaveten, bilhassa tarihi mezhep ayrılıklarının da bu grupların teşekkülünde ve etkin hale gelmesindeki payı oldukça fazladır.

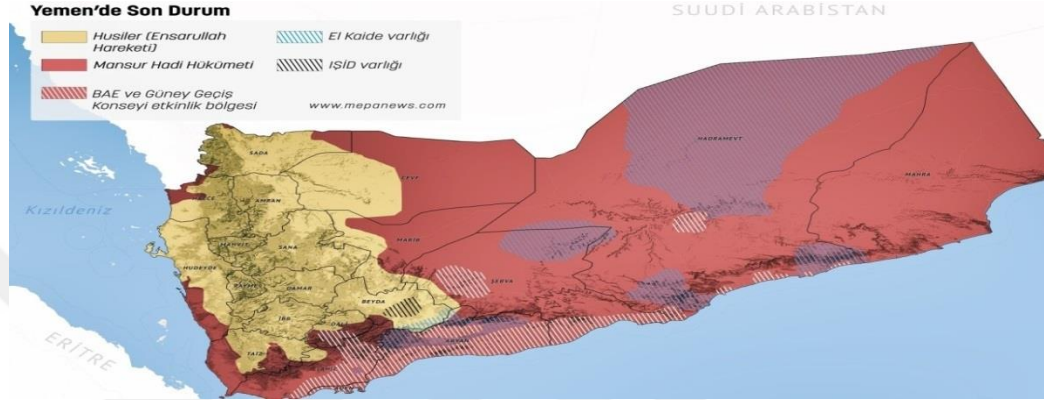
2011 yılında rejim değişikliği talepleri ile başlayan Ortadoğu'daki ayaklanmalar, çatışma eksenli vekâlet savaşına dönüşmüştür.⁴⁶ Bu durum Yemen'de çatışan gruplar için de söz konusudur. Çatışan her grubun açıktan yahut gizli olarak desteklendiği bilinen bir durumdur. Yemen'in sorunlarına değindiğimiz bölümde de ifade edildiği gibi, ülkenin kozmopolit bir yapıya sahip olması, buna karşılık güçlü bir merkezi otoritenin olmaması bu durumun en önemli nedenlerindendir. Bu sebeple söz konusu gruplar eskiden beri süregelen siyasi ve askeri otoritelerini günümüze kadar devam ettirebilmiştir.

2014 yılından beri bu gruplar arasında şiddetli çatışmalar yaşanmaktadır. Aradan geçen 7 yıllık süre zarfında hiçbir iyileşme belirtisi görülmediği gibi durum daha da tehlikeli ve içinden çıkılmaz bir hale gelmiştir. Savaşan gruplar arasında dönem dönem bazı bölge ülkelerinin aracılık etmesiyle uzlaşa sağlanmaya çalışılmışsa da, istenilen

⁴⁶ Veyssel Kurt, “Arap İsyanları Sonrasında Ortadoğu'da Vekâlet Savaşları: Yemen Örneği”, *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, Mart 2019, c. 7/1, s. 307.

sonuç elde edilememiştir. 2020 itibari ile söz konusu gruplar daha da güçlenerek ülke içindeki kaotik durumu iyice derinleştirmiştir. Ülkedeki savaşın küresel/bölgesel aktörleri Suudi Arabistan, İran, BAE ve ABD, yerel aktörleri ise hükümet güçleri (Hâdî Hükümeti), AYEK (Arap Yarımadası el-Kâidesi), el-Hirak (Güney Ayrılıkçıları) ve Hûsîlerdir.⁴⁷

2021 İTİBARI İLE YEMEN HARİTASI⁴⁸

3.1. HÜKÜMET (HÂDİ HÜKÜMETİ) GÜÇLERİ

1962’de Yemen’de imamlık yönetimi son bulmuş, Yemen Arap Cumhuriyeti kurulmuştur. 1962’de kurulan Yemen Cumhuriyeti’nin başına 1978 yılında Sâlih gelmiş ve Sâlih 2011 yılına kadar Yemen’i yönetmiştir. 33 yıl boyunca baskıcı bir idareyle ülkeyi yöneten ve aslen Zeydîye mezhebine mensup bir aileden gelen Sâlih, Arap Sosyalist milliyetçiliğini benimseyen ve Baas rejiminin düşüncelerine sahip olan bir lider olduğundan Yemen’i mezhebi yöntemlerle değil, daha çok gruplar arasında denge politikası gözeterek yönetmeye çalışmıştır.⁴⁹ Bu yüzden Sâlih hem Yemen halkı için hem de Ortadoğu’ya demokrasi ihracında bulunmaya çalışan batılı ülkeler için umut vadeden bir liderdi. Her ne kadar 1999 yılındaki başkanlık seçimlerinde oyların %91,2 sini almış olması Sâlih’e olan teveccühün bir göstergesi olarak okunmuşsa da Ortadoğu ülkelerinin sosyo-politik yapıları, seçimlerin mahiyeti, seçimlere katılım oranları ve ülke üzerinde etkili olan güçlerin seçimlere müdahalesi gibi durumlar göz önünde bulundurulduğunda bu oranların gerçeği olduğu gibi yansıtmadığını belirtmek gerekir.

⁴⁷ Kurt, a.g.e., s. 314-315.

⁴⁸ Mepa News, “Yemen’de Son Durum”, 2021, <https://www.mepanews.com/yemende-son-durum-subat-2021-42723h.htm>

⁴⁹ Selim Öztürk, “Nedenleri ve Sonuçları Bağlamında Yemen Savaşı”, *Avrasya Etütleri*, 2019, c. 55, s. 86.

Nitekim sonuç da beklenildiği gibi olmamış, Sâlih daha sonraki seçimlerde ülke içindeki İslamcı grupların güçlenmesini kendi rejimi için bir tehlike olarak görmüş, bu yüzden ülke yönetiminde baskı ve dayatma eksenli, muhalefete tahammül edemeyen ve siyasi alanda kendisine ortak kabul etmeyen otoriter bir tavır takınmıştır.⁵⁰

Kuzey Yemen ile Güney Yemen'in birleşmesinden sonra ortaya çıkan bazı problemleri şiddet ve zor kullanarak bastırmaya çalışması, petrol gelirlerinin dağılımı konusunda aşiretleri memnun edememesi, görev ve atamalarda liyakatten ziyade sadakati esas alması, muhalif kimseleri devlet kademelerindeki görevlerden tasfiye etmesi vb. yanlış politikaları, Sâlih yönetimine karşı tepkilerin artmasına neden olmuştur.⁵¹ Ortadoğu coğrafyasını kasıp kavuran Arap Baharı'nın Yemen'e uğramasıyla söz konusu tepkiler kitlesel protestolara ve akabinde çatışmalara dönüşmüştür. Çıkan olaylar sonucu Sâlih yaralanmış ve 3 ay kadar Suudi Arabistan'da tedavi görmüştür. Sâlih, bütün uzlaşma çabalarına rağmen başarılı olamamış, nihayetinde 2011 yılı kasımında Körfez İşbirliği Teşkilatı (KİK), ABD, İngiltere ve Avrupa Birliği'nin de devreye girmesiyle görevinden istifa ettiğini, yerine ise yardımcısı Abd Rabbuh Mansur el-Hâdi'nin geçtiğini duyurmuştur.⁵² Böylece 33 yıllık Sâlih yönetimi sona ermiştir.

2012 Şubatında tek aday olarak seçimlere giren el-Hâdi, seçimlerden galip gelerek geçiş sürecini yönetmek üzere ülkenin başına geçmiştir.⁵³ Aynı tarihte Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) eliyle Yemen'de UDK (Ulusal Diyalog Konseyi) oluşturuldu. UDK'nın kuruluş amacı; oluşturulan geçiş sürecini sağlıklı bir şekilde yönetmek ve yürütmek, taraflar arasında müzakerede bulunmak suretiyle Yemen'de huzuru yeniden tesis etmektir.⁵⁴ Böylece Yemen'deki temel problemlere çözüm üretmek hedeflenmiştir.

Halefinden oldukça problemleri bir yönetim devralan el-Hâdi, ülke içindeki problemlere çözüm üretememiştir. Çünkü 2011 yılından önce zaten birçok problemle uğraşan Yemen, o dönemde protestolarla ve çatışmalarla iyice yıpranmış bir haldeydi.

⁵⁰ Muhammed Hüseyin Mercan, "Yapısal Sorunların Gölgesinde Değişim Sancısı: Yemen'de Halk Ayaklanması Ve Sonrası," *Adam Akademi*, 2014, c. 4/1, s. 24.

⁵¹ Mehmet Sâlih Gün, "Yemen'de Arap Baharı", *Yasama Dergisi*, 2013, c. 22, s. 123-124.

⁵² Ali Semin, "Yemen Krizi, Hûsiler Ve İran-Körfez Güç Mücadelesi", *BİLGESAM Analiz/Ortadoğu*, 2015, s. 2.

⁵³ Semin, a.g.e., s. 2.

⁵⁴ Kurt, "Arap İsyanları Sonrasında Ortadoğu'da Vekâlet Savaşları: Yemen Örneği", s. 313.

Hâdi'nin bu sorunlara kısa sürede çözüm üretebilmesi zor bir durumdu. Ayrıca sivil katılımın ve demokratik reformların daha fazla olduğu yeni bir siyasi sistem talebinde olan rejim karşıtları, Hâdi'nin statükonun bir parçası olduğu, dolayısıyla böylesi bir talebi yerine getirmeyeceği şeklinde gerekçeler ileri sürerek eylemlerine devam etmişlerdir.

2014 yılına gelindiğinde ülke içindeki rejim karşıtı gruplar UDK'dan çekildiklerini ilan etmişlerdir. "Federal bölgeler arasındaki ekonomik uçurumların giderek artması" çekilmeye gerekçe olarak sunulmuştur. Bu dönemde Sâlih de iktidarı tekrar ele almak için ayrılıkçı gruplarla iş birliği yapmıştır. Bu durum hem UDK kararlarını akim bırakmış, hem de savaşın daha da şiddetlenip etki alanının genişlemesine neden olmuştur.⁵⁵

İç karışıklık sorununa bir türlü çözüm üretemeyen başkan Hâdi, 2 Eylül 2014'te hükümeti feshetmiş ve bütün tarafların katılımcı olacağı yeni bir hükümet kuracağını açıklamıştır. Ancak bu açıklamalar da Yemen'de sükûneti sağlayamamış, eylemler ve çatışmalar daha da artmıştır. Neticede başkentteki hükümet binaları ve Amrân vilayeti, 2015 yılında Hûsî güçlerince ele geçirilmiştir. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Hâdi başkent San'a'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Aden'e kaçan başkan Hâdi, devlet yönetimini Aden'e aldığını duyurmuş ve sonraki süreçte ülkedeki iç savaşta önemli bir aktör olarak var olmaya devam etmiştir.

3.2. AYEK (Arap Yarımadası el-Kâidesi : تنظيم القاعدة في جزيرة العرب)

El-Kâide (القاعدة) kelimesi, Arapça قعد kökünden gelir. Kaide (قاعدة); kamp ya da ev gibi merkez alınan bir mekân veya bir üs anlamına gelir. İlke, kaide, usul, kural, ayak, taban, temel ve kuruluş gibi anlamlara da gelmektedir. SSCB'nin Afganistan'a müdahalede bulunduğu yıllarda, 1988 yılında Yemen asıllı Suudi Arabistanlı iş adamı Usame Bin Ladin (ö. 2011) tarafından kurulmuş bir örgüttür. Finansal ve askeri kısmını Usame Bin Ladin'in, propaganda ve medya kısmını ise Filistin asıllı Dr. Abdullah Azzâm'ın (ö. 1989) üstlendiği örgütün liderliğini, 2011 yılında öldürülene kadar Usame Bin Ladin yürütmüştür. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a müdahalesi, el-Kaide'nin ortaya çıkması ve bir örgüt haline gelmesindeki en önemli sebeptir. Nitekim SSCB'nin 1979 yılında Afganistan'ı işgal etmesinden sonra, dünyanın farklı bölgelerinden

⁵⁵ Kurt, a.g.e., s. 314.

binlerce kişi Sovyetlere karşı savaşmak için Afganistan'a gitmiş ve bunlar el-Kaide'nin tabanını oluşturmuşlardır. Zamanla gelişip etki alanını genişleten el-Kâide, bilahare İslam coğrafyasında bulunan radikal gruplara teknik, finansal ve ideolojik destek sağlayan bir uluslararası platform haline gelmiştir.⁵⁶

Afganistan'da ortaya çıkan el-Kâide, 2000'li yılların başlarından itibaren Arap-İslam coğrafyasında bağlantı ve alt yapısını genişletmiş, küresel bir yapı haline gelmiştir. Altmıştan fazla ülkede örgütlendiği bilinen,⁵⁷ Cezayir'de, Irak'ta, Mali'de, Nijerya'da ve Afrika'nın farklı bölgelerinde farklı isimler altında silahlı militanlara sahip olan el-Kâide, Yemen'de de AYEK (Arap Yarımadası el-Kâidesi) adıyla yapılanmıştır. El-Kâide'nin önemli bir ayağı olan AYEK, 90'lı yılların sonlarından itibaren yaptığı eylemlerle küresel çapta adından sık sık bahsettirmiştir.⁵⁸

1980-88 yıllarında Afgan Savaşı için Afganistan'a giden yüzlerce Yemenli, AYEK'in tabanını oluşturmuştur. El-Kâide lideri Usame bin Ladin'in Yemen kökenli olması da, el-Kâide için Yemen'i önemli bir merkez haline getirmiştir. Afganistan'dan geri dönen söz konusu militanlar, Yemen'de silahlanmış, el-Kâide'nin Yemen'de faaliyet alanı bulmasına zemin hazırlamıştır.

1998 yılında Yemen'de bulunan Avrupalı 16 turistin kaçırılması ve bunlardan dördünün öldürülmesi ile gündeme gelen AYEK, Ekim 2000'de Amerikan askerlerine yönelik gerçekleştirdiği saldırı ile dünya kamuoyunda tanınır hale gelmiştir. Yemen'deki bir Amerikan savaş gemisine AYEK tarafından düzenlenen saldırıda 17 Amerikan askeri ölmüş, çok sayıda asker de yaralanmıştır. Bu saldırıdan yaklaşık bir yıl sonra New York'taki ikiz kulelerin saldırıya uğraması ve bu saldırıyı el-Kâide'nin üstlenmesi sonucu, Amerikan'ın el-Kâide'ye yönelik dünya çapında başlattığı operasyonlarda, Yemen bu operasyonların en önemli hedef ülkelerinden birisi haline

⁵⁶ Ünal Bayraktar, Arap Baharı Sonrası Ortadoğu'daki Statüko karşıtı Yapılanmaların Türkiye'nin Güvenlik Stratejilerine Etkileri, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 60, ayrıca bkz: Serkan Dere, "Uluslararası İlişkilerde Devlet Dışı Aktörlerin Yeni 'Güç' Tanımı: Küresel ve İslami Silahlı Direnişler", *Institutions, National Identity, Power and Governance in the 21st Century*, 2017, s. 136.

⁵⁷ Bayraktar, a.g.e., s. 61.

⁵⁸ Serkan Dere, "Uluslararası İlişkilerde Devlet Dışı Aktörlerin Yeni 'Güç' Tanımı: Küresel ve İslami Silahlı Direnişler", *Institutions, National Identity, Power and Governance in the 21st Century*, 2017, s. 142-143.

gelmiştir.⁵⁹ AYEK'e karşı Yemen yönetimiyle birlikte hareket eden ABD'ye göre AYEK, el-Kâide'yi (ana örgüt) geride bırakacak derecede gelişmiştir. Bu durum Amerika başkanının ulusal güvenlik ve terörle mücadele danışmanı John Brennan tarafından da açıkça dile getirilmiştir.⁶⁰

2006 yılında ABD tarafından Guantanamo'da tutuklu bulunan bazı AYEK üyelerinin serbest bırakılması, serbest bırakılanlar arasında Usame bin Ladin'in eski yardımcısı Nasır Abdülkerim el-Vuhaysî ve el-Kâide'nin Yemen'deki lideri Said Ali es-Shiri gibi önemli isimlerin bulunması, örgütün güç kazanmasına neden olmuştur.⁶¹ Örgüte güç kazandıran diğer bir gelişme ise, Suudi Arabistan'ın 2009 yılında ülkedeki el-Kâide üyelerine yönelik operasyon başlatması ve bu operasyon sonrası ülkeden kaçan örgüt üyelerinin Yemen'e intikal etmesidir.⁶²

Irak, Pakistan, Suudi Arabistan gibi ülkelerde mutlak başarı gösteremeyen el-Kâide için Yemen oldukça önemli bir mevzidir. Yemen'in coğrafi yapısından ve ülkedeki çatışma ortamından faydalanan örgüt, burada hâkimiyetini arttırmaktadır. Arap Baharı'ndan sonra gücünü arttıran ve ülkede önemli mevkileri kendi denetimi altına alan örgüt, Suudi Arabistan başta olmak üzere, hem bölgedeki ülkeler hem de küresel güç odakları açısından tehdit unsuru olarak görülmektedir.⁶³

2015 yılında Fransa'da Charlie Hebdo saldırısını üstlenen ve yapılan eylemleri desteklediğini açıklayan örgüt, dünya kamuoyunun dikkatini bir kez daha üzerine çekmiştir. Nitekim bu saldırılardan sonra ABD, AYEK'e karşı yürüttüğü savaşı daha da yoğunlaştırmış, örgütün kullandığı çok sayıda hedefi insansız hava araçlarıyla bombaladığını duyurmuştur. Gerçekleştirilen bu operasyonların hedefinin doğrudan AYEK üsleri olduğu her ne kadar ABD tarafından dile getirilse de, bu saldırılarda birçok sivil hayatını kaybetmiştir.⁶⁴ Ancak bütün bunlara rağmen örgüt, gerek Yemen'in

⁵⁹ Emre Yıldırım, "Yemen Ortadoğu'nun Taşrasındaki Çatışma", *İNSAMER*, 2015, analiz no: 04, s. 9.

⁶⁰ CNN, "Brennan on bin Laden raid, and "dangerous" Yemen", 2016, <https://web.archive.org/web/20160512180836/http://security.blogs.cnn.com/2012/04/20/brennan-on-bin-laden-raid-and-dangerous-yemen/>, (11.09.2016)

⁶¹ Açıklan, a.g.e., s. 105.

⁶² Gün, a.g.e., c. 22, s. 125.

⁶³ Volkan İvak, Yemen İç Savaşı'nın Jeopolitik Ve Bölgesel Etkileri, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Ve İslam Ülkeleri Araştırma Merkezi, 2019, s. 39.

⁶⁴ Mercan, "Yapısal Sorunların Gölgesinde Değişim Sancısı: Yemen'de Halk Ayaklanması Ve Sonrası," s. 28.

sosyo-kültürel/coğrafi yapısından, gerek ülkenin içinde bulunduğu savaş ortamından yararlanarak etki alanını genişletmeye devam etmiştir. Geline süreçte örgüt, Yemen’de savaşı en önemli aktörlerden biri haline gelmiştir.⁶⁵

3.3. GÜNEY AYRILIKÇILARI (HİRAK HAREKETİ)

Kuzey Yemen ile Güney Yemen’in 1990 yılındaki birleşme süreci oldukça sancılı olmuş, bu birleşme birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Kuzey ile Güney Yemen’in birleşmesini destekleyenler olduğu gibi bu birleşmeye karşı tavır sergileyenlerin sayısı da azımsanmayacak kadar çok olmuştur. Bütün engellere rağmen Kuzey Yemen ile Güney Yemen 1990’da birleşmiş ve Birleşik Yemen Cumhuriyeti kurulmuştur. Birleşmenin sağlanması, Kuzeyli Sâlih ile Güneyli lider Ali Salim el-Beydî tarafından varılan anlaşma ile resmîyet kazanmıştır. Birleşme sonucu kuzeyli Sâlih başa geçmiş, el-Beydî ise yardımcısı olarak yönetimde yer almıştır. Ancak Sâlih’in birleşme sürecinden sonraki yanlış politikaları, Güneyde var olan ekonomik problemlerin giderilememesi vb. nedenler, Güneyli bazı kabile ve ayrılma taraftarı kimselerin birleşmeye karşı tepki göstermelerine neden olmuştur.

El-Hirak olarak bilinen hareket/oluşum, Kuzey ile Güney’in birleşmesinden sonraki süreçte, Kuzeyli yöneticilerin yönetiminden rahatsızlık duyduğunu belirten Güneyli bazı eski yönetici kadrolarından oluşmaktadır. El-Hirak hareketi Kuzey ile Güneyin ayrılması fikri üzere kurulduğundan “ayrılıkçılar” olarak da isimlendirilmektedir.⁶⁶ Hirak hareketinin mensupları Kuzeylilerin kendilerini dışladığı ortak fikriyle hareket etmektedir.

Kuzey ile Güney’in ayrılmasını talep eden Güneyli ayrılıkçılar, 1994 yılında ayaklanmış, Aden şehrini ele geçirerek Kuzey’den ayrıldıklarını ilan etmişlerdir. Böylece ülkede 1994’te Kuzey Yemen ile Güney Yemen arasında bir iç savaş çıkmış, Kuzey’in bu iç savaşı bastırması yaklaşık 2-3 ay sürmüştür. Nihayetinde Sâlih yönetimi Aden’i isyancıların elinden almış ve iç savaşı kanlı bir çatışma sonrası bastırabilmiştir.⁶⁷

⁶⁵ Kurt, “Arap İsyanları Sonrasında Ortadoğu’da Vekâlet Savaşları: Yemen Örneği”, s. 314.

⁶⁶ Riad Domazeti, “Yemen Raporu: Çöken Devletin Enkazında Barışı Arayan Bir Halk”, İNSAMER, İstanbul, 2019, 2.baskı, s. 18.

⁶⁷ Gün, a.g.e., s. 123.

Savaşta başarısız olan Güneyliler San'a yönetiminin kendilerine baskı kurduğunu, eski Marksist/sosyalist yönetim zamanında sahip oldukları imkânlarını yitirdiklerini, sosyo-ekonomik açılardan ayrımcılığa maruz kaldıklarını ve Sâlih'in birleşme sürecinde belirttiği vaatleri yerine getirmediğini gerekçe göstererek muhalefet etmeye devam etmiştir. Birleşmeden önce Güney Yemen'in devlet başkanı olan, birleşmeden sonra da başkan yardımcısı görevini kabul eden eski Sosyalist Partisi'nin lideri Ali Salim el-Beydî'nin liderliğini yürüttüğü isyan sonrası, yaklaşık 3 bin kişi hayatını kaybetmiştir.⁶⁸

Güney Yemen'deki isyanın sonlandırılmasında, Güney'in önemli aşiretleri arasındaki Fâdlî aşireti mensubu olan el-Fâdlî'nin önemli katkıları olmuştur. El-Fâdlî, İngiliz sömürgesinden sonra kurulan Yemen'deki Marksist rejime karşı muhalif bir tutum sergileyen bir aileye mensuptur. Bu yüzden sosyalist yönetim döneminde Güney Yemen'den kaçarak Suudi Arabistan'a gitmiştir. Afgan savaşının başlamasıyla Afganistan'a gidip Afgan Cihadına destek vermiş, SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesinin ardından tekrar Yemen'e dönmüş ve sosyalist partinin hakkında açtığı dava sonucu 3 yıl hapis cezası almıştır. Ancak iç savaşın başlamasından sonra Sâlih, el-Fâdlî'yi hapisneden çıkartarak isyanın bastırılması konusunda kendisine yardım etmesini sağlamıştır. Hapisten çıkartılan el-Fâdlî, güneydeki nüfuzunu da kullanarak isyanın bastırılmasında Sâlih'e önemli yardımlarda bulunmuştur. Ancak el-Fâdlî 2009 yılından sonra Sâlih yanlısı siyasetini değiştirmiş, Hirak hareketinin safına geçmiştir. 2014'te ise oradan da ayrılıp el-Kâide saflarına katılmıştır.⁶⁹

1994 yılındaki iç savaşta Sâlih, başkan yardımcısı el-Beydî'yi ve Güney'in etkili bazı bürokrat ve askerini görevlerinden azlettirmiştir. Bu durum Güneyli muhaliflerin Güney'in en önemli liderlerinden biri olan el-Beydî etrafında toplanmalarına neden olmuştur. Ayrıca el-Beydî'nin Sâlih'e muhalif olması ona başka ittifak kapıları açmıştır. Mezhepsel ve ideolojik farklılıklarına rağmen İran'la iyi ilişkiler kurmuş olması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu sayede el-Beydî özellikle medya ve siyasi aktivitelerini Lübnan üzerinden yürütmüştür. Daha sonraları Lübnan'da bir televizyon

⁶⁸ Selim Öztürk, "Nedenleri ve Sonuçları Bağlamında Yemen Savaşı", *Avrasya Etütleri*, 2019, c. 55, s. 92.

⁶⁹ Volkan İvak, *Yemen İç Savaşı'nın Jeopolitik Ve Bölgesel Etkileri*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Ve İslam Ülkeleri Araştırma Merkezi, 2019, s. 30.

kanalı da kuran el-Beydî, böylece Güney Hareketinin içerisinde en sağlam örgütlenen taraf olmuştur.⁷⁰

Güney Yemen'in en önemli siyasi oluşumu el-Beydî'nin liderliğinde kurulmuş olan Yemen Sosyalist Partisi'dir. Parti bir dönem Güney Hareketi'nin siyasi temsilcisi rolünü üstlenmiş, Ama güneyde var olan askeri ve silahlı kabile milisleri dolayısıyla, eski etkisini kaybetmiştir. Zaten Yemen'deki Hûsî sorununun büyümesi ve el-Kâide'nin güç kazanması, güneydeki ayrılıkçı grupların isteklerinin yumuşamasına neden olmuştur.⁷¹ Ancak 2007'de kurulmuş olan Hirak hareketinin bazı talepleri, hâlihazırdaki iç savaşta da devam etmektedir. Güney Yemen'in ayrılma çabası yalnızca BAE tarafından desteklenmekte, Yemen'de aktif siyaset yürüten ABD ve Suudi Arabistan ise böylesi bir ayrılmaya karşı bir duruş sergilemektedir.⁷² Suudi Arabistan ile BAE her ne kadar KİK (Körfez İşbirliği Konseyi) bünyesinde müttefik olarak görülse de, iki ülkenin bu yönüyle Yemen'de bir güç mücadelesi içerisinde oldukları söylenebilir.

3.4. HÛSÎLER

Yemen'de hâlihazırda çatışan gruplardan birisi de Hûsîler, bir diğer adıyla “Ensârullah” hareketidir. Hûsîler ortaya çıkışlarından itibaren deyim yerindeyse Yemen'de tarihin akışını değiştirecek bir etki yaratmıştır. Buna rağmen ülkemizde Hûsîler'in tarihi kökenleri, kim oldukları, neden ayaklandıkları, Yemen politik hayatına etkilerinin hangi ölçüde olduğu vb. şekilde, Hûsîler'i tahlil etmeye yönelik çalışmaların çok az olduğu müşahade edilmektedir.

Başkent San'a'nın kontrolünü elinde tutan bir örgüt olması hasebiyle Hûsîler, Son evrede Yemen'deki savaşın belki de en önemli grubu konumuna gelmişlerdir. Bu yüzden Yemen'in içinde bulunduğu durumun anlaşılabilmesi ve ülkedeki iç savaşın mezhepsel arka planının sağlıklı bir şekilde tahlil edilebilmesi için Hûsî hareketinin iyi bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir. Hûsî ayaklanmasının ve Yemen'i böylesi bir sürecin içerisine sürüklemesinin arkasındaki tarihi, sosyal, dini/mezhepsel, ideolojik sebepler araştırılmadan, bu hareketin Yemen'deki varlığı ve Yemen'e etkileri tam olarak anlaşılamayacaktır. Bu yüzden çalışmamızın bundan sonraki bölümünde Hûsî

⁷⁰ Domazeti, a.g.e., s. 18.

⁷¹ Mercan, “Yapısal Sorunların Gölgesinde Değişim Sancısı: Yemen'de Halk Ayaklanması Ve Sonrası”, s. 26.

⁷² Öztürk, a.g.e., s. 92.

hareketi ele alınacak ve Hûsî hareketinin ortaya çıkmasının ardındaki tarihi, siyasi, sosyal ve kültürel faktörlerin yanı sıra, bilhassa mezhep faktörünün etkileri incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

HÛSÎLER

2004 yılından bu yana Yemen siyasetinde adından sıkça bahsettiren ve 2014 yılında başkent San'a'yı ele geçirip hükümeti feshettiğini belirten Hûsîler, bazı medya ve akademi çevrelerine göre Yemen'de Zeydîyye mezhebinin taraftarları, bazılarına göre bir aşiret/kabile, bazılarına göre de tamamen İran tarafından finanse edilen Hizbullah benzeri bir gruptur.

Hûsîler'in kim oldukları, neyi amaçladıkları ve 2021 itibariyle Yemen'deki etkilerinin hangi ölçüde olduğu, yeterli kaynak ve malumatın bulunmamasından dolayı kamuoyunda tam olarak bilinmemektedir. Fakat gerek siyasi, gerek sosyal ve gerekse dini boyutlarıyla oldukça önem arz eden bir konu olması hasebiyle, Hûsî hareketinin detaylı bir şekilde araştırılması gerekmektedir. Hûsî hareketinin detaylı bir şekilde araştırılması, gerek Yemen'deki, gerekse Ortadoğu'nun diğer ülkelerinde benzer şekilde yapılanmaları ve bu yapılanmaların oluşumunda etkili olan “mezhep faktörünü” anlamamıza yardımcı olacaktır.

“Hûsî” isimlendirmesi bazı kaynaklarda “Hutsî” ya da “Huti” şeklinde Türkçeye çevrilmiştir. Bu şekildeki yanlış isimlendirmelerin nedeni, Hûsî (الحوثية) kelimesinin içerdiği Arapçadaki “peltek se (ث)” harfinin batı dillerine çevirisinden kaynaklanan bir hatadır. Kelimenin aslı “el-Hûsî”dir. Hareketin “Hûsî Hareketi” olarak isimlendirilmesinin sebebi, muhtemelen Yemen'in kuzeyindeki Amrân vilayetine bağlı “Hûs” şehriyle alakalıdır.⁷³ Hûsîler'in ortaya çıktığı Sa'de vilayeti ile “Hûs” şehrinin birbirine mesafece yakınlığı düşünüldüğünde bu ihtimal artmaktadır. Ez-Zahiretü'l Hûsîyye isimli çalışmasıyla Hûsîler üzerine kapsamlı bir eser ortaya koymuş olan Yemenli akademisyen Dr. Ahmed Muhammed ed-Dağâşîye göre, Hûsî hareketi adını hareketin fikri alt yapısını oluşturan Bedreddin el-Hûsî'den almıştır.⁷⁴ Ama isimlendirmeyi sadece Bedreddin el-Hûsî'ye indirgemek eksik olacaktır. Çünkü “Hûsîler” Yemen'deki bir ailenin/kabilenin adıdır ve Bedreddin el-Hûsî bu ailenin önderlerinden biridir. Hareket “Hûsî” ailesinin ayaklanması sonucu meydana geldiği

⁷³ Mehmet Ali Büyükkara, “Sosyal, Siyasi Ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi,” *DİVAN: Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi*, 2011, c. 16, sayı 30, s. 1.

⁷⁴ Ahmed Muhammed ed-Dağâşî, ez-Zahiretü'l Hûsîyye (ازاهرة الحوثية), San'a Üniversitesi Eğitim Fakültesi, San'a/Yemen, 2009, s. 6.

için bu şekilde isimlendirilmiştir. Hûsî ailesinin isimlendirilmesi ise yukarıda da belirtildiği gibi Yemen'in kuzeyindeki Hûs şehri ile ilintilidir.

Kamuoyunda kendilerini “Ensârullah” olarak da nitelendiren Hûsîler, Zeydî toplumun içindeki kabilelerden biri olup gençlik yapılanması eş-Şebâb'ul-Mü'min ve el-Hizbu'l-Hak gibi fırkaların oluşumunda hep ön planda rol oynayan bir kabiledir.⁷⁵ Aynı zamanda Hûsî ailesi, soyları Hz. peygambere dayanan “Seyyîd” menşeli bir sülale olması hasebiyle Yemen'de Zeydîler arasında saygın bir aile konumundadır.⁷⁶ Seyyidlik bağı sebebiyle de Hûsîler Kuzey Yemen'deki Zeydîler içinde imtiyaz sahibi bir konum elde etmişlerdir.

Bazı kaynaklarda Hûsî ailesinin Yemen nüfusunun yaklaşık %30-%45'ini temsil ettiği⁷⁷ belirtilse de bu oran Hûsî ailesinin değil, Hûsî hareketinin günümüzde ulaştığı oranı belirtmektedir. Zira Hûsî hareketinin ortaya çıktığı ilk dönemlerde, Hûsî ailesinin içinde savaşanların sayısının 3-4 bin civarında olduğu, ilerleyen süreçte çevredeki diğer kabilelerin de destek vermesiyle sayılarının kısa sürede 120.000 civarına ulaştığı ve bunların tamamının Hûsî olarak nitelendirildiği bilinmektedir.⁷⁸ Gerçekte Hûsî ailesi Yemen nüfusunun sadece yüzde 2'lik bir kesimini oluşturmaktadır.⁷⁹ Kaynakların %30-%45 olarak belirttiği oranlar Hûsî ailesinin değil, Yemen'deki Zeydîlerin oranıdır.

Birinci bölümde de ifade edildiği üzere Yemen, güneyde BAE destekli Hirak hareketi ve AYEK, Aden ve çevresinde Hâdi yönetimi ve kuzeyde Hûsîler olmak üzere 3'e bölünmüş durumdadır. Büyük bir çoğunluğu çöllerden oluşan Kuzey Yemen, iklim şartlarının elverişsiz olması hasebiyle,⁸⁰ çoğunlukla vahalarda yahut küçük köylerde yaşamlarını idame ettiren bedevî aşiretlerden müteşekkil bir bölgedir. Güney Yemen'in genelde sahil bölgelerinden müteşekkil görece iyi durumuna mukabil, Kuzey Yemen'in durumu oldukça kötüdür. Bölgedeki aşiretlerin büyük çoğunluğu Zeydî mezhebine mensuptur. Yemen'in kuzeyinde bulunan Sa'de kenti ise Hûsî hareketinin filizlendiği şehirdir. Sa'de vilayeti aynı zamanda ülkedeki Zeydîye mezhebinin müntesipleri

⁷⁵ Öztürk, “Nedenleri ve Sonuçları Bağlamında Yemen Savaşı”, s. 87.

⁷⁶ Cingöz, a.g.e., s. 10.

⁷⁷ Örneğin bkz: Mustafa Aydın, İzzettin Artokça, “Yemen Raporu”, TASAM, erişim: 31 Mart 2018, s. 11.

⁷⁸ Öztürk, “Nedenleri ve Sonuçları Bağlamında Yemen Savaşı”, s. 88.

⁷⁹ Semin, a.g.e., s. 1.

⁸⁰ Domazeti, a.g.e., s. 6.

açısından tarihi merkez konumundadır. Vilayet, 62 darbesinden sonra Yemen yönetimi tarafından ihmal edilen ve marjinal fikirlere sahip grupların gitgide arttığı bir bölge olmuştur. Coğrafi konum olarak da merkezden kopuk bir bölge olan Sa‘de vilayeti, Yemen merkezi hükümetinin ilgisizliği ile birlikte iktisadi açıdan gelişmemiş, merkezi yönetimin etki ve kontrol alanından uzak, politik açıdan da izole bir vilayet olarak kalmıştır.⁸¹

1. HÛSÎLER’İN İNANÇLARI

Yemen; nüfusun %99’unun kendisini Müslüman olarak tanımladığı bir ülkedir. Ülkenin resmi dini, Yemen anayasasında da belirtildiği üzere İslam’dır ve ülkedeki her vatandaş İslam milletinin/ümmetinin birer müntesibi olarak kabul edilmiştir.⁸² Müslümanların dışında, geriye kalan %1’lik dilim ise farklı inanç mensuplarından oluşmaktadır. İslam dini ilk dönemlerden itibaren Yemen’de kabul görmüş ve daha Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında sahabeden Muâz b. Cebel (ö. 17/638) Yemen’e yönetici olarak atanmıştır.⁸³

Ülke tarihi mezhepsel açıdan oldukça kozmopolit bir yapıya sahiptir. İslam coğrafyasındaki ilk mezhep ayrılıklarından itibaren mezhepler Yemen’de kendilerine rahatlıkla taraftar bulabilmiştir. Bu açıdan Yemen, mezhep mücadelelerinin oldukça fazla olduğu bir tarihe sahiptir ve söz konusu mezhepsel mücadeleler günümüze kadar devam edegelmiştir. Ülkede “müttefik” olanın ya da “öteki” olanın kim olacağının belirlenmesinde en önemli etkenlerden birisi de mezhepler olmuştur.

Yemen’deki Müslümanların %65’i mezhep olarak Sünnî/Şafilîğe mensup iken geriye kalan yaklaşık %35’i ise Şîî geleneğin önemli bir parçasını oluşturan ve Şîîliğin Sünnîliğe en yakın kolu olarak kabul gören Zeydîye mezhebine mensuptur. Bu oranların net bir şekilde ifade edilememesinin nedeni ülkede referans kabul edilecek sağlıklı bir istatistik kurumunun olmamasıdır. Esasında Yemen’deki Zeydîlerin az bir kısmı kendilerini Şîa’nın bir kolu olarak tanımlarken diğer kısmı Zeydîliği ayrı bir mezhep olarak kabul etmekte ve kendilerini Zeydî olarak nitelendirmektedir.

⁸¹ Habip Aydın, Arap Baharı’nın Yemen’de Meydana Getirdiği Sosyo-Politik Etkileri, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Ve İslam Ülkeleri Araştırma Enstitüsü, 2019, s. 39.

⁸² İsmail Hakkı Hıra, Ömer Yakut, “Yemen Raporu”, *Genç İDSB*, 2014, c. 1, s. 13.

⁸³ Ahmet Özcan, Muaz b. Cebel’in Hayatı ve Hadis Rivayetindeki Yeri, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 18.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu konuya daha detaylı değinileceği için burada bu kadarını belirtmekle iktifa ediyoruz. Ülkede Sünnî ve Zeydîlerin dışında Suudi Arabistan destekli Selefi/Vehhâbî gruplar da bulunmaktadır. Ayrıca sayıları az da olsa, 1934 yılında Suudi topraklarına katılan Necran bölgesi merkezli Şîî-İsmailî aşiretler de ülkede mevcuttur. Yemen'in güneyinde Sünnîler yaygın iken, Zeydîler ülkenin kuzeyinde yoğunlaşmaktadır. Zeydî nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölgeler; Sa'de vilayeti ile başkent San'a arasındaki Hacce vilayeti, dağlık Hûs bölgeleri ve yine ülkenin kuzeyinde bulunan diğer bazı kentlerdir.⁸⁴

1.1. ZEYDÎYYE

Hız. Muhammed'in vefatından sonra, daha ilk dönemlerden itibaren tabii bir şekilde Müslümanların İslam'ı anlamalarında, siyasi, sosyal, beşerî coğrafi, vb. sebeplerden ötürü yer yer farklılaşmalar meydana gelmiştir. Bu farklılaşmaların meydana gelmesine neden olan faktörler kısaca insan faktörü, naslardan kaynaklanan faktörler ve farklı kültürlerle kurulan temas faktörü olarak özetlenebilir.⁸⁵ Söz konusu farklılaşmalar zamanla belirgin bir hale gelip kurumlaşmaya başlamış ve bu kurumlaşmalar neticesinde mezheplerden söz edilmeye başlanmıştır. İlk başlarda sadece şahıslar etrafında şekillenen düşünce ekolleri şeklinde tebarüz eden mezhepler, zamanla gelişip İslam dünyasında çatışmalara zemin hazırlayabilecek bir seyir izlemiştir.⁸⁶ Mezheplerin kimisi zamanla taraftarlarını yitirerek tarih sahnesinden silinmiş, kimisi evrilerek farklı bir mezhep içerisinde varlığını düşünsel olarak devam ettirmiş, kimisi de ilk haliyle günümüze kadar var olmaya devam etmiştir. Varlığını günümüze kadar devam ettiren mezhepler, günümüzde hala gerek siyasette gerek sosyal hayatta etkilerini yoğun bir şekilde hissettirmeye devam etmektedir. Söz konusu mezheplerden birisi de Zeydîyye mezhebidir.

Zeydîlik, İmâmiyye Şîa'sının dördüncü imam olarak kabul ettiği imam Ali b. Hüseyin Zeynel Abidin (ö. 94/712)'in oğlu Zeyd b. Ali'ye (ö. 122/740), onun vefatından sonra da oğlu Yahya b. Zeyd'e (ö. 125/743) uyarak onları imam kabul

⁸⁴ Adem Arıkan, "İslam Dünyasında Mezhep Haritası Ve Nüfus Dağılımı", *Journal of Islamic Research*, İstanbul, 2018, s. 367.

⁸⁵ İlhami GÜLER, *Dine Yeni Yaklaşımlar*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2005, s. 176.

⁸⁶ Hasan ONAT, "Mezhep Kavramı Ve Mezheplerin Doğuş Sebepleri", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 2018, s. 13.

edenlerin mezhebidir.⁸⁷ Zeyd b. Ali'nin Emevîler'e karşı başlattığı isyanda haklı olduğunu ve onun imâmetinin meşru olduğunu kabul etmeleri sebebiyle imamlarına nispetle Zeydîyye olarak isimlendirilmişlerdir. İmam Zeyd bilgili ve fakih bir insandı ve yaşadığı dönemde Emevî iktidarının kötü idaresinden şikâyetçiydi.

Zeydiyye mezhebi başlangıç itibariyle siyasi yönü ağır basan bir hareket iken, süreç içerisinde dinî-îtikâdî bir hüviyete kavuşmuştur.⁸⁸ Mezhebin fikirsel olarak gelişmesi, Zeyd b. Ali'nin Emevî iktidarına karşı yürüttüğü isyanı ile başlamış, akabinde mezhebin etkili önderlerinden olan Kâsım Ressî (ö. 246/860)'den sonra Şîa mezhebinin bünyesinde özgün ve sistematik bir kelamî yapıya kavuşmuştur. Daha sonra Zeydîyye itikadî, Kâsım Ressî'nin soyundan gelen Hâdî İlelhak Yahya b. Hüseyin (ö. 298/911)'in eliyle teşekkül sürecini tamamlamıştır.⁸⁹ Zeydîyye'nin gelişim sürecinin İslam Mezhepleri Tarihi açısından daha disiplinli bir şekilde anlaşılabilmesi için, Zeyd b. Ali'nin hayatının ve Emevîler'e karşı başlattığı isyanın arkasındaki siyasi, sosyal, dini vb. nedenlerin incelenmesi gerekmektedir. Ancak bu sayede Zeydîyye mezhebinin oluşumu ve günümüzde Yemen'deki Zeydîlerin talepleri hakkında sağlıklı veriler elde edilebilir.

Mezhebin kurucusu Zeyd b. Ali, kesin olmamakla birlikte, genel kanaate göre hicri 80'de Medine'de doğmuştur. Tam adı Zeyd b. Ali Zeynelabidin b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Talip'tir. Babası, Şîa mezhebinin dördüncü imam olarak kabul ettiği, Hz. Hüseyin'in vefatından sonra hayatta kalan oğlu Ali b. Hüseyin Zeynelabidin (ö. 94/712)'dir.⁹⁰ Medine'de doğan Zeyd sonraları Irak ve Hicaz bölgelerini dolaşmış, başta Kûfe olmak üzere birçok şehre seyahatler düzenlemiş ve bu sayede hem İslam coğrafyasında cereyan eden siyasî ve itikadî hadiseleri yakından okuma fırsatı bulmuş hem de Vâsıl b. Ata (ö. 131/748) ve İmam-ı Azam Ebû Hanife (ö. 150/767) gibi önemli isimlerle tanışma imkânı bulabilmiştir.

⁸⁷ Ethem Ruhi Fığlalı, *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*, *Selçuk Yayınları*, Ankara, 1980, s. 91.

⁸⁸ Yusuf Gökalp, "Zeydîyye Mezhebinin Görüşleri, Kültürel Mirası ve İslam Düşüncesine Katkıları", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007, c. 7(2), s. 95.

⁸⁹ Mehmet Ümit, "Zeydîyye Mezhebi, İmâmet Anlayışı ve Sahâbe Hakkındaki Görüşleri", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, c. 1/2, s. 95

⁹⁰ Aydın Erdoğan, *Zeydîyye'nin Doğuşu Ve İnanç Sistemi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 7.

Kaynakların belirttiğine göre Zeyd'in babası Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, Emevî iktidarına karşı herhangi bir talepte bulunmamış, dönemin siyasi çekişmelerinden ve çalkantılarından uzak durarak kendisini ilme ve ibadete adamayı tercih etmiştir. Bu sayede halkın saygısını ve teveccühünü kazanmış, hatta halife Yezîd b. Muâviye (ö. 64/683) dahi kendisine ikramda bulunmuştur.⁹¹ Ama oğlu Zeyd, babasının aksine Emevî yönetimine karşı “Allah, sükût edenleri çirkinleştirsin, hayrından uzaklaştırsın” diyerek, sükûtu değil silahlanmayı seçmiş ve etkileri günümüze kadar sürecek olan bir isyan başlatmıştır. Böylece Kerbela hadisesinden sonra Ali oğullarından Emevî iktidarına karşı silahlı mücadeleye başlayan ilk kişi olarak tarihe geçmiştir.⁹²

Yukarıda da belirtildiği gibi, Zeydîye ilk başlarda siyasi nedenlerden dolayı ortaya çıkmış, daha sonra dini bir hüviyet kazanarak mezhep halini almıştır. Nitekim bu durum ilk dönemlerde teşekkül etmiş olan birçok düşünce ekolü için geçerlidir. Başlangıçta siyasi birer hareket olarak tezahür eden birçok cereyan zamanla siyasi ve toplumsal faktörlerin de etkisiyle dini bir mahiyet kazanıp kurumsal hale gelmiştir. Hiç şüphesiz Zeyd b. Ali'nin Emevîler'e karşı çıkmış olmasının arka planında da siyasi kaynaklı olan tarihi Emevî-Hâşimî mücadelesinin etkisi oldukça fazladır. Elbette bunda Emevî yönetiminin o dönemki politikalarının etkisi de vardır, ama asıl sebep belirtildiği gibi siyasi bir çekişmedir.⁹³

İmam Zeyd, Kerbela hadisesinde dedesi Hüseyin'i öldüren, Harre vakası olarak bilinen olayda Medine'yi yağmalayan ve Kâbe'yi mancınıklarla taşılatan⁹⁴ Emevîler'e karşı isyan edilmesi gerektiğine inanıyordu.⁹⁵ Zeyd'in Emevî yönetimine karşı duyduğu memnuniyetsizliği tetikleyen ve isyanın ateşini fitilleyen olay, Emevî halifesi Hişâm b. Abdülmelik (ö. 125/743) ile aralarında geçen bir münakaşadır.

Halife Hişâm ile İmam Zeyd'in aralarındaki olay şöyle cereyan eder: Abdullah b. Hasan (ö. 145/762) ile Zeyd b. Ali, Hz. Ali'nin vakıflarının idaresi hususunda Hâlid b.

⁹¹ Erdoğan, a.g.e., s. 7.

⁹² Gökalp, a.g.e., s. 33.

⁹³ Gökalp, a.g.e., s. 33.

⁹⁴ Kâbe'nin mancınıkla taşla tutulması olayı Abdülmelik bir Mervan zamanında olmuştur. Mervan'ın görevlendirmiş olduğu Haccâc b. Yusuf, Abdullah b. Zübeyr ve taraftarlarının Kâbe'ye sığınması üzerine Kâbe'yi mancınıklarla taşla tutmuştur.

⁹⁵ Ebu Mansur el-Bağdadi, Mezhepler Arasındaki Farklar (El-Fark beyne'l-Firâk), Çeviren: Ethem Ruhi Fırlalı, İstanbul, 1979, s. 29.

Zeyd'in yanında tartışmaya girmişler, Hâlid b. Zeyd tartışmayı biraz daha alevlendirerek bundan faydalanmak istemiş ve onları halife Hişâm b. Abdülmelik'in yanına götürmüştür. İlk başta Zeyd'i huzuruna kabul etmeyen halife, ısrarcı davranması üzerine onu huzuruna kabul eder ama ona iyi davranmaz. İçeri girdiğinde ona yer göstermez. Zeyd salonda bulunduğu boş bir yere geçer ve durumdan oldukça rahatsız olduğunu belirtecek şu sözleri söyler: “Ey mü'minlerin emiri! Hiç kimse kendisini Allah'tan korkmaktan büyük sayamaz ve ondan korkmadan başka herhangi bir şey için kendisini küçültemez”. Halife Hişâm da cevap olarak: “Sus, ey anası ölesi! Senin içten içe halife olmak istediğini biliyorum. Oysa sen cariyeye çocuğusun” der.⁹⁶ Bunun üzerine İmam Zeyd'in “Hz. Peygamberden (s.a.v) başka hiç kimse Allaha daha evlâ değildir. O (s.a.v), İbrahim'in oğlu İsmail'in soyundandır. İsmail'in anası da bir cariyedir” demesi üzerine halife Hişâm ona kızar ve onu huzurundan kovar.⁹⁷

Bu olay İmam Zeyd'in Emevî yönetimine karşı memnuniyetsizliğini ve Emevî ailesi ile Hâşimî'lerin tarihten gelen çekişmesini göstermesi açısından önemlidir. Nitekim bu olaydan sonra Zeyd b. Ali, Kûfe'ye gider ve Kûfe'lilerin de arka çıkmasıyla ayaklanmanın ilk temellerini atar. Kendisine her ne kadar Kûfelilere güvenilemeyeceği - zira Kûfeliler daha önce dedesi Hüseyin'i Kerbela'da yalnız bırakmışlardı- söylense de İmam Zeyd 122/740 tarihinde kendisine biat eden 15 bin kişilik Kûfe'li bir grupla Basra-Kûfe valisi Yusuf b. Ömer es-Sekafi'ye (ö. 127/744) karşı ayaklanır. Ancak savaş devam ederken Kûfelilerin büyük bir kısmı imam Zeyd'e olan biatlerini bozarlar ve İmam Zeyd yanındaki çok az kişiyle savaşıma devam eder.⁹⁸ Zeyd o gün kendisini terk eden Kûfe'lilere ithafen, “beni terk ettiniz, bırakıp kaçtınız” anlamındaki “rafaztumûnî” ibaresini kullandığı için o günden sonra söz konusu grup “Râfızîler” olarak anılmıştır.⁹⁹ Yanında çok az sayıda kişi kalmasından dolayı İmam Zeyd vali

⁹⁶ Muhammed Ebu Zehra, “İslam'da Siyasi, İtikadî ve Fıkî Mezhepler Tarihi,” Çeviren: Hasan Karakaya, Kerim Aytekin, *Hisar Yayınları*, İstanbul, s. 52.

⁹⁷ Abdullah Kavalcıoğlu, *Zeydiyye Mezhebinin Usûl-ü Fıkîh Kaynakları*, (Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 7-8. Ayrıca bkz: Fırlalı, a.g.e., s. 91.

⁹⁸ Zeyd b. Ali (Ö.122/740) yılında Emevîler'e karşı ayaklandığında Kûfeliler ilk başlarda ona destek vermiş, ancak daha sonra Zeyd'in Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'i meşru halifeler olarak görmesine karşı çıkmışlardır. Kûfeliler, Ebubekir ve Ömer'i açıkça “gâsıp” olarak kabul etmediği sürece Zeyd'le beraber devam etmeyeceklerini belirtmişler, İmam Zeyd bunu kabul etmeyince de onu terk etmişlerdir. Bkz. Mustafa Öz, “Râfızîler”, TDV İslam Ansiklopedisi, *TDV Yayınları*, İstanbul, 2007, c. 34, s. 396-397.

⁹⁹ Ebu Mansur el-Bağdadi, *Mezhepler Arasındaki Farklar* (El-Fark beyne'l-Firak), Çeviren: Ethem Ruhi Fırlalı, İstanbul, 1979, s. 36-37.

Yûsuf b. Ömer es-Sekafi'nin ordusu karşısında direnemez, savaşı kaybeder ve öldürülür.¹⁰⁰ Zeyd'in oğlu Yahya b. Zeyd'in, babasının cesedini Emevîlerden gizlemek için bir su kanalına sakladığı, fakat cesedin Hakem b. Salt tarafından çıkartılarak vali Yusuf b. Ömer'e gönderildiği ve asıldığı rivayet edilmektedir.¹⁰¹ Ayrıca bazı kaynaklarda cesedin idam edildikten sonra yakıldığı da belirtilmektedir.¹⁰²

Zeyd'in ölümünden sonra oğlu Yahya Horasan'a kaçıp hareketin orada yayılması için çaba sarf etmişse de istediği sonucu elde edememiştir. Nihayetinde o da babası Zeyd b. Ali gibi Emevîler tarafından öldürülmüştür.¹⁰³ Emevîler karşısında istedikleri neticeyi alamayan Zeydîler, en-Nefsu'z-Zekiyye Muhammed b. Abdullah (ö. 145/762) öncülüğünde Abbasiler döneminde de ayaklanmışlardır. Malik b. Enes (ö. 179/795) ve Ebû Hanife gibi âlimlerin de destek verdiği ayaklanma, Abbasiler tarafından bastırılmış, ayaklanmayı başlatan ve aynı zamanda ayaklanmaya öncülük eden Muhammed b. Abdullah öldürülmüştür.¹⁰⁴ Bu tarihten sonra Hüseyin b. Ali (ö. 169/786), İdris b. Abdullah (ö. 175/791), Kâsım b. İbrahim er-Ressî (ö. 246/860) gibi isimler sayesinde varlığını devam ettiren Zeydîye, nihayetinde Hasan b. Zeyd öncülüğünde 254/864 tarihinde Taberistan'da ilk Zeydî devletini kurmayı başarmıştır.¹⁰⁵ Taberistan'daki Zeydî hâkimiyeti yaklaşık 65 yıl sürmüştür. Abbasi merkezi yönetiminden uzakta bir devlet tesis etmiş olan Zeydîler, 316/928 tarihinde liderleri Hasan b. Kasım'ın ölümüyle nüfuzlarını kaybetmişler ve böylece Zeydîlerin 65 yıllık Taberistan hâkimiyeti sona ermiştir.¹⁰⁶

Çalışmamıza konu olan Yemen Hûsîleri'nin de Zeydî inancına mensup bir hareket olması hasebiyle, Zeydîliğin Yemen'e intikali bizim açımızdan önem arz etmektedir. Zira günümüzde Yemen'deki krizin temel unsurlarından birisi olan Zeydî-Sünnî problemi daha o zamanlardan tevarüs edilmiştir. Söz konusu problemin kaynağının tarihin akışında aranmasının, olayları anlamamıza katkıda bulunacağı muhakkaktır.

¹⁰⁰ Fırlalı, a.g.e., s. 92.

¹⁰¹ Kavalcıoğlu, a.g.e., s. 11.

¹⁰² Fırlalı, a.g.e., s. 92.

¹⁰³ Aydın Erdoğan, Zeydîye'nin Doğuşu Ve İnanç Sistemi, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 15.

¹⁰⁴ Erdoğan, a.g.e., s. 17.

¹⁰⁵ Erdoğan, a.g.e., s. 25.

¹⁰⁶ Gökalp, "Zeydîye Mezhebinin Görüşleri, Kültürel Mirası ve İslam Düşüncesine Katkıları", s. 90.

Taberistan'daki faaliyetlerinden dolayı orayı terk etmek zorunda bırakılan Zeydî önderlerden el-Hâdî-İlelhak lakabıyla tanınan Yahya b. Hüseyin, Yemenlilerin daveti üzerine Yemen'e gitmiş ve Zeydîlerin Taberistan'dan sonra Yemen'de kurmuş oldukları idarenin temellerini atmıştır.¹⁰⁷ Yahya b. Hüseyin Günümüzde Hûsî hareketinin filizlendiği Sa'de bölgesine gidip oradaki halktan biat almıştır. İmam Yahya Yemen'e gittiği dönemde, Yemen'de aşırı bir kuraklık ve kabile içi savaşlar sebebiyle huzursuz bir ortam hâkimdi. Bölgede yüzyıllar boyunca hüküm süren yerel hanedanlıkların etkinliklerini kaybetmesiyle birlikte, Abbasî egemenliğinin zayıflamış olması da Yahya b. Hüseyin için önemli bir fırsat doğurmuştur. Dönem şartları itibarıyla Ehl-i Beyt taraftarları içerisinde yöneticiliğe kendisinden daha ehil birisinin bulunmadığını iddia eden Yahya b. Hüseyin'in, "Müslümanların işlerini düzeltmek ve onlara yardımcı olmak" adına hareket ettiğini ilan ederek, harekete meşruiyet kazandırmaya çalıştığı görülmektedir.¹⁰⁸

Kısa sürede Sa'de merkezli Kuzey Yemen'de Zeydî bir otorite kuran Yahya b. Hüseyin, Yemen'in güneyine yönelmiş ama orada kuzeydekinden daha güçlü bir mukavemet ile karşılaşmıştır. Esasında güney bölgesi de kuzeydeki gibi kadîm bir kabilevî yapıya sahipti ve San'a merkezli Güney Yemen halkı o dönem idareyi ellerinde bulunduran Ya'furiler'den rahatsız durumdaydı. Ama buna rağmen İmam Yahya Ya'furiler'e galebe edip San'a'ya hâkim olamamıştır. Güneyin başkenti San'a için bir taraftan Karmatiler'le, diğer taraftan Abbasi destekli Ya'furiler'le mücadele etmek zorunda kalan İmam Yahya önderliğindeki Zeydîler, nihayetinde güneyi Ya'furiler'e bırakmak zorunda kalmıştır.¹⁰⁹ İmam Yahya da 298/910 tarihinde vefat etmiştir. Yahya b. Hüseyin'in temellerini atmış olduğu Kuzey Yemen'deki Zeydî oluşum günümüze kadar varlığını devam ettirmiş, çağdaş Yemen siyasetinde ağırlıklı bir şekilde söz sahibi olmuş ve günümüzdeki iç karışıklıkta ana taraflardan birisi haline gelmiştir.

¹⁰⁷ Erdoğan, "Zeydîyye'nin Doğuşu Ve İnanç Sistemi" s. 29, Ayrıca bkz. Yusuf Gökalp, "Zeydîyye Mezhebinin Doğuşu, Teşekkül Süreci Ve Tarihçesi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007, 7 (2), s. 90.

¹⁰⁸ Gökalp, "Zeydîyye Mezhebinin Görüşleri, Kültürel Mirası ve İslam Düşüncesine Katkıları", s. 123.

¹⁰⁹ Gökalp, "Zeydîyye Mezhebinin Görüşleri, Kültürel Mirası ve İslam Düşüncesine Katkıları", s. 130-134.

1.1.1. Zeydîyye'nin Temel Görüşleri

Zeydîyye'nin fikirsel sahada ön plana çıkması ve müstakil bir îtikâdî bünyeye kavuşması, Abbasilerin ilk dönemlerinde olmuştur.¹¹⁰ Kimi kaynaklarda Zeydîyye'nin müstakil görüşlerinin olmadığı, Zeydîliğin îtikâdî konularda Mutezile'nin, fikhî konularda ise Hanefi mezhebinin karması bir mezhep olduğu şeklindeki görüş yanlıştır. Zira Zeydîyye mezhebi, hem îtikâdî hem de fikhî konularda, her ne kadar Mutezile ve Hanefilik ile ortak görüşlere sahip olsa da, kendi kelam ve fıkıh sistemini oluşturmuş zengin bir literatüre sahiptir.¹¹¹ Öte yandan Zeydîyye kendisini İmâmiyye'den ayıran temel görüşlere de sahiptir. Zeydîyye'yi Şîa'dan ayıran en ayırt edici görüşleri ise imâmet ve mürtekeb-i kebire hakkındaki görüşleridir.

Zeydîyye mezhebinin temel görüşleri Tevhid, Adalet, el-Va'd ve'l-Va'id, Emr-i bi'l-Ma'ruf ve Nehy-i ani'l-Münker ve İmâmet konuları etrafında şekillenmektedir. Burada Zeydîyye'nin bütün kelamî görüşlerine değinmek yerine, çalışmamızla daha çok alakalı olan imâmet görüşüne değinmekle yetineceğiz. Nitekim Zeydî âlimler de diğer mezhep uleması gibi hemen hemen bütün ihtilafî konularda görüş belirtmişlerdir. Konu bütünlüğünü sağlamak açısından bu görüşlerin tamamına değinmek yerine sadece imâmet görüşünü nakletmek ile iktifa edeceğiz.

Zeydîyye, imâmet hususunda Şîa ile Ehl-i Sünnet mezheplerinin ortasında bir çizgi benimsemiştir. Onlara göre Hz. Peygamber, isim ve şahsiyetini belirtmek suretiyle bir imam vasiyet etmiş değildir. İmam ancak vasıfları ile tanınmalıdır. İmamın ismen tayin edilmeyip vasfen tanınması gerektiği görüşü Zeydîyye'yi İsnâşeriyye'den ayıran en önemli görüşlerinden birisidir. Zeydîyye'ye göre imam yalnızca Kureyşî değil, aynı zamanda Fatıma neslinden gelen bir Hâşimî olmalıdır. Bunun dışında verâ sahibi, muttakî, âlim, cömert gibi sıfatları haiz olmalı ve kendi imâmetini ilan ederek ortaya çıkmalıdır. Takva ve ilim, İmamın zaruri vasıfları olmalı ve bu vasıflar İmâmiyye Şîası'nın savunduğu gibi Vehbî değil kesbî olmalıdır. Ayrıca İmâmiyye'nin savunduğunun aksine imam ismet sahibi değildir. Dolayısıyla imamın dine uyma

¹¹⁰ Fığlalı, a.g.e., s. 93.

¹¹¹ Yusuf Gökalp, "Zeydîyye mezhebinin görüşleri, kültürel mirası ve İslam düşüncesine katkıları", Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Adana, 2007, s. 96.

hususunda azami dikkat göstermesi ve en küçük şüpheli şeylerden dahi kaçınması gerekmektedir.¹¹²

Zeydîyye'nin imâmet teorisine göre Hz. Peygamberin vefatından sonra İslam ümmeti içerisindeki en faziletli ve imam olmaya en liyakatli olan kişi Ali b. Ebi Talib'dir. Onun vefatından sonra da imâmet oğulları Hasan ve Hüseyin'in hakkıdır. Hasan ve Hüseyin'den sonra Ehl-i Beyt'ten yukarıda sayılan vasıfları taşıyan bir kişi imamlığını ilan edip kendisine itaate davet ederse, ona uymak bütün Müslümanlara vaciptir.¹¹³ Zeydîyye'ye göre bu vucûbiyyetin gerçekleşmesi için İmamın davetini fiili mücadele ile açıkça yürütmesi gerekir. Bu durum Zeydîyye'nin imâmet anlayışını İmâmiyye'nin imâmet anlayışından ayıran en önemli hususlardandır. Zira İmâmiyye imamın herhangi bir fiilî/silahlı mücadelede bulunmasa bile imam olduğunu, Zeydîyye ise tersine imamın ancak aşikâr bir tebliğ ve mücadele ile imam olabileceğini savunmaktadır. Öte taraftan Zeydîyye, o zamana kadarki Ali taraftarlarından farklı olarak, Hz. Ebubekir ile Hz. Ömer'in hilafetini gasp olarak görmemiş, onların halifeliğini câiz görmüştür. Bu konuda "fâdıl-mefdûl" nazariyesine göre hareket eden Zeydîyye'ye göre, faziletli imam dururken toplumun maslahatı için mefdûlün, yani daha az faziletli olanın imâmeti câiz görülebilir. Bundan dolayı Zeydîler Ebubekir ile Ömer'i gasıp olarak görmemekte, Hz. Ali ve Zeyd b. Ali'nin de onlardan övgüyle bahsetmesinden dolayı, ilk iki halifenin hilafetini câiz görmektedirler. Bahsedilen bu durumlar İmâmet mevzusunun Zeydîyye îtikâdında usûlü'd-din'den sayıldığını göstermektedir.¹¹⁴

Makalât ve Mezhepler Tarihi kaynaklarında Zeydîyye mezhebinin çeşitli fırkalara ayrıldığı belirtilmektedir. Bu fırkalardan Sâlihiyye, Süleymaniyye, Butriyye, Cârûdiyye gibi bazıları varlığını günümüze kadar devam ettirmiştir. Hûsîler'in sayılan bu fırkalardan Cârûdiyye fırkasına mensup olması dolayısıyla çalışmamızın bu kısmında Cârûdiyye fırkasından bahsedilecektir.

¹¹² Fıĭlalı, a.g.e., s. 94.

¹¹³ Gökâl, a.g.e., s. 102.

¹¹⁴ Fıĭlalı, a.g.e., s. 95.

1.1.2. Cârûdiyye Fırkası

Hûsîler her ne kadar söylemlerinde Cârûdilikten ziyade bir üst çatı olan Zeydî kimliklerini sık sık vurgulasalar da hareketin önde gelen isimlerinin eserleri ve söylemleri incelendiğinde Hûsî hareketinin konumuz açısından önemli olan imâmet mevzusunda Cârûdiyye fırkasının görüşlerine sahip olduğu görülmektedir. Hûsî-Ensârullah hareketinin fikrîsel anlamda zeminini hazırlayan ve Hûsî taraftarlarının önemli bir merci olarak kabul ettikleri Bedreddin el-Hûsî'nin eserleri incelendiğinde Hûsîlerin Cârûdiyye çizgisinde olduğu müşahade edilebilmektedir. Nitekim Bedreddin el-Hûsî Zeydiyye'nin İmamet görüşünden farklı olarak, Hz. Peygamberin vefatından sonra hilafetin Hz. Ali'nin hakkı olduğunu, ilk üç halifenin hilafetinin caiz olmadığını söyler. Bedreddin el-Hûsî söz konusu görüşlerini şöyle izah eder:

“Hz. Peygamberin vefatından sonra, gadir hadisi, menzile hadisi vb. delillerden de açıkça anlaşılacağı üzere hilafet Hz. Ali'nin hakkıdır. Ondan önce gelen Ebubekir, Ömer ve Osman'nın hilafetleri caiz değildir. İlk 3 halifenin hilafeti konusunda ümmetin icmaı da söz konusu değildir. Bilakis Hz. Peygamberin vefatından sonra sahabeler ihtilafa düştüler ve herhangi bir icma oluşmadı.”¹¹⁵

Bedreddin Hz. Ali'nin vefatından sonra kimin imam olacağına dair ise: *“İmam Ali'den sonra imamet Ehl-i Beyt'in en hayırlıları olan Hasan, Hüseyin ve onların soyundan gelen kemal sahibi hayırlı kimselerin hakkıdır”¹¹⁶* der ve bunu hadislerle delillendirmeye çalışır. Bu izahlardan sonra Bedreddin el-Hûsî Müslümanların imamlar karşısındaki konumunu şu şekilde tayin eder:

“İmamet Allah'ın kitabında ve resulünün sünnetinde hükmettiği kimselere aittir. İnsanlar razı olsalar da olmasalar da Allah (cc) şöyle buyurur: 'Allah ve Rasûlü bir meselede kesin ve bağlayıcı bir hüküm verdiği zaman, mü'min erkek veya mü'min kadının, kendileriyle alakalı o meselede başka bir tercihte bulunma hakkı yoktur. Kim Allah ve Rasûlü'ne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.' (Ahzâb suresi, 36), 'Bilesiniz ki, halk da emir de (yaratma ve yönetme) yalnız O'na aittir.' (A'raf suresi, 54)... Allah'ın şeriatında belirttiğinden başka kulların seçim hakkı yoktur. Emir yalnızca Allah'ındır”¹¹⁷

¹¹⁵ Bedreddin b. Emiruddin el-Hûsî, “Mecmuu'r-Resâil ve'r-Rudûdu'l Fıkhiyye (مجموع الرسائل والردود الفقهية)”, El-Meclisu'l İslami, 2016, s. 240

¹¹⁶ El-Hûsî, a.g.e., s.240

¹¹⁷ El-Hûsî, a.g.e., s.240

Bedreddin el-Hûsî imamet meslesini şerî bir mesele kabul eder ve bu konuda hükmün yalnızca Allah’a ait olduğunu ısrarla dile getirir.¹¹⁸

Belirtilen bu görüşleri Bedreddin el-Hûsî’nin imamet meselesinde Zeydiyye mezhebinin mutedil görüşlerinden ziyade Cârûdiyye fırkasının görüşlerini benimsediğini göstermektedir. Öte yandan hareketin kurucusu Hüseyin el-Hûsî de adil bir yönetim için imameti zorunlu görmektedir. Nitekim Hüseyin el-Hûsî Şîî geleneğinin üzerinde çokça durduğu “Bir imama biatlı olmadan ölen kimse cahiliye ölümü üzerine ölmüş olur” hadisine güçlü vurgular yaparak imamet gerekliliğini savunur.¹¹⁹ Keza hareketin hâlihazırdaki lideri Abdülmelik el-Hûsî de konuşmalarında babası ve ağabeyi ile aynı fikirlere sahip olduğunu, onların başlattıkları davanın aynı şekilde devam ettirildiğini sürekli dile getirmektedir.¹²⁰ Bahsedilen bu durumlar Hûsîlerin teşekkül sürecinde hareketin yönetime dair ilke ve esaslarını, mensubu oldukları Cârûdiyye fırkasının yönetim anlayışı çerçevesinde inşa ettiklerini göstermektedir. Bu sebeplere binaen Hûsî-Ensârullah hareketinin fikri alt yapısını, Yemen’deki taleplerini, yönetime dair ilke ve esaslarını anlamak için Cârûdiyye fırkasının imamet anlayışının bilinmesi ve anlaşılması önem arz etmektedir.

Cârûdiyye Zeydîliğin içindeki diğer fırkalara nispeten daha marjinal görüşlere sahiptir. Hatta öyle ki ed-Dağâşî’ye göre Hûsîler’in benimsediği Cârûdiyye düşünce ve îtikâdının, mutedil Zeydî Şîîliğinin dışında tutulması gerekmektedir.¹²¹ Fırka, ismini kurucusu Ebû’l-Cârûd Ziyad b. Munzir’den (ö. 150/767) almaktadır. Ebû’l-Cârûd’un ismi kaynaklarda farklı şekillerde zikredilmiş olsa da, en marufu Ebû’l-Cârûd Ziyâd b. Munzir’dir. Doğum ve ölüm tarihi hakkında da kaynaklarda net bir bilgi yoktur. 150-160/767-777 yılları arasında yaşadığı belirtilmektedir. Kendisi Zeyd b. Ali’nin takipçilerindendir. Zeyd b. Ali Emevîler’e karşı huruç ettiğinde Ebû’l-Cârûd ona katılmış ve Hişâm’ın ordusuyla savaştığında taraftarlarından büyük bir kısmının onu

¹¹⁸ El-Hûsî, a.g.e., s. 241

¹¹⁹ Büyükkara, Sosyal, Siyasî ve Dinî yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi, s. 135

¹²⁰ Örneğin bkz. Kudüs TV, “Abdülmelik el-Hûsî: Şehit Bedreddin Hüseyin el-Hûsî’nin Yolu Devam Ediyor”, erişim: 10 Mart 2021, <https://youtu.be/MdsB2tS73Vg>

¹²¹ Semîn, a.g.e., s. 1.

yalnız bırakmasına rağmen, Ebû'l-Cârûd onu yalnız bırakmamış ve Emevîler'e karşı onunla beraber savaşmıştır.¹²²

Ebû'l-Cârûd da İmâmiyye mensupları gibi Hz. Peygamberden sonra Müslümanların başına geçmesi gereken kişinin Hz Ali olduğunu savunmuş, bu konuda diğer Zeydî fırkalarından daha aşırı giderek, Hz. Ali dururken diğer sahabenin imâmetini kabul etmeyi küfür olarak görmüştür. Hz. Ali'den önceki 3 halifeyi ve onların taraftarlarını kötüleyip, küfürle itham etmiştir.¹²³ Zeyd b. Ali'nin dahi en zor anlarında ilk iki halife hakkında güzel görüşler sarf etmesine mukabil, Ebû'l-Cârûd'un ilk iki halifenin imâmetine bakışı menfi olmuş ve önderliğini yaptığı Cârûdiyye fırkası bu yönüyle İmâmiyye Şîasına yakın bir çizgi benimsemiştir. Böylece Ebû'l-Cârûd'un bu konuda fâdıl-mefdûl görüşünü benimsemediği de söylenebilir.

Cârûdiyye'nin imâmet anlayışı her ne kadar İmâmiyye Şîası'nın imâmet anlayışına yakın olsa da bazı noktalarda onlardan ayrılmaktadır. Cârûdiyye de Hz. Ali'nin imâmetinin Hz. peygamberin naslarıyla sabit olduğunu kabul eder ama bu nasların isim olarak değil de sıfat olarak Hz. Ali'ye delâlet ettiğini savunmaktadır. Cârûdiyye'ye göre Resulullah (s.a.v.) kendisinden sonra imam olacak kişiyi o kadar net ve belirgin sıfatlarla tasvir etmiştir ki, bu sıfatlar yalnızca Ali'de bulunmaktadır. Dolayısıyla Hz. Peygamberden sonra imam olmaya layık tek bir kişi varsa o kişi Ali'dir. Ali'den sonra da imamet Ali evladına intikal etmelidir. Ayrıca Hüseyin'den sonra kimin imam olacağı konusunda da iki fırka birbirinden farklı görüşlere sahiptir. İmâmiyye'ye göre imam sadece Hz. Hüseyin'in soyundan olmak zorunda iken, Cârûdiyye'ye göre Hz. Hüseyin'den sonra imâmetin kime kalacağı şura ile belirlenmelidir. Yani İmam Hüseyin'in çocuklarından olabileceği gibi Hasan'ın çocuklarından da olabilir. Hatta Cârûdiyye bu konuda “*bu iki oğullarım imâmdırlar*” hadisine dayanarak, imâmetin sadece Hz. Hüseyin'in soyundan olabileceğini iddia eden kişinin küfre ve dalâlete gireceğini savunur.¹²⁴ İmâmiyye ile Cârûdiyye arasındaki farklardan birisi de Cârûdiyye'nin imamın hurucuna atfettiği aşırı önemden kaynaklanmaktadır. Cârûdiyye bir kimsenin imam olabilmesi ve o makamı hak etmesi için de, onun zalim yönetime

¹²² İlmi Gura, Mezhepler Tarihi Kaynaklarında Zeydiyye Fırkaları, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 44.

¹²³ Mehmet Ümit, “Zeydiyye Mezhebi, İmâmet Anlayışı ve Sahabe Hakkındaki Görüşleri”, Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 1/2, s. 113.

¹²⁴ Gura, a.g.e., s. 55.

karşı ayaklanmasını ön şart olarak görmektedir. Yani Zeydîyye'nin daha önce saymış olduğumuz imamların sahip olması gerektiği vasıflarına ek olarak, Cârûdiyye imamın isyan etmesi gerektiğine aşırı bir vurgu yapar.¹²⁵ Dolayısıyla Cârûdî toplum içinde bir imam zalim yönetime karşı ayaklanarak kendi imâmetini ilan etmelidir. Şayet Cârûdiyye toplumunun içinden bir imam imâmetini ilan eder ve yukarıda belirtilen imâmet şartlarını taşırsa, o kişiye biat etmek Müslümanlara vaciptir. Bu durum Yemen'de Ali Abdullah Sâlih yönetiminden rahatsız olan Zeydî Hûsîler için Yemen yönetimine karşı çıkmak adına önemli bir cevazdır. Nitekim Hûsîler Hüseyin el-Hûsî etrafında Sâlih yönetimine karşı ayaklandıklarında, ayaklanmalarını gerekçelendirmekte ve bu vesileyle taraftar bulmakta zorlanmamışlardır.

İmâmet meselesine bu denli önem veren Zeydîyye'nin Yemen'de 1962 darbesinden beri imamsız/başsız olması ülkedeki iç savaşı tetikleyen durumlardan birisidir. Ali Abdullah Sâlih Zeydî toplumun içinden çıkmış bir isim olsa da Zeydî-Cârûdî yönetim anlayışından uzak bir yönetim benimsemiştir. Bu da Zeydî halkın Yemen'de temsil anlamında bir problem yaşadığını göstermektedir. Hûsîler'in imamet meselesinde Cârûdiyye'nin görüşlerini benimsemeleri ve Cârûdiyye'nin 12 imam Şiîliğine yakın bir imâmet anlayışına sahip olması, Yemen'deki isyanda taleplerinin bir kısmının mezhepsel olduğunu göstermektedir. Zira Cârûdiyye'nin imamın/yöneticinin vasıflarına olan vurgusu ve yine imamın isyan ederek huruç etmesine olan vurgusu eskiden beri Zeydî toplumun içinden isyan hareketlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İslam coğrafyasında siyasi çıkar ilişkilerinde mezhep kartının en önemli araçlardan birisi olduğu da göz önünde bulundurulduğunda durum daha iyi anlaşılmaktadır.

Burada altının çizilmesi gereken durumlardan birisi de hareketin lideri Abdülmelik el-Hûsî'nin hareketin teşekkül ettiği ilk dönemlere nazaran son dönemlerde kullandığı kuşatıcı ve kapsayıcı dildir. Zira Abdülmelik vaazlarında “Zeydîyye”, “Cârûdiyye” “Sünnî” vb. mezhepsel söylemlerden ziyade “ümme”, “Müslüman”, “mazlumlar” “Ehl-i Beyt” vb. genelleyici ifadeleri daha fazla kullanmaktadır. Abdülmelik el-Hûsî'nin bu tutumu, Yemen topraklarındaki hâkimiyet alanını sürekli arttıran Hûsîlerin ülkedeki farklı kesimlerce de benimsenmesini sağlamaktır. Ancak

¹²⁵ Gura, a.g.e., s. 44.

vaazlarında sürekli İran'ı, Lübnan Hizbullah'ını, Bahreyn, Irak ve Suriye'deki Şîi kesimi övmesi ve onlara destek mesajlarında bulunması, buna mukabil her platformda Sünnîliğin hâkim olduğu ülkelere karşıt bir politika izlemesi, Abdülmelik el-Hûsî'nin "ümme" anlayışının Şîi dünyası ile sınırlı olduğu algısı uyandırmaktadır.

2. HÛSÎLER'İN ORTAYA ÇIKIŞI

2004 yılında Yemen'de başlayan isyanlardan önce Yemen'deki kabile yapılanmasında önemli bir yer işgal etmeyen Hûsîler, kısa süre içerisinde Yemen'deki siyasi olaylarda adını duyurmaya başlamış ve neticede Yemen'deki Zeydîlerin temsilcisi konumuna gelmiştir. Hareketin kısa sürede Yemen'de bu kadar tanınır olması dünya kamuoyunda da büyük bir ses getirmiştir. Hûsîler'in ayaklanmasının ardındaki etkenlerin neler olduğu, nasıl bu kadar kısa sürede Yemen'de bu denli bir etki uyandırdıkları, amaçlarının ne olduğu ve kimler tarafından finanse edildiğine dair ciddi araştırmalar yapılmaya başlanmıştır.

Yemen, Osmanlı'dan ayrılmasından itibaren zaman zaman kuzeydeki Zeydî isyanları başta olmak üzere aşiretsel, mezhepsel ve siyasi pek çok kavgaya tanıklık etmiştir.¹²⁶ Bilhassa 1962 darbesinden sonra Yemen'deki imamlık rejiminin son bulması, ülkedeki Zeydîlerin yeni kurulan yönetime karşı muhalif bir konum belirlemesine neden olmuştur. Hûsîler de bu tarihten sonra kuzeyde İmam Bedir'e destek veren kabilelerle beraber, Sâlih rejimine muhalif bir cephede durmuştur.¹²⁷

Hûsîler'in yönetime karşı ayaklanmalarına ve Yemen'deki iç savaşı daha da derinleştirmelerine neden olan birçok faktör vardır. Her şeyden önce Zeydî imâmet teorisine bağlı olan Hûsîler'in, 1962 den sonra Yemen yönetiminin imâmet tasavvurunu bilinçli bir şekilde zayıflatmaya çalışmasına sessiz kalması beklenemezdi. Nitekim Yemen yönetimi 1962 darbesinden sonra kuzeydeki Zeydîlerin gücünü kırmak adına bu minvalde politikalar izlemiştir. Hûsîler üzerine önemli bir çalışma yapmış olan Büyükkara, bu durumu şu şekilde değerlendirmektedir;

"Hem Zeydîliği hem de Sünnîliği siyasi yönleri güçlü mezhepler olarak ele alırsak, "Yemen toplumunun günlük hayatındaki bu barış ve uzlaşının siyasi karşılığı var mıdır?" sorusu, mühim bir soru olarak

¹²⁶ Açıklan, a.g.e., s. 81.

¹²⁷ Domazeti, a.g.e., s. 20.

*karşımıza çıkar. Nihayetinde, 1962'den beri başsız (imamsız) kalan bir Zeydîye gerçeğiyle muhatap olduğumuz mutlaka dikkate alınmalıdır. Normalde bunun mezhep açısından teorik olarak mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Tarihlerinde imamlarından yoksun kaldıkları birçok devri tecrübe eden Zeydîler, her zaman içlerinden “imam olmaya ehliyetli” liderleri çıkartarak ve bunların başlattıkları huruc hareketleri etrafında toplanarak bu siyasi kesintilere son vermişlerdir. Aynısının günümüzde de tekrarına mezhebi açıdan teorik bir engel bulunmamaktadır”.*¹²⁸

Yemen'deki Zeydîler 1962'de ülkede yaşanan siyasal değişimden pek de memnun kalmamışlardır. Buna ilaveten, Yemen yönetiminin Sa'de şehri başta olmak üzere, Zeydîler'in yoğun olarak yaşadığı bölgeleri sosyal ve ekonomik açıdan ihmal etmesi de hareketin doğuşuna zemin hazırlayan etkenlerdendir. Sa'de ve çevresinin sosyo-ekonomik açıdan gelişmesini sağlamak, mezhepsel haklarını kazanmak, kuzeydeki yönetimlerinde özerk bir şekilde hareket etmek ve ülke içi meselelerde daha etkin rol almak gibi gayelerle yola çıkan Hûsîler, 1990'lı yıllardan itibaren protest bir hareket olarak, önceleri pasif halk gösterileri ile adını duyurmaya başlamış, ilerleyen yıllarda radikal silahlı bir örgüt halini almıştır.¹²⁹

3. HÛSÎ HAREKETİNDE ÖN PLANA ÇIKAN HÛSÎ LİDERLERİ

3.1. BEDREDDİN EL-HÛSÎ

Hûsî hareketinin fikirsel zeminini oluşturan en önemli isimlerden biri Seyyid Bedreddin el-Hûsî'dir. Hûsîler'in îtikâdi konularda da önemli bir merci olarak kabul ettikleri Bedreddin el-Hûsî'nin soyu Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hasan'a dayanır. Muasır Hûsî hanedanının en büyük âlimlerinden olan Bedreddin el-Hûsî, 1927 (Cemaziye'l ula 1345) tarihinde Yemen'in kuzeyindeki Dahyân şehrinde doğmuştur. Bazı kaynaklarda doğum tarihi 1922 olarak da zikredilmiştir.¹³⁰

Bedreddin el-Hûsî Zeydî toplumun içindeki önemli âlimlerin bulunduğu bir ortamda büyümüştür. Babası Emirü'd-din el-Hûsî (ö. 1973) ve amcası Seyyid Hüseyin

¹²⁸ Büyükkara, “Sosyal, Siyasi Ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi”, s. 120.

¹²⁹ Cingöz, a.g.e., s. 10.

¹³⁰ Seyyid Muhammed Tabatabaî Fer, Yemen Hûsîleri (حوثيان يمن), *Dinler Ve Mezhepler Üniversitesi Yayınları*, Kum/İran, 2016, s. 72.

(ö. 1968) Zeydîyye mezhep müntesiplerinin hürmet gösterdiği önemli iki Zeydî âlimidir. Annesi ise Fatıma bnt. Hüseyin Fâyi ed-Dahyânî' dir.¹³¹

Çocukluğundan beri astım hastası olan Bedreddin el-Hûsî, hastalığından dolayı doğası temiz ve havası güzel olan Havlan bölgesine taşınmış, orada arkadaşı Ali Sâlih eş-Şariki'nin evinde kalmıştır. Havlan bölgesindeki kabilelerden Beni Bahr kabilesinin şeyhi Dayfullah b. İsmail, başka bir yere gitmesini engellemek için onu kızı ile evlendirmiştir. Bu evliliğinden Hüseyin, Abdülkadir, Yahya ve Ahmet adında 4 çocuğu olmuştur.¹³² Daha sonra da değineceğimiz üzere bu evlilikten doğan Hüseyin el-Hûsî, Hûsî-Ensârullah hareketinin silahlanıp büyümesinde en etkili isim olacaktır. Bedreddin el-Hûsî birkaç yıl sonra ikinci evliliğini yapmış ve bu evlilikten de Muhammed ve Hamid adında iki çocuğu olmuştur.¹³³

Bedreddin el-Hûsî'nin hareketin tohumlarını ekmeye başlaması Havlan bölgesinden taşınmasıyla başlamıştır. Yaklaşık 10 yıl kadar Havlan'da yaşadktan sonra Merran bölgesine taşınmıştır. Orada kaldığı sürede köyleri dolaşarak insanlara ilim öğretmeye başlamış ve bunun üzerine insanlar kendisine bir ev ile mescit inşa etmişlerdir. 1995 yılında evinin bombalanması suretiyle kendisine yönelik bir suikast girişiminde bulunulmasından sonra el-Hırba bölgesine yerleşmiştir.¹³⁴ Burada da iki kez evlenerek toplamda dört evlilik yapmıştır. Üçüncü eşi Merran bölgesindeki kabilelerden olan Velid Yahya kabilesine mensuptur. Bu evlilikten Emirü'd-din ve İbrahim adında iki çocuğu olmuştur. Ömrünün sonlarına doğru dördüncü evliliğini yapmıştır. Dördüncü eşi ise yine Sa'de bölgesindeki önemli bir Seyyîd kabilesine mensuptur. 2004 yılında Hûsî hareketinin başına geçen ve hâlihazırda halen hareketin başında olan Abdülmelik el-Hûsî bu evlilikten doğmuştur.

Bedreddin el-Hûsî'nin bu evlilikleri siyaseten Hûsî hareketinin lehine olmuştur. Zira Hûsî hareketi ilk başlarda küçük çaplı bir hareket iken, diğer kabilelerle olan akrabalık bağları sayesinde hızlı bir şekilde büyümüştür. Bu yönüyle ele alındığında Bedreddin el-Hûsî'nin Yemen'in kabilelerden müteşekkil sosyal yapısını iyi analiz edip,

¹³¹ Ahmed Muhammed Saeed al Sabri, Hûsî Hareketinin İtikadi Ve Sosyal Görüşleri, (Yüksek Lisans Tezi) Kayseri: *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2009, s. 29.

¹³² Al Sabri, a.g.e., s. 29.

¹³³ Tabatabaî Fer, a.g.e., s. 73.

¹³⁴ Al Sabri, a.g.e., s. 29.

bu durumu iyi bir şekilde lehine kullandığını söylemek mümkündür. 1962 darbesinden sonra imâmet yanlısı olarak cumhuriyetçilere karşı muhalif bir duruş sergileyen Bedreddin el-Hûsî'nin,¹³⁵ hem kendi geleceğini hem de hareketin geleceğini düşünerek, bu tarz bir siyaset yöntemine başvurmuş olması muhtemeldir.

Muhalif kimliğinden dolayı yönetim ile araları iyi olmayan Bedreddin, 1994 iç savaşında güneyli halkın haklı olduğunu savunması ve insanları kuzeyli yönetime karşı kışkırtan söylemlerinden dolayı, Yemen'den ayrılmak zorunda kalmıştır. Suudi Arabistan, Ürdün, Suriye, İran ve Lübnan'a gitmiş daha sonra arabuluculukla Yemen'e geri dönmüştür.¹³⁶ Bu seyahatlerin en önemlilerinden biri oğlu Hüseyin ile beraber gerçekleştirdiği İran seyahatidir. Çünkü Bedreddin el-Hûsî ve oğlu Hüseyin el-Hûsî'nin 1980'li yıllarda İran'ın dini merkezlerinden olan Kum şehrine gidip orada Şiâ mezhebine yönelik dinî ve ideolojik eğitim aldıkları iddia edilmektedir.¹³⁷ Ayrıca bu durumun Yemen'deki Hûsîler'in Zeydîye'nin klasik kelimâ görüşlerinden ayrılarak siyasallaşmasına neden olduğu da iddialar arasındadır.¹³⁸

Bedreddin el-Hûsî Yemen'e döndüğünde dinî ve siyasi çalışmalarına devam etmiştir. Yemen'de 1990'lı yıllarda demokratik ortamın nispeten artmış olmasıyla beraber, Hûsî Zeydîlerin tabanını oluşturduğu kuzeyli bazı siyasi önderler, âlimler ve medya temsilcilerinden oluşan bir grup Zeydî, Hakk Partisi'ni (Hizbu'l-Hakk) kurmuştur. Hizbü'l-Hakk'ın kurucu kadrosunda dönemin önde gelen Zeydî isimleri yer almıştır. Bedreddin el-Hûsî ve oğlu Hüseyin el-Hûsî'nin yanı sıra zamanın en büyük Zeydî âlimlerinden sayılan Mecdüddin el-Müeyyidî (1914-2007), Kadı Salalî Fuleyte (1935-2008), Muhammed el-Mansur, Hasan Muhammed Zeyd ve Seyyid Ahmed eş-Şâmî, Hizbü'l-Hakk'ın kurucu kadrosunu oluşturan önemli isimlerdir.¹³⁹ Kuruluşundan sonra ülkede gerçekleştirilen seçimlerde beklenen başarıyı elde edemeyen parti

¹³⁵ 1962 yılında Yemen'deki cumhuriyet yanlılarına yardım amacıyla Cemal Abdü'n-Nasır 60-70 bin askeri bölgeye yığarken, Suudiler ise İmam Muhammed el Bedir'e destek sunmuşlardır. Hatta bu dönemde şimdiki Hûsî ailesinin o zamanki lideri ve imâmetin destekçisi olan Bedreddin el-Hûsî, cumhuriyetçilerden kaçarak Suudilere sığınmıştır. Bkz. Öztürk, "Nedenleri ve Sonuçları Bağlamında Yemen Savaşı", s. 85.

¹³⁶ Al Sabri, a.g.e., s. 29.

¹³⁷ Büyükkara, a.g.e., s. 88.

¹³⁸ Domazeti, a.g.e., s. 13.

¹³⁹ Büyükkara, "Sosyal, Siyasi Ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi", s. 88.

meclise sadece iki milletvekili sokabilmiştir. Beklediği oy oranına ulaşamayan Bedreddin el-Hûsî bilahare Hizbu'l-Hâkk'tan istifa etmiştir.

Hizbu'l-Hak'tan istifa edip bağımsız milletvekili olarak parlamentoda yer alan Bedreddin el-Hûsî, siyasi alanda fazla etkin olamayacağını fark edince farklı toplumsal oluşumlar aracılığıyla etkin olmayı denemiştir. Bu düşünceyle 1991 yılında Hûsî hareketinin temelini oluşturacak olan Mümin Gençler (eş-Şebâb el-Mümin) teşkilatını kurmuştur.¹⁴⁰ Bu teşkilat 2004 yılında “Ensârullah” adı altında silahlı milis gücüne dönüşerek Yemen yönetimine karşı savaşmaya başlamıştır.¹⁴¹

2005 yılında Sâlih yönetimi, Bedreddin el-Hûsî'yi tabanını Zeydîlerin oluşturduğu Hizbu'l Hakk içerisinde, yönetim karşıtı gösterilerde yer aldığı iddiasıyla gözaltına almıştır. Astım hastalığından dolayı 25 Kasım 2010'da Matra bölgesinde hayatını kaybeden Bedreddin el-Hûsî, ardında Zeydî mezhebini akidevî ve fıkhi açılardan ele alan ve savunan epey eser bırakmıştır. Örneğin; Bedreddin'in *el-İcâz fi'r-Reddi alâ Fetâvâ'l-Hicâz* isimli meşhur eserinde Vehhâbî âlimlerin Zeydîye aleyhindeki ithamlarına cevaplar verilmektedir. Cevap verilen fetvalar arasında, Selefi/Vehhâbî görüşlerin sıkı savunucusu ve aynı zamanda Suudî Arabistan eski baş müftüsü olan meşhur âlim Abdülaziz b. Baz'ın (ö. 1999) Zeydîlerin arkasında namaz kılınmaması gerektiği yönündeki fetvası da yer almaktadır. Yine Bedreddin el-Hûsî'nin *Men Hümu'r-Râfıza* (Gerçek Râfizîler Kimdir?) adlı kitabında, Zeydîye mezhebinin müstakil bir mezhep olmadığını, Zeydîlerin Şîîler ile eşdeğer Râfizîler olduğunu öne süren ve bu sebeplere binaen Zeydîleri ümmetin bütününden soyutlayan Selefi iddialara cevap verilmektedir. Bedreddin el-Hûsî'ye göre asıl Râfizîler (reddedici ve dışlamacıların) kendileri gibi düşünmeyen herkesi İslam dairesinin dışına iten Selefi/Vehhâbî düşünceye sahip olan kimselerdir. Ve yine Bedreddin'in kendi sözüyle “onlar (Râfizîler); Ehl-i Beyt'in hayırlıları ile beraber cihad etmekten kaçınanlardır.”¹⁴² Bedreddin'in bunlardan hariç önemli olan eserlerinden birkaçı şunlardır:

¹⁴⁰ Semin, a.g.e., s. 1.

¹⁴¹ Akpınar, a.g.e., s. 10.

¹⁴² Bedreddin b. Emirüddin el-Hûsî, *Men Hümu'r-Râfıza* (من هم الرافضة), *İmam Zeyd b. Ali Kültür Kuruluşu*, San'a/Yemen, 2002, s. 25-26

• **Tahriru'l-Efkâr an Taklîdi'l-Esrâr:** Bedreddin el-Hûsî'nin en önemli eserlerden birisi olan bu eser, Vehhâbîlerin Zeydîyye îtikâdı hakkındaki eleştirilerine cevap vermek amacı ile kaleme alınmıştır. Hadis ve Usul'de önemli çalışmalar içerir.

• **el-İcâz fi'r-Reddi alâ Fetâvâ'l-Hicâz :** Bedreddin el-Hûsî bu kitabı meşhur Selefi alim İbn-i Baz'ın Zeydîleri şirk ile itham etmesi, Zeydîlerin arkasında namaz kılınamayacağı vb. fetvalarına cevap mahiyetinde kaleme almıştır. Eserde Zeydîlerin şirk, bid'at, istigâse ve kabir ziyareti gibi tartışmalı kelimî konulardaki görüşlerine yer verilmiştir.

• **Keşfü't-Teğrir:** İmâmet, Hûsîler'in îtikâdı, Hûsîler'in Sünnîlere, Mutezile'ye, Râfizîlere bakış açısı vb. kelimî konuları ele almıştır.

• **Men Hümü'r-Râfıza :** Bu eser Zeydî îtikâdına göre Râfizîliğin hangi anlama geldiğini ve kimlerin “Râfizî” olarak nitelendirilebileceğine dair malumat içermektedir.

Bedreddin'in bunların dışındaki diğer eserlerini kısaca şöyle sıralayabiliriz: El-Garatü's-Seriatü fi'r-Reddi Alâ't-Talîa, et-Teyisir fi't-Tefsir, İrşadu't-Talib, Keşfu'l-Gumme fi Mes'eleti'l-Ümme, el-Mecmûatü'l-Vâfiye fil-Fietî'l-Bâğiya, et-Tahzîr mine'l-Fırka, Ehadi Mutareh fi Fezâilî Ehlu'l-Beyt (a.s.).¹⁴³

3.2. HÜSEYİN EL-HÛSÎ

Hûsî hareketinin kurucu lideri olarak kabul edilen ve Hûsîler'in Yemen yönetimine karşı ayaklanıp silahlanmasını başlatan kişi Hüseyin el-Hûsî'dir. 1960 yılında Sa'de vilayetine bağlı Benî Bahr er-Rüveys bölgesinde dünyaya gelmiştir. Bedreddin el-Hûsî'nin Benî Bahr kabilesinin şeyhi Hoylan b. Amr'ın kızı ile yapmış olduğu ilk evliliğinden dünyaya gelmiştir. Yedi yaşında iken babasıyla birlikte Merran'a taşınmıştır. İlmi tahsiline babası Bedreddin el-Hûsî'nin yanında başlamış daha sonra birçok Zeydî âlimden ders almıştır. Devletin resmi okullarında da eğitim alan Hüseyin el-Hûsî'nin ders aldığı okullardan birisi de “el-Meâhidü'l İlmiyye” adlı İhvan-ı Müslimin'e bağlı bir okuldur. Eğitim hayatına San'a Üniversitesi'nde devam etmiş ve

¹⁴³ Tabatabai Fer, “Yemen Hûsîleri (حوثيان يمن)”, s. 21, ayrıca bkz: Al Sabri, “Hûsî Hareketinin İtikadi Ve Sosyal Görüşleri”, s. 29.

bu üniversitenin hukuk bölümünden mezun olmuştur.¹⁴⁴ 1997 yılında Sudan'a din eğitimi almaya gitmiş, Sudan'daki Hartum Üniversitesi'nin "Şer'î İlimler" bölümünü okumuş ve bu üniversitede Kur'an ilimleri alanında yüksek lisans derecesi almıştır. İki yıl Sudan'da kaldıktan sonra Yemen'e geri dönmüştür.¹⁴⁵

Hüseyin el-Hûsî 90'lı yılların başında babası Bedreddin el-Hûsî'nin de kurucu kadrosunda bulunduğu Hizbu'l-Hakk (Hakk Partisi)'in kurucuları arasındadır. 1993 yılında yapılan milletvekili seçimlerinde Yemen'deki Zeydîlerin desteklediği Hizbu'l-Hakk'tan milletvekili olarak meclise girmiştir. Fakat parti bu seçimlerde istediği başarıyı elde edememiştir. Zira seçimlerde sadece iki milletvekili meclise girebilmiş, Hüseyin el-Hûsî de bu iki kişiden biri olmuştur.¹⁴⁶ 1993-1997 arası dönemde Zeydî toplumun savunucusu olarak Meclis çatısı altında bulunmuştur. Daha sonra milletvekilliğinden istifa ederek ilahiyat eğitimi almak için 1997 yılında Sudan'a gitmiştir.¹⁴⁷

Hûsî hareketinin kurucusu olan Hüseyin el-Hûsî, bu faaliyetlerinin dışında, hareketin ilk gençlik yapılanması olan Şebâb teşkilatında da önemli bir figür olarak yer almıştır. Milletvekili Meclisi'nden ayrıldıktan sonra fikirlerini, inandıklarını farklı bölgelere giderek seminerler, dersler ve konferanslar yoluyla yaymaya başlamıştır. Liderliğini yaptığı Şebâb teşkilatını geliştirmiş, yeni şubeler açmış, kendisine bağlı havzalar ve camiler kurmuştur.¹⁴⁸ Süreç içerisinde daha örgütlü ve radikal bir yöntemle hareket ederek kendisine ait bir yol çizmeye başlayan Hüseyin, zamanla büyük bir kitleye hitap eder hale gelmiştir. Yemen'in kuzey bölgelerinin sosyal ve ekonomik olarak ihmal edildiğini ve bölgede hızlı bir Selefileşme/Vehhâbîleşme sürecinin yaşandığını vurgulayan ve bu sorunlara Zeydîliğin yeniden ihyası yoluyla çözüm

¹⁴⁴ Tabatabai Fer, a.g.e., s. 77.

¹⁴⁵ Veysel Ayhan, *Civil War in Yemen: A Regional Analysis Based on Actors, Goals and Regional Factors* (Yemen İç Savaşı: İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkiler Ve Türkiye İle İlişkiler) "ORSAM Ortadoğu Analiz Dergisi", İstanbul, 2009, c. 1/10, s. 43-44.

¹⁴⁶ Tabatabai Fer, a.g.e., s. 77.

¹⁴⁷ Ayhan, "Civil War in Yemen: A Regional Analysis Based on Actors, Goals and Regional Factors", s. 43-44.

¹⁴⁸ Al Sabri, a.g.e., s. 30.

aramaya çalışan Hüseyin el-Hûsî'nin hareketi, ideolojik olarak İran İslam Devrimi'nden de ziyadesiyle etkilenmiştir.¹⁴⁹

Hüseyin el-Hûsî ve çevresinde toplanan Hûsîler, 2002'den sonra "Ensârullah" adı ile Yemen hükümeti ile savaşımaya başlamıştır. Kimi araştırmacılara göre Yemen'de İran'dakine benzer bir İslam Cumhuriyeti kurmak,¹⁵⁰ kimilerine göre sadece Yemen'in kuzeyinde yaşayan Zeydîye mezhebine mensup halkın Yemen'deki diğer kesimlerle eşit haklara sahip olması, Yemen hükümetinin kendilerine yönelik ayrımcı tutumlardan vazgeçmesi vb. hedeflerle ayaklanan Hüseyin, 2000'li yıllarda Sa'de, Amrân, ve Cevf illerinde, merkezî hükümet ve hükümeti destekleyen aşiretlerle onlarca çatışma yaşamıştır.¹⁵¹

2003 yılının Ocak ayında Zeydîlerin yoğun olarak yaşadığı Sa'de'de bir camide Amerika ve İsrail karşıtı gösteriler başlamıştır. Gösterilerin hızla yayılması üzerine yönetim Hüseyin el-Hûsî'yi gösterileri tertiplemekle suçlamıştır. Hükümet gösterileri sonlandırmak için şiddetli önlemlere başvurmuştur. Ancak bölgede tansiyonun bir türlü düşmemesi ve gösterilerin bastırılamaması sonrası yönetim, 2004 yılında Hüseyin el-Hûsî ve onunla beraber bu hareketlere katılanların yakalanmasını emretmiştir. Bunun üzerine Hüseyin el-Hûsî ve arkadaşları Eylül 2004'te Merrân dağlarında bir mağarada sıkıştırılmış ve teslim olma çağrılarına olumlu yanıt vermedikleri için yanındakilerle beraber öldürülmüştür.¹⁵²

3.3. ABDÜLMELİK EL-HÛSÎ

Hûsî hareketinin kurucusu Hüseyin el-Hûsî'nin 2004 yılında hükümet güçleri tarafından öldürülmesinden sonra hareketin başına geçen kişi Abdülmelik el-Hûsî olmuştur. 1979 tarihinde Sa'de vilayetinde doğan Abdülmelik el-Hûsî'nin eğitim hayatı da bu bölgedeki Zeydî medreselerinden ibarettir. Ailesinden ve bölgedeki Zeydî medreselerinden aldığı dini eğitimin dışında, herhangi bir resmi kurumda eğitim görmemiştir. Ağabeyi Hüseyin el-Hûsî'nin ölümünden sonra, babası Bedreddin el-Hûsî

¹⁴⁹ Aydın, a.g.e., s. 40.

¹⁵⁰ Örneğin Yemen'deki sorunlar üzerine önemli çalışmaları olan Domazetî Hûsîlerin ayaklanmalarındaki asıl amacı şöyle ele almaktadır: "Ana hedefleri, merkezî hükümette yer alan son devrimcilerden (mesela 2012'de seçilen Mansur el-Hadi) kurtularak bir İslam Cumhuriyeti kurmaktır". Bkz: Domazetî, a.g.e., s. 21.

¹⁵¹ Domazetî, a.g.e., s. 21.

¹⁵² Büyükkara, "Sosyal, Siyasi Ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi", s. 139.

astım hastası ve yaşlı olmasından dolayı hareketin başına geçememiştir. Başa geçmesi beklenen Bedreddin'in diğer oğlu Yahya el-Hûsî'nin de Almanya'ya kaçıp orada sığınma talep etmesinden dolayı hareketin başına Abdülmelik geçmiştir.¹⁵³

2008 yılında Lübnan'daki bir gazetede röportajında Abdülmelik el-Hûsî kendisini şu şekilde tanıtmaktadır:

*“Hâlihazırda 28 yaşındayım. Dini ve mezhebi eğitimimi ailemin yanında aldım. Ailemin bölgesel ve uluslararası meselelerle ilgileniyor olmasından dolayı ben de bu meselelerle fazlasıyla hemhal oldum. Evliyim ve çocuklarım var. Çocukluğumun bir bölümünü Sa'de vilayetine bağlı Merrân bölgesinde geçirdim, diğer bölümünü ise Sa'de ye bağlı Haydan nahiyesinde geçirdim. Gençliğim de hakeza bu bölge civarında geçti”.*¹⁵⁴

Ağabeyi Hüseyin el-Hûsî'nin ölmesiyle 2004 yılında Hûsî-Ensârullah hareketinin başına geçen Abdülmelik, hareketin saflarını düzenleyerek kısa sürede gelişmesini sağlamıştır. Bunda İran ve Lübnan Hizbullahı ile arasının iyi olmasının da etkileri vardır. Zira Abdülmelik'in İran ile yakınlığı bilinen bir durumdur. Hakeza sözlerinde ve hareketlerinde Lübnan lideri Hasan Nasrallah'a olan benzerliği de kamuoyunda Abdülmelik'in Nasrallah'ı taklit ettiği algısı uyandırmıştır. Henüz 41 yaşında olan Abdülmelik hâlihazırda halen Hûsî-Ensârullah hareketinin başında yer almakta ve Hûsî savaşını yönetmektedir.

4. HÛSÎLER'İN YEMEN SİYASETİNDE ETKİN OLMA SÜRECİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı sonrası Yemen'den çekildiği 1918'den 1962 devrimine kadar ülke, 3 Zeydî İmam, İmam Yahya, oğlu İmam Ahmed ve sadece 8 gün iktidarda kalabilen İmam Bedir tarafından yönetilmiştir. 1962'den sonra ise Zeydîler devlet yönetimindeki etkinliklerini kaybetmişlerdir. 1978'den beri önce Kuzey Yemen sonra da Birleşik Yemen'in devlet başkanlığı görevini yürüten Ali Abdullah Sâlih Zeydî mezhebine mensup olsa da, Zeydî doktrini bağlamında bir yönetim sergilememiştir.¹⁵⁵ Bu nedenden dolayı Zeydî mezhebine mensup olan Hûsîler, gerek 1962 darbesinden sonra başsız (imamsız) kalmalarından ve gerekse 1978'de başa

¹⁵³ Al Sabri, a.g.e., s. 31.

¹⁵⁴ Tabatabaî Fer, a.g.e., s. 80.

¹⁵⁵ Veyssel Kurt, “Devrimden Askeri Müdahaleye Yemen”, SETA (Siyaset, Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları) vakfı yayınları, İstanbul, 2015, sayı: 144, s. 13.

gelen Ali Abdullah Sâlih'in uyguladığı bazı yanlış politikalardan dolayı yönetime muhalif bir tutum sergilemişlerdir.

Hükümetin kendilerine karşı ayrımcı bir politika uyguladığını, bilhassa kuzeyde yaşayan Zeydî toplumunun ihtiyaçlarının ve taleplerinin yönetim tarafından görmezden geldiğini, hükümetin Zeydîlerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerde Vehhâbî düşüncesinde eğitim veren okulların açılmasına destek vermek suretiyle Zeydîleri asimilasyona tabi tuttuklarını iddia eden Bedreddin el-Hûsî, oğlu Hüseyin el-Hûsî, meşhur Zeydî âlim Mecdüddin el-Müeyyidî (1914-2007) ve yine Zeydiyye içerisinde saygın konumda olan Allame Kadı Salâh Fuleyte (1935-2008), Muhammed el-Mansur, Hasan Muhammed Zeyd gibi Zeydî kanaat önderleri ve âlimleri, bu sorunlara çözüm aramak amacıyla farklı girişimlerde bulunmuşlardır.

1990 yılında Kuzey Yemen ile Güney Yemen'in birleşmesi üzerine ülkede siyasi ve içtimai hayatta görece daha özgür bir ortam oluşmuştur. Bu vesileyle ülkedeki farklı kesimler siyasi partiler aracılığıyla temsil fırsatı elde etmişlerdir. O dönem ülkedeki Zeydîler de farklı partiler kurmuş ve bu partiler aracılığıyla mecliste varlık gösterebilmişlerdir. Söz konusu tarihlerde tabanını Zeydîlerin oluşturdukları 4 parti kurulmuştur. Ancak daha sonra bu partilerden sadece Bedreddin el-Hûsî ve arkadaşlarının 1991'de kurdukları Hizbu'l-Hakk varlığını devam ettirebilmiştir.¹⁵⁶

1990'lı yıllarda Yemen'in daha demokratik bir ortama geçmesiyle birlikte Hûsî hareketinin siyasal kanadını temsil edecek olan Hakk Partisi'ni Zeydiyye mezhebinin önde gelen isimleri kurmuştur. Partinin temel gayesi ülkedeki Zeydîlerin Sa'de vilayeti başta olmak üzere ülkenin bütününde karşılaştıkları sorunları, mezhebî ayrımcılığı, sosyal ve ekonomik sıkıntıları gündeme taşıyarak, siyasal arenada Zeydîlerin savunuculuğunu üstlenmek olmuştur. Bu yönüyle parti aynı zamanda 1990 yılında kurulan ve İhvan-ı Müslimîn hareketinin Yemen'deki en önemli siyasal kanadını teşkil eden Islah Partisi'nin¹⁵⁷ rakibi olma iddiasıyla hareket etmiştir.

¹⁵⁶ Tabatabaî Fer "Yemen Hûsîleri (حوثيان يمن)", s. 119.

¹⁵⁷ Islah Partisi İhvan-ı Müslimîn (Müslüman Kardeşler) hareketinin Yemen'deki en önemli siyasal oluşumudur. Parti 1990 yılında kurulmuştur. İslami bir anlayışa sahip olan partinin liderliğini uzun dönem Hüseyin el-Ahmer yapmıştır. Bkz. Domazeti a.g.e., s. 22.

Hizbu'l-Hak mensupları parti içindeki söylemlerinde Zeydî kimliklerini saklamıyorlar, bilakis bu kimliklerini sık sık vurguluyorlardı.¹⁵⁸ Parti kurulduktan sonra partililer ülkedeki Zeydîlerin nüfus oranını da göz önünde bulundurarak büyük bir oy oranı beklentisi içinde olmuşlardır. Ancak durum beklenildiği gibi olmamış ve parti 1993 seçimlerinde meclise sadece 2 milletvekili sokabilmiştir. Bu iki milletvekilinden biri olan Bedreddin el-Hûsî seçim sonuçlarından sonra partiden istifa etmiştir. İstifa ettikten sonra parlamentoya bağımsız milletvekili olarak katılmış, ancak ilerleyen süreçte milletvekilliğinden de istifa edip farklı toplumsal oluşumlar içinde yer almayı denemiştir.¹⁵⁹ Bedreddin el-Hûsî'nin önderliğinde kurulan, oğlu Hüseyin el-Hûsî'nin de sonraları yöneticiliğini yaptığı ve Hûsî hareketinin temelini teşkil eden Şebâb teşkilatı da böylesi bir çabanın ürünüdür.

Hûsî hareketinin sivil ve kültürel kanadını oluşturan eş-Şebâbü'l Mü'min (Mümin Gençler) teşkilatı, Bedreddin el-Hûsî önderliğinde 1991 yılında Yemen'in başkenti San'a'nın kuzeyindeki Sa'de vilayetinde kurulmuştur. Bu oluşum; bir parti hareketi olmaktan ziyade teşkilat, örgüt, dernek, cemaat veya Genç Mü'minler forumu gibi farklı isimlendirmelerle eğitim hareketi adı altında kurulmuştur. Hûsîler'e bağlı Mü'min Gençler teşkilatı ilk başlarda sadece mahallî bir kültür platformu konumunda iken zamanla siyasi bir hüviyet kazanarak Yemen siyasetinde etkin bir rol oynamaya başlamıştır. Zeydî mezhebin karşı karşıya kaldığı asimilasyon ve yok olma tehlikesinden korumak iddia ve gayesiyle kurulan Şebâb teşkilatı, Yemen Cumhuriyeti'nin genelindeki Zeydî kökenli kabileler ve diğer Zeydî mezhebi takipçileri tarafından büyük sempati ile karşılanmıştır.¹⁶⁰ Bu teşkilat sayesinde Hûsîler; seminer, konferans, dini ve kültürel okuma grupları, cami kursları gibi etkinliklerle geniş bir toplumsal tabana nüfuz edebilmiştir.¹⁶¹ Hatta öyle ki henüz eğitim aşamasında bu teşkilatın kurslarına katılan gençlerin sayısının 10000'leri geçtiği belirtilmektedir.¹⁶²

Hüseyin el-Hûsî'nin Sudan'daki eğitimini tamamlayıp Yemen'e geri dönmesi ve teşkilatın başına geçmesiyle birlikte, teşkilat yavaş yavaş eski çizgisinden ayrılmaya başlamıştır. Önceleri Gençleri kardeşlik ruhu ile eğitmek, onlara fıkıh gibi şer'î

¹⁵⁸ Büyükkara, "Sosyal, Siyasi Ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi", s. 128.

¹⁵⁹ Domazeti, a.g.e., s. 20.

¹⁶⁰ Al Sabri, a.g.e., s. 19.

¹⁶¹ Aydın, a.g.e., s. 40.

¹⁶² Ed-Dağşî, a.g.e., s. 10.

ilimlerde dersler vermek; ilahiler, tiyatrolar, sohbetler, ilmî ders halkaları ve dini toplantılar düzenlemek gibi faaliyetlerden ibaret olan teşkilat, Hüseyin el-Hûsî'nin radikal siyasi/ideolojik hedeflerine zemin hazırlar hale gelmiştir. Yönetimin başına geçtikten sonra kendi fikir ve ideolojisini derslerde okutmaya başlayan Hüseyin el-Hûsî ile birlikte teşkilat, Yemen'de yayılmış ve geniş bir kitleye hitap eder hale gelmiştir. Sa'de'de 24, Amran ilinde 6, Mahviyet ilinde 5, Hacce'de 12, Emane'de 5, Zemar'da 7, Taiz'de 1 ve başkent San'a'da 4 şube tesis etmek suretiyle kısa sürede teşkilatın toplam şube sayısı 64'e ulaşmıştır.¹⁶³

Hüseyin el-Hûsî'nin 2000'li yıllara gelindiğinde yavaş yavaş Şebâb'ın kuruluş ilkelerinden sapması teşkilat içerisinde ihtilaflara neden olacaktır. Hüseyin'in Zeydî düşüncesini İslamcı bir yorumla ortaya koyarak teşkilatı siyasal alana kaydırması, Şebâb'ın kuruluşundaki ilmi düzlemi koruması gerektiğini düşünen kişilerce kabul görmemiştir. Bu durum teşkilat içerisinde asıl otoritenin kime ait olduğu sorusunu gündeme getirmiştir. Nitekim teşkilatta gerçek ilmi otoritenin Zeydîye'nin siyasal ve militer yönünün canlandırılması gerektiğini savunan Bedreddin el-Hûsî'ye mi, yoksa Zeydîyenin geleneksel çizgisine sıkı sıkıya bağlanmaktansa biraz daha açılımcı ve diyalog yanlısı olunması gerektiğini savunan Müeyyidi ve Salalı Fuleyte'ye mi ait olduğu sorusu da ihtilaf nedeni olmuştur. Bu anlaşmazlık daha sonra Şebâb teşkilatı içerisinde ayrılmalara neden olacaktır. Büyükkara söz konusu ayrılma sürecini şu şekilde ele almıştır:

“Hüseyin Hûsî, kendisine bağlı olan şube ve halkaları da yanına alarak Şebâb'dan ayrıldı. Diğer kanat ise, İzzan'ın deyişiyle, Şebâb'ın orijinal çizgi ve hedeflerine sadık kaldı, ilmi ve kültürel alanda faaliyetlerini sürdürdü. İzzan, Hûsîler'in yöneliminin çoğu insanın zannettiği gibi İmâmiyye Şîası istikametinde olmadığını altını çizmektedir. Ona göre Hûsîler, bazı meselelerde Selefilîğe bazılarında ise Şîilîğe meylederek kimlik sorunu yaşamakta, dolayısıyla üzerinde oldukları Zeydîliği tahrif etmekteydiler. Sonrasında Hüseyin Hûsî'nin vaaz ve sohbetleri neşredildiğinde, bunları okuduklarını ve çok şaşırdıklarını dile getiren İzzan, işte o zaman Şebâb'daki ayrışmada ne kadar haklı olduklarını ve isabetli davrandıklarını daha iyi anladıklarını belirtmektedir. Şebâb bünyesinde kalanlar, bundan sonra Hûsîler'e “slogan hareketi” (Hareketü's-Şî'ar) adını vereceklerdir.”¹⁶⁴

¹⁶³ Tabatabaî Fer , a.g.e., s. 123.

¹⁶⁴ Büyükkara, “Sosyal, Siyasi Ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi”, s. 131.

Bu ihtilaflardan sonra Hüseyin el-Hûsî, hareketin adını “Ensârullah” hareketi olarak değiştirmiş ve Şebâb içindeki kendi taraftarları ile teşkilatın ana bünyesinden ayrı daha radikal bir yol izlemiştir.

Görüldüğü üzere mezhepsel açıdan maruz kaldıkları haksızlıklara karşı çıkmak ve kuzeyde özerk bir yönetim oluşturmak talepleriyle yola çıkan Hûsîler, ilk başlarda sivil yapılanmaları ve siyasî oluşumları çözüm olarak benimsemiş olsa da, zamanla daha radikal ve ideolojik yöntemlerle hareket etmeye başlamıştır. Şüphesiz Hüseyin el-Hûsî ve onun düşüncesinde olan isimlerin süreç içerisinde radikalleşmesine neden olan bir takım sebepler vardır. Kimi araştırmacılar Hüseyin el-Hûsî ile babası Bedreddin el-Hûsî’nin İran’a gerçekleştirdiği ziyaretten sonra İran’daki devrimi Yemen’e ihraç etme gayesiyle hareket ettiğini savunmuş,¹⁶⁵ kimi araştırmacılar ise Hûsî ailesinin sadece Yemen yönetiminin kendilerine yönelik haksız politikaları sebebiyle radikal bir metot izlediğini belirtmiştir. Nitekim Yemen yönetiminin Zeydîlerin iddia ettikleri problemlere kayıtsız kalması da Hûsîler’in radikalleşmesine neden olan önemli etkenlerden birisidir. Suud yönetiminin ekonomik desteğinin sürekliliğini sağlamak için Selefi yayılcılığına göz yuman ve hatta terviç eden Yemen yönetimi, Zeydîlere karşı muhalif bir politika benimsemiştir.¹⁶⁶

2003 yılına gelindiğinde Hûsî-Ensârullah hareketinin merkezi hükümet ile arası bozulmaya başlamıştır. Ocak 2003 yılında cumhurbaşkanı Ali Abdullah Sâlih hac yolculuğu esnasında Zeydîlerin yoğun olarak yaşadığı Sa‘de şehrine gitmiştir. Sâlih Cuma namazını Sa‘de’deki ünlü Hâdi Camii’nde kılarak oradaki halka bir konuşma yapmak istemiş ancak cami içindeki bir grup, Cuma namazından sonra Sâlih’in konuşma yapacağı esnada, Amerika, İsrail ve Yahudi karşıtı sloganlar atarak konuşmayı protesto etmiş ve neticede protestolardan dolayı konuşma yapamayan Sâlih camiye terk etmek zorunda kalmıştır. Bu olay Hûsî-Ensârullah mensupları ile hükümet güçleri arasındaki çatışmaların başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Nitekim Ali Abdullah Sâlih Sa‘de’den ayrıldıktan sonra merkezi otoritenin Sa‘de ve çevresi üzerindeki hâkimiyetinin zayıf olduğunu görmeye başlamıştır. İmam Hâdi camiinde başlayan protestoların giderek büyümesi üzerine hükümet güçleri protestolara müdahale etmeye

¹⁶⁵ Öztürk, “Nedenleri ve Sonuçları Bağlamında Yemen Savaşı”, s. 88.

¹⁶⁶ Cingöz, a.g.e., s. 11.

başlamış ve Sâlih yönetimi bu protestolardan teşkilatın yöneticisi Hüseyin el-Hûsî başta olmak üzere Şebâb üyelerini sorumlu tutmuştur.¹⁶⁷

Ali Abdullah Sâlih'in hac yolculuğu esnasındaki protestolar 2003 yılı boyunca devam etmiştir. 2004 yılına gelindiğinde hükümet, Hûsîler'den başını çektikleri protestoları sonlandırmasını istemiş ancak Hûsîler; hükümeti Zeydîlere karşı ayrımcılık yapmak, bulundukları bölgeyi ekonomik açıdan ihmal etmek, ABD ve İsrail ile işbirliği yapmak, Suudi Arabistan'ın bölgede vehhabî düşüncesini yaymasına yardım etmek vb. konularda suçlayarak protestolara devam etmiştir. Yaşanan gerginlikler üzerine hükümet, Hüseyin el-Hûsî ve onunla beraber gösterilere katılanlar hakkında yakalama kararı çıkarmıştır. Bunun üzerine Hüseyin el-Hûsî kuzeydeki kabilelere sığınmıştır. Hükümet güçlerinden kaçmaya çalışan Hüseyin el-Hûsî yanındakilerle beraber ülkenin kuzeyindeki Merrân dağlarında sıkıştırılmış ve teslim olmaları istenmiştir. Teslim olmayı reddetmeleri üzerine çıkan çatışmalarda Hüseyin el-Hûsî, 10 Eylül 2004 tarihinde öldürülmüştür. Bu durum kuzeydeki aşiretlerle (Sa'de çevresindeki Zeydî kökenli aşiretler) ile hükümet arasındaki gerilimin daha da artmasına neden olmuştur. Çünkü Yemen Arap geleneklerine göre bir kabilenin kendilerine sığınan birisini teslim etmeleri hoş karşılanan bir durum değildir. Oysa Sâlih rejiminin Hüseyin el-Hûsî'yi bu kabilelere sığınmışken öldürmesi, hem Hûsîler'in daha fazla taraftar toplamasına hem de olayların girift bir hal alarak büyümesine neden olmuştur.

Hüseyin el-Hûsî'nin öldürülmesinden sonra, hükümet saldırıları durduğunu açıklamış olsa da ülkede tansiyon düşmemiştir. Liderlerinin öldürülmesiyle birlikte gelişen olaylarda Yemen yönetimi Zeydîleri hedef alan başarısız bir dizi politika uygulamıştır. Hükümet güçlerinin kuzeyin geleneklerini yok sayarcasına dini liderlere ait mekânlara dahi saldırması, olayların yayılarak devam etmesine neden olmuştur. Bu olaylardan sonra kuzeydeki kabileler zamanla bir araya gelerek Hûsî hareketine destek vermeye başlamış ve daha sonra hepsi "Hûsîler" olarak isimlendirilmiştir. Bu olaylardan sonra Hûsîler ile hükümet güçleri arasında 2010 tarihine kadar belli aralıklarla sürecektir olan 6 tane savaş yapılmıştır.

¹⁶⁷ Büyükkara, "Sosyal, Siyasi Ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi", s. 138, Artokça, a.g.e., s. 11, İsmail Hakkı Hıra, Ömer Yakut, "Yemen Raporu", s. 18.

5. HÜKÜMET GÜÇLERİ İLE HÛSÎLER ARASINDAKİ ÇATIŞMALARIN ALTI AŞAMASI

Hükümet, Hûsî hareketinin lideri Hüseyin el-Hûsî'yi öldürmek ile ülkedeki iç karışıklığın önüne geçememiş, bilakis bu olay sorunları çözüme kavuşturmak yerine daha da derinleştirmiştir. Liderlerinin öldürülmesinden sonra merkezi hükümet ile çatışmalara giren Hûsîler ile hükümet güçleri arasında yaklaşık 8 yıl içerisinde 6 şiddetli çatışma dönemi yaşanmış ve bu çatışmaların bilançosu oldukça ağır olmuştur. Söz konusu çatışmalardan sonra binlerce kişi ölmüş ve bir sürü kişi yerinden olmuştur. Ülke içindeki siyasi ve askeri sıkıntılardan dolayı zaten kötü durumda olan Yemen ekonomisi büyük bir zarar görmüştür. Çatışmaların ilerleyen süreçlerde şiddetlenerek devam etmesi ülke içinde açlık sınırında yaşayan insan sayısını da artırmıştır. Bu çatışmaların gerçekleştiği tarihler ve sonuçlarını kısaca ele almak, mezhep faktörünün de etkili olduğu Hûsî savaşlarının ülkedeki bilançosunun boyutlarını göstermede fayda sağlayacaktır.

5.1. BİRİNCİ AŞAMA (ÇIĞLIK SAVAŞI)

“Çığlık Savaşı” olarak da isimlendirilen, Sâlih rejimi ile Hûsîler arasındaki çatışmaların birinci raundu, Hüseyin el-Hûsî'nin öldürülmesi ile neticelenen çatışmaları takip eden 18 Haziran 2004 ile 20 Eylül 2004 tarihleri arasında gerçekleşmiştir.¹⁶⁸ Bu savaşta Hüseyin el-Hûsî ile beraber aralarında hareketin önde gelen isimlerinin de bulunduğu 1000'den fazla kişi hayatını kaybetmiştir.¹⁶⁹ Bu savaş bu tarihten sonraki süreçte yaşanacak savaşların nedeni olması hasebiyle önemlidir.

5.2. İKİNCİ AŞAMA (Mart-Mayıs 2005)

Hükümet güçleri ile Hûsîler arasında 2004 yılında meydana gelen kanlı çatışmalar hükümeti Hûsîler'in kontrol altında tutulması gerektiği endişesine sevk etmiştir. Bu endişeyle Hüseyin el-Hûsî'nin babası Bedreddin el-Hûsî'nin tekrar ayaklanma çıkarmaması için onu başkent San'a'da gözetim altında tutmuştur. Ancak Bedreddin el-Hûsî hükümetten gizli bir şekilde, illegal yollarla San'a'dan ayrılıp Sa'de şehrine gitmeyi başarmıştır. Sa'de'ye gelen Bedreddin el-Hûsî, burada Abdullah er-Rizamî ve

¹⁶⁸ Tabatabaî Fer, a.g.e., s. 128.

¹⁶⁹ Emre Yıldırım, “Yemen Ortadoğu'nun Taşrasındaki Çatışma”, *İNSAMER*, Analiz no:4, s. 88.

Yusuf el-Medenî gibi Zeydîlerin önde gelen isimleriyle görüşmüştür.¹⁷⁰ Bu gelişmeler üzerine Yemen hükümeti Bedreddin el-Hûsî ve Abdullah er-Rizamî'nin tekrar ayaklanma hazırlıklarında olduğunu iddia etmiştir. Suçlamaların tek odağı Bedreddin el-Hûsî ve Abdullah er-Rizamî olmamış, hükümet aynı zamanda muhalif partilerden Hizbu'l-Hakk üyelerini de onlara destek verdikleri gerekçesi ile suçlamıştır.¹⁷¹

Hükümetin iddialarına göre Hûsîler hükümet yetkililerine saldırmakta, terör faaliyetleri içerisinde bulunarak ülke içinde kargaşa çıkartmaktaydı. Nihayetinde hükümet güçleri Mart 2005'te söz konusu iddiaları gerekçe göstererek Hûsîler'e yönelik bir saldırı düzenlemiştir. Öte yandan Hûsîler de liderlerinin öldürülmesinden sonra hükümetin bölgedeki Zeydîlere karşı ayrımcı tavrının devam ettiğini ve hükümetin Zeydîlere baskı uyguladığını öne sürerek hükümet güçleriyle silahlı çatışmaya girmiştir.

Mart 2005'ten Mayıs 2005 tarihine kadar yaklaşık 2 ay süren çatışmalar neticesinde hükümet görece bir zafer kazanmış olsa da ilerleyen süreçte çatışmaların yer yer devam etmesi, ülke içinde daha büyük sorunlara neden olmuştur. Hükümet birlikleri, Bedreddin el-Hûsî'yi gözaltına almıştır. Tutuklandığında 80 yaşlarında olan Bedreddin el-Hûsî, çatışmaları başlatan ve körükleyen tarafın hükümet tarafı olduğunu iddia etmiş, İslam'ı savunmak dışında herhangi bir gayesi olmayan oğlu Hüseyin el-Hûsî'nin eşi ve çocukları ile beraber öldürülmesinden hükümeti sorumlu tutmuştur.¹⁷² Savaşın sonunda Hûsî-Hükümet çatışmasının ikinci raundu daha kanlı bitmiş, bu savaşta ölenlerin sayısı önceki savaşta ölenlerin sayısından daha fazla olmuştur. Hûsîler bu aşamadan sonra kendilerine muhalefet edenleri Sa'de şehriden çıkartmışlardır. Ayrıca hükümetin çatışmalardaki bazı yanlış politikaları ve uygulamaları civar kabilelerin de Hûsîler'e destek vermesine neden olmuştur. Böylece Hûsîler daha fazla taraftar toplayarak etki alanlarını genişletmiştir. Yine bu savaştan sonra Hûsîler hükümet ordusuna zayıf verdimiş, ordunun elindeki orta ve ağır nitelikli silahların bir kısmını ele geçirmiştir.¹⁷³

¹⁷⁰ Tabatabai Fer, a.g.e., s. 131.

¹⁷¹ Açıklan, a.g.e., s. 85.

¹⁷² Veyssel Ayhan, "Civil War In Yemen: The Power Struggle, Regional Influences And Relations With Turkey", ORSAM, 2010, Rapor no:10, s. 14.

¹⁷³ Al Sabri, a.g.e., s. 25.

5.3. ÜÇÜNCÜ AŞAMA (2005-2006)

Savaşın ikinci aşamasından sonra taraflar arasındaki gerginlik bir süreliğine durmuş olsa da, bu sükûnet hali fazla sürmemiş ve Aralık 2005'te Rizamat bölgesinde hükümete yakın kabilelerle Hûsîler'i destekleyen kabileler arasında çatışmalar meydana gelmiştir. Bu çatışmalar kısa süre içinde yayılarak tekrar Hûsî-Hükümet çatışmasına dönüşmüş ve böylece savaşın üçüncü aşaması başlamıştır. 2006'nın başlarına kadar devam eden çatışmalar, nihayetinde Sâlih rejiminin 2006 yılında gerçekleşecek seçimlerden önce ülkede huzur ve sükûnetin sağlanmasına yönelik çabalarına binaen Hüseyin el-Hûsî'nin kardeşinin de aralarında bulunduğu bazı Hûsî taraftarlarını serbest bırakması ve Hûsîler'le diyalog yoluna başvurması üzerine durmuştur.¹⁷⁴ Hatta bu sebeple hükümet Zeydîlerin Sa'de'ye atanmasını istedikleri Yahya eş-Şâmî'yi vali olarak tayin etmiştir.¹⁷⁵

Savaşın bu raundunda gerçekleşen diğer önemli hadise ise Bedreddin el-Hûsî'nin tutuklanmasından sonra Hûsî-Ensârullah kuvvetlerinin liderliğini yürüten Abdullah er-Rizamî'nin istifa etmesi olmuştur. Savaşçıların saha komutanı er-Rizamî istifa etmiş ve yerine hâlihazırda halen hareketin başında olan Bedreddin el-Hûsî'nin oğullarından Abdülmelik el-Hûsî geçmiştir.¹⁷⁶

5.4. DÖRDÜNCÜ AŞAMA (Ocak-Haziran 2007)

2006 yılında yapılan seçimlerin ardından taraflar arasında yapılan görüşmelerden bir netice çıkmaması ve Hûsîler'in Yemen'de azınlık konumunda bulunan Yahudi topluluğunu tehdit etmesi¹⁷⁷ ile olaylar yeniden kızışmıştır.¹⁷⁸ Çatışmaların yeniden başlamasına neden olan olay ise Yemen'deki bir mescidin önünde bir patlamanın gerçekleşmesi olmuştur. Hükümet bu ve buna benzer eylemlerden Hûsîler'i sorumlu

¹⁷⁴ Ayhan, a.g.e., s. 15.

¹⁷⁵ Açıklan, a.g.e., s. 86.

¹⁷⁶ Tabatabaî Fer, a.g.e., s. 133.

¹⁷⁷ Hûsîler, Yahudi Salim oğullarını Sa'de şehrinde sürgün etmek için içki içtiklerini ve yapılmaması gereken işler yaptıklarını iddia etmişler. Yemenli olmalarına ve yüzlerce yıldan beri o bölgede yaşamalarına rağmen onları Sa'de şehrinde çıkarmışlardır. Bunun üzerine Devlet, Salimoğulları Yahudilerini San'a şehrine taşımıştır.

¹⁷⁸ Artokça, a.g.e., s. 12.

tutmuştur. Bu sebeplerle Ocak 2007’de başlayan çatışmalar aynı yılın Haziran ayına kadar devam etmiştir.¹⁷⁹

2007’nin Mayıs ayında Yemen’deki çatışmalara son vermek gayesiyle Katar Emiri Şeyh Hammâd b. Halife es-Sânî Yemen’e bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Çatışmalar, Katar hükümetinin devreye girmesiyle, Zeydîlere verilen ekonomik yardım ve bazı imtiyaz sözleriyle son bulmuştur. 16 Haziran 2007’de ateşkes ilan edilmesinden sonra taraflar 2 Şubat 2008 tarihinde Katar Emiri’nin öncülüğünde Doha’da bir araya gelmiş, savaştan dolayı zarar gören isyancı gruplara 300 ile 500 milyon dolar arası yardım verme kararı alınarak, Hûsîler’in silahlarını bırakmaları konusunda Yemen hükümetine yardımcı olmaya çalışılmıştır.¹⁸⁰

Dördüncü aşama Sa‘de şehrinde Hûsîler ile hükümet güçleri arasındaki en şiddetli çatışmaların yaşandığı dönem olmuştur. Çatışmalarda Hûsîler’in bulundukları bölgeler rejim unsurları tarafından bombalanmıştır. Ancak Hûsîler bu savaştan sonra da peyderpey etki alanlarını genişletmeye devam etmiştir.¹⁸¹

5.5. BEŞİNCİ AŞAMA (Mart-Temmuz 2008)

Şubat 2008’de Doha’da Katar emirinin girişimleriyle taraflar aynı masaya oturmuş ve anlaşmaya varmışlardır. Anlaşmaya göre, rejimin Hûsîler’e yönelik saldırılarına son vermesi, her iki tarafın elindeki esirleri serbest bırakması, Hûsîler’in ellerindeki ağır silahları bırakması, Sa‘de bölgesinin kontrolünün hükümete bırakılması ve Hûsîler’in faaliyetlerini sadece siyasi partiler aracılığıyla yürütmesi vb. konularda anlaşmaya varılmıştır. Ancak anlaşmadan kısa bir süre sonra her iki taraf anlaşmanın maddelerine uymadıkları gerekçesiyle birbirlerini suçlamışlardır.¹⁸²

Katar’ın arabulucuğuyla taraflar arasındaki çatışmalar bir süreliğine durmuş olsa da bölgedeki gergin bekleyiş sürmekteydi. Çünkü yapılan anlaşmalarda taraflar arasındaki asli sorunlar çözülememiş ve bu yüzden Mart 2008’de Hûsî-Hükümet çatışmaları yeniden alevlenmiştir. Görüşmelerde belirlenen ekonomik yardımın nasıl dağıtılacağı, Hûsîler’in elde ettikleri mevzileri koruması ve bölgedeki Suudi Arabistan-

¹⁷⁹ Al Sabri, a.g.e., s. 25.

¹⁸⁰ Ayhan, “Civil War in Yemen: A Regional Analysis Based on Actors, Goals and Regional Factors”, s. 14-15.

¹⁸¹ Tabatabai Fer, a.g.e., s. 133.

¹⁸² Tabatabai Fer, a.g.e., s. 134.

Katar anlaşmazlığı, görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olan başlıca etkenlerdendir.¹⁸³

Neticede Sa'de ve Amrân vilayetlerinde yoğun çatışmalar yaşanmıştır. Yemen'in önde gelen kabilelerinden Haşid aşiretinin de Suudi Arabistan'dan finansal destek alarak ordunun yanında savaşa katılması ile beraber savaşın etki alanı daha da genişlemiştir. Cumhurbaşkanı Sâlih, 17 Temmuz 2008 yılında göreve getirilişinin 30.yıl kutlamalarında durumun kontrol dışına çıkacağını, bu sebeple AB ve Amerika'dan gelecek eleştirileri de düşünerek, 17 Temmuz 2008'de tek taraflı ateşkes imzalamıştır.¹⁸⁴

5.6.ALTINCI AŞAMA (2009-2010)

Cumhurbaşkanı Abdullah Sâlih'in 2009'un Temmuz ayında barışçıl politikalar izleyeceğini duyurmasından sonra taraflar arasındaki çatışmalar durmuştur. Hûsî güçlerinin Sa'de ve çevresinin büyük bir kısmını hâkimiyetleri altına almış olmalarına rağmen, hükümet güçleri Hûsîler'e yönelik harekâtları durdurmuş ve Hûsîler'le müzakerelere başlamıştır. Ancak, taraflar arasındaki güvensizliğin ve kabileler arası gerginliğin sürmesi dolayısıyla iki taraf arasında çatışmalar tekrar alevlenmiştir. Ayrıca Hûsîler'in Suudi Arabistan topraklarında bulunan Cizan şehrine girip, iki Suudi askeri öldürmelerinden sonra,¹⁸⁵ hükümet güçleri ile Hûsîler arasındaki karşılıklı restleşme bir kez daha çatışmaya dönüşmüştür. Çatışmalar 11 Ağustos 2009 da başlamış ve 2010 Şubatına kadar devam etmiştir.¹⁸⁶ Hükümet güçlerinin Hûsîler'e yönelik saldırıları önceki saldırılara kıyasla daha şiddetli olmuştur.

Taraflar arasında ateşkesin hakim olduğu süreç içerisinde Cumhurbaşkanı Sâlih, Hûsî karşıtı aşiretlerle temas kurmuş ve bazı kabilelerin de desteğiyle yaklaşık 27 bin kişilik bir askeri güç oluşturmuştur. Yemen'in en büyük iki kabile topluluğundan olan Bakil kabilelerin bu savaşta Hûsîler'e destek vermesine karşın, Haşid kabileleri hükümete yardım etmiştir. Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra hükümet tek taraflı olarak, Hûsî güçlerinin Sa'de başta olmak üzere ellerindeki diğer yerlerden çekilmeleri, kuzeydeki dağlık bölgede çatışan Hûsî militanlarının savaşmaktan

¹⁸³ Ayhan, a.g.e., s. 14-15.

¹⁸⁴ Açıklan, a.g.e., s. 86-87.

¹⁸⁵ Al Sabri, a.g.e., s. 26.

¹⁸⁶ Açıklan, a.g.e., s. 87.

vazgeçmeleri, Hûsîler'in ellerindeki silahları teslim etmeleri, rehin aldıkları yabancılara yönelik hükümet ile işbirliği yapmaları, Sa'de bölgesinde tutuklu bulunan kişileri de teslim etmeleri ve yerel yönetimin Hûsî baskısından bağımsız hareket etmesini temin etmeleri şeklinde altı maddelik ateşkes şartlarını duyurmuştur.¹⁸⁷ Ancak bu ateşkes şartları karşılıklı anlaşmadan ziyade, Hûsîler'in koşulsuz teslim olmalarını talep eden bir muhtevaya sahiptir.

Sâlih yönetiminin belirlediği ateşkes anlaşmasının kamuoyunu yanıltmak için oluşturulduğunu belirten Hûsîler'in lideri Abdülmelik, şartları kabul etmeyeceklerini bildirmiştir. Abdülmelik el-Hûsî Eylül 2009'da yaptığı bir açıklamada, Sâlih tarafından belirlenen şartların kamuoyunun gözünü boyamak için oluşturulduğunu ve hükümetin tahmin ettiğinden çok daha uzun süre savaşabilecek askerî bir güce sahip olduklarını ileri sürmüştür. Açıklamada Hûsî güçlerinin çatışma mevzilerini arttıracakları da belirtilmiştir.¹⁸⁸ Esasında düşünüldüğünde hükümetin de Hûsîler'in bu anlaşma kurallarını kabul etmeyeceklerini bildiği muhtemeldir. Zira daha önce hükümet güçleri ile beş kez savaşan ve her ne kadar zayıf verseler de, nihayetinde bu savaşlardan her seferinde elleri biraz daha güçlü olarak çıkan Hûsîler'in koşulsuz şartsız bu mücadeleden vazgeçmesini beklemek doğru olmayacaktır. Hükümetin sunmuş olduğu şartların kabulü, Hûsîler'in o zamana kadarki bütün çıkarlarının boşa gitmesi anlamına gelmektedir. Muhtemeldir ki hükümet, Sa'de bölgesinde önemli bir hâkimiyet sağlamış olan ve kısa sürede önemli ölçüde taraftar toplayan Hûsîler'in bu şartları kabul etmeyeceklerini ve bu sebepten ötürü hâkimiyetini kaybettiği yerleri kara ve hava operasyonlarıyla geri alabileceğini düşünmüştür.

Yaklaşık 5-6 ay süren Hûsî-Hükümet çatışmalarının altıncı raundu da dâhil olmak üzere, 2010 yılına kadar süren söz konusu savaşlar hem hükümeti hem de Hûsîleri oldukça yıpratmıştır. Nitekim hükümetin Sa'de bölgesinde kara operasyonlarının yanı sıra hava operasyonlarına da ağırlık vermesi sonucu, hem rejim askerlerinden hem de Hûsî militanlarından binlerce kişi ölmüştür.¹⁸⁹ Ayrıca aktif savaşanların dışında yüzlerce sivil hayatını kaybederken, binlercesi de evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Savaşın uzun sürmesi sebebiyle Yemen ekonomisi savaştan etkilenmiş, zaten iyi

¹⁸⁷ Ayhan, a.g.e., s. 16-17.

¹⁸⁸ Ayhan, a.g.e., s. 17.

¹⁸⁹ Ensar Muslu, Fatih Gezgin, "Yemen 2013", *ORTADOĞU YILLIĞI Dergisi*, Sakarya, 2013, s. 276.

olmayan iktisadî durum daha da kötüleşmiştir. Ülkenin dünya devletleri ile olan ilişkileri büyük oranda kopmuş ve Sâlih yönetimi ülkede itibar kaybederken Yemen devleti de dünya kamuoyunda prestij kaybetmiştir.

6. ARAP BAHARI SÜRECİNİN YEMEN'DEKİ ÇATIŞMALARA ETKİSİ

Yemen hükümeti ile Hûsî-Ensârullah hareketi arasında yaşanan altı savaşın 2010 yılında yerini gergin bir bekleyişe bırakmasından kısa bir süre sonra “Arap Baharı” olarak isimlendirilen süreç başlamıştır. Aralık 2010 da Tunus'ta Muhammet Buazizi adlı bir seyyar satıcının, tezgâhına el konulması sonucu protesto amaçlı kendisini ateşe vermesiyle başlayan Arap Baharı, çok kısa bir sürede Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki diğer ülkelere de yayılmıştır.¹⁹⁰ Tunus, Mısır, Libya gibi ülkelerde rejim değişikliğine neden olan Arap Baharı, Ortadoğu coğrafyasında sonu gelmeyen çatışma ve iç kargaşalara sebebiyet vermiştir.

Arap Baharı, Ortadoğu'da ve dünyanın pek çok yerinde demokratikleşme dalgasının bir tezahürü olarak değerlendirilmiştir. Ancak zamanla bu bakış açısının bir yanılgı olduğu algısı hâkim olmuştur. Çünkü 2010 yılının sonunda, Ortadoğu'da domino etkisi yaratan Arap Baharı, bölgeyi yepyeni siyasi, ekonomik ve sosyolojik bir sürece sürüklemiş ve bu süreç bölgede birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Kanlı iç savaş görüntüleri, mülteci dramı, trajik demografik hareketlilikler, terörizm vb. görüntüler “Arap Baharı” isimlendirmesinin isabetli olup olmadığı hakkında kavramsal bir tartışmaya neden olmuştur.¹⁹¹ Esasında “Arap Baharı” isimlendirmesi genelde bütün doğu toplumlarına özelde ise İslam kültürünün ve toplumlarının ana merkezi mesabesinde olan Ortadoğu'ya kendi yönetim tarzlarını salık veren batı düşüncesinin ürünüdür. Yoksa bölgede vuku bulan olayların “bahar” olarak nitelendirilecek bir yanı yoktur. Bilakis yaşanan vaziyet bölge halkı için geçmek bilmeyen kara bir kış halini almıştır. Zira Mısır, Libya, Tunus gibi ülkelerde halk ayaklanmalarına ve nihayetinde uzun süreli diktatöryel rejimlerin yıkılmasına neden olan Arap Baharının etkileri hala devam etmektedir. Ortadoğu'da siyasi dengelerin değişmesine, mezhepsel farklılıkların

¹⁹⁰ Gün, a.g.e., s. 120.

¹⁹¹ Cihangir, “Arap Baharı'nın Yemen'e Ekonomi-Politik etkileri: Optimist Çizgiden Pesimist Bir Doğrultuya Yönelişin Analizi”, s. 168.

tetiklenmesine, trajik demografik değişim sahnelerine ve kanlı çatışma süreçlerine neden olan Arap Baharı'nın etkili olduğu ölkelerden birisi de Yemen olmuştur.

Arap Baharı sürecinden önce de iç karışıklık yaşayan ve deyim yerindeyse bu iç karışıklıklardan dolayı bitap düşmüş olan Yemen'deki halk ayaklanmaları, 2011 yılının Ocak ayında San'a Üniversitesi'nde küçük bir grubun gösteri düzenlemesi ile başlamıştır. Daha sonra diğer üniversitelerde de gençler; ölkede kendileri için bir gelecek göremediklerini, ölkede hukukun üstünlüğü yerine güçlülerin üstünlüğünün hâkim olduğunu ve rejimin halka ait olması gereken tüm ekonomik imkânları elinde tuttuğunu iddia ederek sokağa çıkmışlardır. Kısa bir süre sonra "Gençlik Hareketi" ismi altında göstericiler; adil bir devlet düzeni, iş, eğitim, yolsuzluk ve liyakatsizliğin sonlandırılması, Sâlih'in iktidardan el çekmesi ve aile fertlerinin ölkede kurulması istenen yeni siyasi düzenin öncesinde devlet kademelerindeki bütün görevlerini bırakmaları taleplerinde bulunmaya başlamışlardır. Protestocular Ali Abdullah Sâlih'in cumhurbaşkanlığı görevinden istifa etmesini, mevcut Yemen anayasasında değişikliğe gidilmesini ve Sâlih'in iktidarda kalmasını öneren teklif de dâhil, bütün teklifleri ısrarla reddetmişlerdir.¹⁹²

Ocak 2011'de Ali Abdullah Sâlih yönetimine karşı ölkede genelinde meydana gelen gösteriler, rejimin silahlı müdahalesiyle bastırılmaya çalışılmış ve bu müdahale başkent San'a, Taiz, el-Beyza ve Sa'de gibi kentlerde sivil gösterilerin karşılıklı silahlı mücadeleye dönüşmesine neden olmuştur. Sâlih yönetimi ile muhalifler arasındaki çatışmaların her geçen gün yoğunluğunu arttırması, Hûsiler, el-Kaide ve el-Hirak gibi örgütlerin alan kazanmasına neden olmuştur. Söz konusu grupların güç kazanması bölgedeki ölkeleri de tedirgin etmiştir. Yemen krizini barışçıl yollarla çözüme kavuşturmayı amaçlayan Körfez ölkeleri, KİK (Körfez İşbirliği Teşkilatı) bünyesinde girişimlerde bulunmuş, Sâlih'in iktidardan el çekmesi ve yeni bir hükümet kurulana kadar uygulanması planlanan geçiş dönemini sevk ve idare edecek bir çözüm tasarısını devreye sokmuşlardır.¹⁹³ Suudi Arabistan'ın önderliğinde Körfez İşbirliği Konseyi'nin (KİK) çabaları ile cumhurbaşkanı Sâlih ve muhalifler arasında bir anlaşma imzalanmış, İmzalanan bu anlaşmada 21 Şubat 2012'de hükümet seçimlerinin yapılması ve Sâlih'in

¹⁹² Gün, a.g.e., s. 129.

¹⁹³ Furkan Polat, "Arap Baharı" Sonrası Ortadoğu'da Kurulan İttifaklar: Suriye, Yemen, Libya Örneği,(Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü, 2016, s. 81.

kendisine dokunulmazlık verilmesi şartıyla seçimlerde aday olmaması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Sâlih'in yerine seçimlerde yardımcısı Abdurabbu Mansur el-Hâdi'nin cumhurbaşkanı olması sağlanmış ve Hâdi "Yemen'in yeniden yapılandırılma sürecini yönetecek kişi" rolünü üstlenmiştir.¹⁹⁴ Arap Baharı, 33 yıl boyunca Yemen Cumhurbaşkanlığı görevini yürüten Sâlih'in iktidardan çekilmesine ve böylece Yemen siyasi tarihinde yeni bir sayfa açılmasına neden olmuştur.

KİK'in devreye girmesiyle 21 Şubat 2012'de yapılan seçimde Hâdi Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu gelişme geçiş sürecinin başlangıcı olmuş ve Hâdi Yemen'in yeniden yapılandırılma sürecini yönetecek kişi olarak ortaya çıkmıştır. Geçiş döneminde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) 2012'de aldığı karar gereğince uluslararası birçok gözlemci heyetin de katılımıyla UDK (Ulusal Diyalog Konferansı) oluşturulmuştur. BMGK bu kararla taraflarla savaşı bırakarak sorunları siyasî müzakereler aracılığıyla halletmeyi ve AYEK saldırılarına karşı ortak önlemler almayı amaçlamıştır. Ancak ilk başlarda ülkedeki çatışan grupların katıldıkları ve bu yönüyle umut vaat eden UDK, zamanla işlevini yitirmiştir. Nihayetinde Güney Yemen'in bağımsızlığını destekleyen siyasîler ile Hûsîler'in lideri Abdülmelik el-Hûsî UDK'dan ayrıldıklarını açıklamışlardır.¹⁹⁵

Daha önce de belirtildiği gibi Arap Baharı'nın 2011 yılında Yemen'i etkilemesinden önce Hûsîler, ülkenin kuzeyinde oldukça sınırlı bir güce sahiptiler. 2011 yılında başlayan halk ayaklanmaları neticesinde ülke içinde meydana gelen gösteriler ve nihayetinde Sâlih'in iktidardan el çektilmesi Hûsîler'in lehine olmuş, Hûsîler bu durumdan yararlanarak etki alanlarını genişletmiştir. Gösteriler başladığında Hûsî taraftarları da göstericilerle beraber meydanlara inmiş ve protestoları desteklediklerini belirtmişlerdir. Aynı tarihlerde Hûsîler'in merkezi konumundaki Sa'de vileyetine vali atanması, Hûsî militanları eliyle vergi toplanması gibi etkinliklerle fiilî bir yönetim oluşturmak suretiyle, hükümetin içinde bulunduğu durumu kendi lehine çevirmeyi başaran Hûsîler, 2013-2014 yıllarında farklı aktörlerle girdikleri çatışmalarla başkent San'a'ya kadar ulaşmışlardır. 2014 yılının Eylül ayında Hûsî güçleri San'a'nın batısında uzun süren çatışmaların sonunda başkent San'a'nın hâkimiyetini ele geçirmişler ve bir yandan siyasi sahada etkinliklerini arttırırken diğer taraftan Yemen'in güney bölgelerine

¹⁹⁴ Kurt, "Devrimden Askeri Müdahaleye Yemen", s. 8.

¹⁹⁵ Kurt, "Devrimden Askeri Müdahaleye Yemen", s. 12.

doğru askerî ilerleyişlerini devam ettirmişlerdir. Hûsîler'in hızlı bir şekilde ilerlemeleri ve Cumhurbaşkanlığı sarayını kuşatmalarının ardından devlet başkanı Mansur Hâdî, 22 Ocak 2015'te istifa ettirilmiştir. Başkent San'a'yı elinde bulunduran Hûsîler, 6 Şubat'ta meclisi feshettiklerini duyurmuştur. Böylece hem seçimle başa gelmiş olan Cumhurbaşkanı Hâdî ve diğer hükümet üyeleri, hem de ülkedeki yasama organı olan meclis görevinden el çektiler.¹⁹⁶ Cumhurbaşkanlığı sarayının abluka altına alınmasından yaklaşık bir ay sonra cumhurbaşkanı Hâdî -her ne kadar Hûsîlerin baskısı sonucu istifa ettiğini duyurmuş olsa da- Aden'e kaçarak faaliyetlerine burada devam etmiştir.¹⁹⁷ Ancak Hûsîler'in 2015'te Güney Yemen'e ilerleyip Aden şehrinin bir bölümünü işgal etmesinden sonra Hâdî buradan da Riyad'a kaçmak zorunda kalmıştır. Hûsîler 2018 yılında güneyde Hudeyde'ye kadar ilerlemiş, ancak bölge ülkelerinin müdahalede bulunmasıyla Hudeyde'den çıkarılabilmişlerdir.¹⁹⁸

2016 yılında Kuveyt'in arabuluculuğuyla 3 ay boyunca taraflar arasında müzakereler yürütülmeye çalışılmış ama bu müzakerelerden bir sonuç çıkmamıştır. Kasım 2017'ye kadar ülkede 5 binin üzerinde insan ölmüş, 40 binden fazla insan yaralanmış ve 1 milyondan fazla insan da yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Ayrıca nüfusun %75'i yardıma muhtaç hale gelmiş ve %60'ı açlık tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır.¹⁹⁹ 2018 yılında da bir ateşkes sağlanmış ama söz konusu ateşkes sadece Hudeyde kenti için geçerli olmuş ve çok kısa sürmüştür.

Arap Baharı'nın Yemen'de meydana getirdiği kaos ortamından istifade ile 2015 yılında ülkede darbe gerçekleştiren Hûsîler, Yemen'in yaklaşık %65'ini kontrollerine almışlardır. Eskiden beri hâkim oldukları Sa'de vb. yerlerden ayrı, başkent San'a'yı ele geçirmiş, güneyin merkez şehri konumunda olan Aden'de ve akabinde bütün Babu'l-Mendeb boğazında hâkimiyet sağlamak için harekete geçmişlerdir.²⁰⁰ Çalışmanın üçüncü bölümünde de değinileceği üzere Hûsîler'in bu şekilde hızla yayılması bölge ülkelerini endişelendirmiş ve söz konusu ülkeler bu endişeye binaen Yemen'e müdahalede bulunmuşlardır.

¹⁹⁶ Kurt, "Devrimden Askerî Müdahaleye Yemen", s. 14.

¹⁹⁷ Semin, a.g.e., s. 3.

¹⁹⁸ Öztürk, a.g.e., s. 91.

¹⁹⁹ Kurt, "Arap İsyanları Sonrası Ortadoğu'da Vekâlet Savaşları: Yemen Örneği", s. 322.

²⁰⁰ Domazeti, a.g.e., s. 21.

Yemen ordusunun Arap Baharı sürecinde yıpranması ve nihayetinde cumhurbaşkanı Sâlih'e karşı başlayan ayaklanmalardan sonra bölünmesi, Sâlih'e bağlı güçlerin siyasi hesaplar ve ittifaklar içerisine girmesi, el-Kâide'nin Yemen'de güçlenmesine karşı Hûsîler'in bazı kesimlerce dengeleyici güç olarak kullanılması, Hûsîler'in Yemen'de kısa sürede hızla yayılmasına etki eden faktörler arasındadır.²⁰¹

7. HÛSÎ-ŞİÂ İLİŞKİSİ

Hûsî-Ensârullah hareketi mensuplarının İmâmiyye Şîâsı ile olan ilişkisi, hareketin ortaya çıktığı ilk günden itibaren dile getirilen ve üzerinde tartışılan bir konudur. Nitekim Hûsîler'in kuruluşundan gelişip yayılmasına varıncaya kadar İran'la ve dolayısıyla İmâmiyye Şîâsı mensuplarıyla olan bağlantısı, Hûsîler'in tarihi Zeydîyye çizgisinden ayrılıp İsnâaşeriyye/İmâmiyye Şîîliğine kaydığı şeklinde yorumlara neden olmuştur.

İnançlarının ele alındığı kısımda da belirtildiği üzere Hûsîler, Zeydîyye mezhebinin Cârûdiyye koluna mensupturlar. Cârûdiyye, Zeydîyye mezhebinin İmâmiyye/İsnâaşeriyye Şîâsı'na en yakın koludur. Bu yüzden Hûsîler bazı araştırmacılarca “Şîî İsyanlılar” olarak nitelendirilmiştir. Örneğin Yemenli akademisyen ve araştırmacı Dr. Ahmet Muhammed ed-Dağâşî, Hûsîler'in taraftarı oldukları Cârûdiyye İtikâdının geleneksel Zeydîyye çizgisinden ayrı değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.²⁰² Yemen üzerine önemli çalışmalar yapan araştırmacı Riad Domazeti de Hûsî-Şîî ilişkisini şu şekilde ele almaktadır:

“Geleneksel olarak siyasal ve toplumsal anlamda özgür bir toplum olan Hûsîler'in siyasallaşması, İran İslam Devrimi'nden sonra, İran'ın Körfez'deki Şîîlerle yakınlaşması ve özellikle de Hûsîler'in İran ve diğer Şîî teolojik merkezlerinde eğitim görmeye başlamalarıyla bağlantılıdır. Son dönemde Hûsî Hareketi'nin ideolojik açıdan Yemen'deki Sünnî ve Zeydî hareketlerden bağımsızlaşarak İran yönetimiyle paralel bir siyasal oluşuma dönüştüğü gözlenmektedir.”²⁰³

Hûsîler üzerine “Yemen Hûsîleri” adlı bir kitap kaleme almış ve bu kitapta Hûsîleri açıkça destekleyen İranlı araştırmacı Seyyid Muhammed Tabatabai Fer de kitabında Hûsîler'den bahsederken sık sık “Yemenli Şîîler” tabirini kullanmaktadır.

²⁰¹ Kurt, “Devrimden Askeri Müdahaleye Yemen”, s. 15.

²⁰² Semin, a.g.e., s.1

²⁰³ Domazeti, a.g.e., s. 20.

Yani Hûsîler hem muhaliflerince hem de müttefiklerince çoğunlukla Şîî olarak nitelendirilmektedir.

Kamuoyunda Hûsîler'in "Şîî İsyanıcılar" olarak nitelenmesine sebep olan etkenlerden bir diğeri de Bedreddin el-Hûsî ve hareketin kurucusu oğlu Hüseyin el-Hûsî'nin İran'ın Kum şehrine yaptığı ziyaretleridir. Orada bulundukları süre zarfında İran-İslam devriminden etkilendikleri, İsnâaşeriyye îtikâdına yönelik teolojik dersler aldıkları ve bu süreçten sonra mezhep değişikliği yaptıkları şeklindeki iddialar, Hûsîler'in Şîî olarak değerlendirilmelerine neden olmuştur. Hûsîler'in Yemen savaşında kullandıkları; "Allahu Ekber, Amerika'ya ölüm, İsrail'e ölüm, Siyonizm'e lanet ve İslam'a zafer (الموت لأمریکا .. الموت لإسرائيل .. اللعنة على اليهود .. النصر للإسلام)" şeklindeki sloganlarla, İran-İslam devriminde İranlı Şîîlerin kullandıkları sloganlar aynıdır. Hûsîler'in sloganlarında İran'daki Şîîler'in söylemlerini sıkça kullanmaları Hûsî-Şîî benzerliği ve yakınlaşması iddialarının artmasına neden olmuştur.

Hûsî-Ensârullah hareketinde mezhepsel/teolojik bir eksen kaymasının olduğu muhakkak olmakla beraber, hareketi tamamen İmâmiyye Şîîliği hareketi olarak tanımlamak yanlıştır. Zira iç savaş esnasında Lübnan'daki yahut İran'daki Şîîlerle stratejik ilişkilerinin dışında Hûsîler, ısrarla kendilerinin İmâmiyye Şîî'sine değil, Zeydîyye mezhebine mensup olduklarını vurgulamaktadırlar.²⁰⁴ Hûsîler'in bu konuda bir imaj-kimlik karmaşası içinde olduğu da söylenebilir. Çünkü Hûsîler kimliklerini her ne kadar Zeydîyye/Cârûdiyye olarak belirtiyor olsalar da, muhaliflerince böyle bir imaj çizmedikleri ve Hûsîler'in geleneksel mezhep anlayışlarından ayrıldıkları iddia edilmektedir. Hûsî hareketinin temellerini oluşturan Şebâb teşkilatının kurucuları arasında olan, ancak daha sonra Hüseyin el-Hûsî ile yaşadıkları fikrîsel ayrılıklardan dolayı hareketten ayrılan Muhammed İzzan'a göre ise Hûsîler'in yönelimi çoğu insanın zannettiği gibi İmâmiyye Şîîsî istikametinde değildir. Ona göre Hûsîler, bazı kelimî konularda Selefi düşünceye, bazılarında ise İmâmiyye Şîîliğine yönelerek bir kimlik problemi yaşamakta, bundan dolayı mensubu oldukları Zeydîyye mezhebinin geleneksel çizgisini tahrif etmektedirler.²⁰⁵ İzzan'ın Hûsîler'in Selefilîğe meylettikleri fikrî kabul gören bir görüş değildir. Ancak İmâmiyye mensupları ile olan ideolojik ve finansal ilişkisi kamuoyunda bilinen, inkâr edilemez bir gerçektir.

²⁰⁴ Cingöz, a.g.e., s. 10.

²⁰⁵ Büyükkara, "Sosyal, Siyasi Ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi", s. 131.

8. HÜSÎ-SELEFÎ/VEHHÂBÎ ÇATIŞMASI²⁰⁶

Sözlük anlamı “önce gelmek, geçmek, geçmişte kalmak” olan “Selef” kelimesinden türeyen Selefiyye, terim olarak en yalın haliyle İslam’ın ilk dönemlerindeki sahabe ve tabiînin bulunduğu yolu takip etmek, İslam’ı anlamada onların hayatlarının ve öğretilerinin referans alınması gerektiğini savunmaktır.²⁰⁷ Dini yaşamada ve din ile ihyada sahabe ve tabiîn dönemlerinin (selef dönemi) takip edilmesi ve rey yerine tamamen kitap ve Sünnete dönülmesi gerektiğini savunan Selefiyye mensupları, tarih boyunca genel olarak Felsefe ve Kelam gibi aklı ön plana çıkaran ilimlere karşı çıkmışlardır.²⁰⁸ Selefi düşünce tarihi süreç içerisinde Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), İbn Teymiyye (ö. 622/1225), İbn Kayyım el-Cevzîyye (ö. 751/1350) gibi önde gelen Selefi âlimler eliyle diri tutulmuştur. Neo-Selefilik olarak da isimlendirilen ve hâlihazırda Suudi Arabistan’ın resmi mezhebi olan Vehhâbîlik ise Muhammed b. Abdulvehhâb’ın (ö. 1206/1792) selefilığe yeni bir soluk getirmesiyle ortaya çıkmıştır. Vehhâbîlik, hareketin fikrî lideri olan Muhammed b. Abdulvehhâb’a nispetle kullanılan bir isimdir. Hareketin mensupları kendilerini “Selefi” yahut “Vehhâbî” yerine “Muvahhidîn” olarak tanımlarlar. Klasik Selefilikle aralarındaki bazı metod ve fikir farklılığından dolayı Vehhâbîliğin Klasik Selefilikten ayrı tutulması gerekmektedir.²⁰⁹

Suudi Arabistan destekli Vehhâbîliğin Yemen’deki etkilerine baktığımızda, Vehhâbîliğin ülkede uzun sayılabilecek bir geçmişinin olmadığını görmekteyiz. Yemen ile sınır komşusu olan Suudi Arabistan’ın desteklediği Selefi/Vehhâbî Gruplar ülkede yakın tarihte ortaya çıkmıştır.²¹⁰ Bazı araştırmacılara göre Yemen’de vuku bulan Sünnî-Zeydî çatışması Vehhâbîliğin ülkede yayılması ile başlamıştır. Yani öncesinde sosyal hayatta bir uyum içinde yaşayan Zeydîler ve Sünnîler arasındaki gerginliğin, Suudi Arabistan’ın ülkeye Selefilik/Vehhâbîlik ihraç etmesiyle başladığı iddia edilmektedir. Son 20-30 yıl içinde yaşanan hızlı Selefileşme olgusunun ülkedeki Zeydîlerin tepkilerine neden olacağı muhakkaktır. Ayrıca Selefilğin/Vehhâbîliğin sadece Zeydîlik

²⁰⁶ Burada Selefilikten kastımız, Suudi Arabistan destekli Suudi/Vehhabî Selefilığıdır.

²⁰⁷ M.Sait Özervanlı, “Selefiyye”, TDV İslam Ansiklopedisi, *TDV Yayınları*, İstanbul, 2009, c. 36, s. 399.

²⁰⁸ Mehmet Zeki İşcan, “Selefilik”, *İlahiyat Akademi Dergisi*, Gaziantep, 2015, c. 1/1, s. 1.

²⁰⁹ Mevlüt Uyanık, “Tarihte Ve Günümüzde Selefilik”, *Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı*, İstanbul: 2013, s. 376.

²¹⁰ Adem Arıkan, “İslam Dünyasının Mezhep Haritası Ve Nüfus Dağılımı”, *Journal Of Islamic Research*, 2018, 29/2, s. 367.

için bir problem değil, diğer Sünnî mezhepler için de problem teşkil ettiği de söylenebilir. Zira Yemen ve Mısır başta olmak üzere, İslam coğrafyasının çoğu ülkesinde Vehhâbilik son yüzyılda diğer Sünnî mezheplerin aleyhine işleyen bir tarzda etkinlik kazanmıştır.²¹¹

Suudi Arabistan'ın Yemen'e Selefilîği ihraç etmek istemesinin birçok nedeni vardır. Bunlardan bir tanesi sınır komşusu olan Yemen'de kendi mezhep anlayışına sahip bir kesim oluşturmak ve bu sayede ülkede hâkimiyet kurabilmektir. Nitekim Suudi Arabistan bu tarz politik stratejilerle son 20-30 yıldır Yemen'de Selefileştirme faaliyetleri yürütmek suretiyle ülkenin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarında etkili olmaya çalışmaktadır. Örneğin Selefler kısa bir sürede Yemen'de yaklaşık 2000 civarında okul/medrese açmış ve bu okullar/medreseler Suudi Arabistan'a bağlı kurumlar olarak eğitim vermiştir. Suudi Arabistan destekli bu kurumlar faaliyetlerini hükümete ekonomik açıdan destek vermek suretiyle kolay ve rahat bir şekilde yürütebilmişlerdir.

Selefilîğin Yemen'de yayılmasında 2001 yılında yaşamını yitiren Ebû Abdurrahmân Mukbil b. Hâdi el-Vâdî'nin etkisi oldukça fazladır. Yemen'deki Zeydîlerin merkezi konumunda olan Sa'de vilayetine sadece 7 km uzaklıktaki Demmac kasabasında doğan Mukbil el- Vâdî'î, Selefi faaliyetlerin Yemen'deki zeydi bölgelerinde ve devlet bürokrasisinde etkin bir toplumsal taban bulmasında etkili bir isim olmuştur. Suudi Arabistan'ın desteğiyle Yemen'de kurduğu Selefi/Vehhâbi düşüncesinde eğitim veren medreseler (Darü'l-Hadisler), Selefi/Vehhâbi düşüncenin ülkede yayılmasına öncülük etmiştir. Bilhassa Mukbil'in 1979 yılında Demmac'da kurduğu Darü'l-Hadis bölgedeki Zeydiler tarafından büyük bir tepki ile karşılanmıştır.²¹²

Suudi Arabistan'ın Selefi/Vehhâbi anlayışını Yemen'de yaymak istemesinin diğer bir nedeni de ülkedeki Zeydîleri potansiyel tehdit olarak algılamasıdır. Çünkü Yemen'deki Zeydîlerin büyük çoğunluğu ülkenin kuzeyinde, yani Suudi Arabistan sınırında yaşamaktadır ve nüfusunun yaklaşık %15'ini Şiiilerin oluşturduğu Suudi Arabistan, arka bahçesinde Hizbullah benzeri bir yapılanmanın ortaya çıkmasından

²¹¹ Mehmet Ali Büyükkara, "İslam Kaynaklı Mezheplerin Ortadoğu'daki Coğrafi Dağılımı Ve Tahmini Nüfusları", *E-MAKALAT Mezhep Araştırmaları*, 2013, c. 4/2, s. 349.

²¹² Leonid M. Issaev, "Yemen: Bitmemiş Devrim", *Al Sharq Forum*, 2018, s. 11

tedirginlik duymaktadır.²¹³ Bu yüzden Suudi yönetimi hükümet eliyle Zeydîlerin yaşadığı bölgelerde Selefilîği terviç ederek bu bölgedeki etkinliğini arttırmak istemektedir. Nitekim iç karışıklıklardan önce Sâlih yönetimi de bu konuda Selefi düşünceye destek vermiştir. Kendisi de bir Zeydî olan Sâlih'in ekonomik çıkarları ve kendi iktidarı konusunda Suudi Arabistan'dan yardım alması nedeniyle böyle bir siyaset izlemiş olması muhtemeldir.

Kuzey Yemen'deki Suudi Arabistan destekli çatışmacı Selefi/Vehhâbî faaliyetler ve bu bölgenin ekonomik bakımdan ihmal edilmişliği, yukarıda da ifade edildiği gibi, 2004 yılında Sa'de merkezli Zeydî/Hûsî isyanını doğuran sosyo-ekonomik nedenlerin en önemlilerindendir.²¹⁴ Nitekim Hûsîler'in ayaklanmalarına gerekçe olarak sundukları etkenlerden birisi de hükümetin ülkedeki Selefi/Vehhâbî yayılmacılığına destek vermesidir. Hûsîler'in/Zeydîlerin bulundukları bölgelerde devlet eliyle Selefi eğitim kurumlarının kurulması, bu eğitim kurumlarına mutaassıp Selefi/Vehhâbî öğretmenlerin tayin edilmesi, Zeydî camilerine Selefi/Vehhâbî itikâdına mensup imamların tayin edilmesi ve yine Selefi/Vehhâbî yayınlarının devlet desteğiyle bölgede yayılmasına çalışılması, Hûsîler'in hükümete karşı ayaklanmalarına gerekçe olarak sundukları durumlardır.²¹⁵

9. HÛSÎ MÜCADELESİNİN ARDINDAKİ MEZHEP FAKTÖRÜ

Bugün Yemen'de yaşanan sorunların arka planında tarihsel, sosyolojik ve mezhepsel birçok neden vardır. Ülkedeki sorunları tek bir sebebe indirgemek mümkün değildir. Zira sosyal olaylar ortaya çıkışlarında birçok sebebi içerisinde barındırır ve söz konusu sebepleri tespit etmek için sağlıklı sosyolojik gözlem yapmak gerekmektedir. Bu açıdan ele alındığında kamuoyunda Yemen'deki problemlerin analizinin tam olarak yapılmasının zor olduğunu görmekteyiz. Bunda ülkenin sosyo-kültürel yapısının etkisi olmakla beraber, son yıllarda yaşanan siyasi değişimler ve ülkede mevcut olan çatışmalardan dolayı sağlıklı verilere ulaşılamanın da etkisi vardır.

²¹³ Damla Kocatepe, "Suudi Arabistan-İran Rekabeti: Mezhep Görünümlü Çıkar Çatışması", *ANKASAM (Ankara Kriz Ve Siyaset Araştırmaları) Dergisi*, Ankara, 2017, c. 1/2, s. 82.

²¹⁴ Büyükkara, "İslam Kaynaklı Mezheplerin Ortadoğu'daki Coğrafi Dağılımı Ve Tahmini Nüfusları", s. 336

²¹⁵ Cingöz, a.g.e., s. 11.

Bilhassa Arap Baharı sürecinden sonra, genelde Ortadoğu'daki, özelde ise Yemen'deki çatışmaların “mezhep çatışmaları” olup olmadığı konusu sıkça gündeme gelmiştir. Verilen cevaplar kısaca üç grup altında özetlenecek olursa karşımıza şöyle bir şablon çıkmaktadır: Araştırmacıların bir kısmı yaşanan çatışmaların mezhepsel nitelikte olmadığını, bir kısmı mezhepsel nitelikte olduğunu, diğer bir kısmı ise mezhep görünümü çıkar çatışması olduğunu iddia etmektedir.

Yaşanan çatışmaların mezheplerle herhangi bir alakasının olmadığını savunan kimselere göre, yaşanan gerilimlerin temelinde Ortadoğu ülkelerinde uzun bir süreden beri var olan yönetim biçimlerinin değiştirilmesine yönelik bir talep vardır. Söz konusu kimselere göre Ortadoğu'daki iç savaşlar ülkelerdeki yönetim biçimlerinin diktatöryel olmasından kaynaklanmaktadır. Bölgede yaşanan halk hareketlerinin temel sebebi daha demokratik bir yönetim anlayışına olan taleptir. Nitekim Mısır'da, Suriye'de, Yemen'de, Libya'da, Tunus'da vb. iç karışıklık yaşayan Ortadoğu ülkelerinde meydana gelen halk hareketlerinin tamamı mezkûr taleplerden kaynaklanmaktadır.

Bölgede yaşanan çatışmaların mezhep görünümü çıkar kavgası olduğunu savunanlara göre ise, Ortadoğu'daki çatışmaların temelinde çıkar kavgası vardır ve bu çıkar kavgasında kullanılan birçok farklı silahtan birisi de mezheplerdir. Yani mezhepler amaç değil, çıkarların elde edilmesi için araç olarak kullanılmaktadır. Bölgedeki güçler Şiîliğin veya Sünnîliğin hâmilliğini üstlenerek bölgesel güç olma yolunda ilerlerlerken esasında temel amaçları çıkarlarının korunmasıdır. Bu yüzden bölgede yaşananları mezhep faktörü üzerinden değerlendirmektense, çıkar kavgası olarak görmek ve böyle değerlendirmek gerekmektedir.

Üçüncü görüş ise, yaşanan çatışmalarda mezhep etkisinin olduğu, anlaşmazlıkların meydana gelmesinde mezhepsel farklılıkların önemli bir etken olduğu, bu yüzden çatışmaların nedenleri araştırılırken mezhep faktörünün muhakkak göz önünde bulundurulması gerektiği görüşüdür. Bu görüş diğer iki görüşe nispetle daha isabetli bir görüştür. Zira bugün Yemen başta olmak üzere Ortadoğu'daki sorunların en önemlilerinden birisi de mezhepsel farklılıklardır. Bölgede kurulan ittifakların hemen hemen hepsinde mezhep faktörü karşımıza çıkmaktadır. İslam coğrafyasındaki mezhepler her ne kadar diğer bazı dinlerde olduğu gibi ayrı birer din olarak telakki edilmese de, mezheplerin dini yorumlama biçimlerindeki farklılıktan kaynaklı dönem

dönem çatışmalar meydana gelebilmektedir. İslam tarihinde bu duruma örnek gösterilebilecek birçok süreç yaşanmıştır. Örneğin; XI. Yüzyılda İslam dünyasındaki en büyük problemlerden birisi Şîî Fatımîler ile Sünnî Abbasiler arasındaki mezhepsel gerginliklerdir.²¹⁶ Benzer bir örnek de 16-17. Yüzyıllarda İslam coğrafyasında Şiîliğe dayalı dinî/siyasî yayılma çabası olan Safevîlerin, Sünnî dünyanın en etkili siyasî gücü olan Osmanlı Devleti ile aralarındaki mücadeledir.²¹⁷ Nihayetinde kimin müttefik kimin öteki olacağını belirleyen en önemli etkenlerden birisi olan mezhepler, geçmişten günümüze kadar İslam coğrafyasında birer olgu olarak varlıklarını devam ettirmiştir. Bu yüzden İslam coğrafyasındaki kargaşayı ele alırken mezhep olgusuna değinmeden bir tahlilde bulunmak noksan kalacaktır.

Arap Baharı ilk başlarda baskıcı rejimleri hedef alarak ortaya çıkmış olsa da zamanla mezhep temelli ajandaların ön plana çıktığı çatışmalara dönüşmüştür. Bu da Arap Baharında köklü bir eksen kayması olduğu anlamına gelmektedir. Suriye, Yemen ve Bahreyn gibi Ortadoğu ülkelerinde iktidarın değışmesi, sıradan ve alelade bir iktidar değışmesinden ziyade, Sünnî-Şiî dengesinin ya Sünnîler ya da Şiîler lehine değışmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Ortadoğu’da iktidarın kimin elinde olduğu mezhep mensupları için önemlidir. Bu nedenle bilhassa Ortadoğu coğrafyasında etkin olmak isteyen ülkelerin kullandıkları ilk araç mezhep kartıdır. Hatta öyle ki bölgede cereyan eden hadiselerden dolayı kimi analizciler Ortadoğu’daki savaşları “Mezhep Savaşları” olarak isimlendirmektedir. Arap Baharı sürecini bu zaviyeden ele alan Kıran konuya dair şöyle bir yorum yapmaktadır:

“Hâlihazırda, Irak, Suriye ve Yemen gibi ülkelerde süregelen iç savaşlarda, tarafları motive eden en büyük gücün mensup oldukları mezhepler olduğu ve yaşanan durumun mezhepsel rekabetten kaynaklı çatışmalar olduğu gerçeğıyle karşı karşıyayız. Her ne kadar adını koyamıyor olsak da, günümüzde Suriye, Irak ve Yemen’de cereyan eden savaşların, mezhep savaşları olduğu hakikatini değıştiremeyiz.”²¹⁸

Ortadoğu’da yaşanan kargaşayı salt anlamda mezhep savaşları olarak tanımlamak isabetli olmamakla beraber, Arap Baharı süreci ile beraber bölgedeki şekillenmede en etkili faktörlerden birisinin mezhepsel farklılıklar olduğu da muhakkaktır. Nitekim Arap

²¹⁶ Ahmet Ocak, “Selçuklular Döneminde Şiî-Sünnî İlişkileri”, *ERDEM Dergisi*, 1996, Sayı:1, s. 401-418.

²¹⁷ Bkz. Mehmet Çelenk, 16-17. Yüzyıllarda İran’da Şiîliğin Seyri, Bursa: *Emin Yayınları*, 2013.

²¹⁸ Abdullah Kıran, “Mezhebi Rekabet mi, Mezhep Savaşları mı?”, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, c. 3/1, s. 188.

Baharı sürecinin bu anlamda en çok etki ettiği ÷lkelerden birisi de Yemen'dir. Yemen'deki iç karışıklığın temelinde mezhepler arasındaki bölünmüşlük ve mezhep merkezli iktidar mücadelesi vardır. Tarih boyunca ÷lkenin siyasi hayatına yön veren 3 temel faktör olmuştur. Bunlardan birisi mezhepler, diğeri ikisi ise ÷lkenin sahip olduğu kabile temelli sosyal yapı ve dış müdahalelere açık olan otorite zafiyetidir.

Yemen, mezheplerin tarih boyunca en çok tutundukları ÷lkelerden birisi olmuştur. Bu açıdan ÷lke tarihine baktığımızda, tarih boyunca iktidar mücadelesinin bir ayağını da mezheplerin oluşturduğunu görmekteyiz. Bahse konu mezhepler eskiden beri bir denge unsuru ve siyasi birer aktör olarak Yemen'in toplumsal hayatında varlığını korumuştur. Ülkenin dışarıdan müdahalelere açık bölünmüş siyasi yapısı, söz konusu mezheplerin rahatlıkla propaganda yapıp yayılmasına zemin hazırlamıştır.²¹⁹ Bu yüzden mezhepler açısından kozmopolit bir yapıya sahip olan ÷lgede zaman zaman farklı mezhep mensupları arasında anlaşmazlıklar vuku bulabilmektedir.

Yemen'deki mezhep mücadelesinin aktörleri Sünniler ve Zeydiler'dir. Ülke tarihine baktığımızda, iktidarın bazı dönemlerde Sünnilerin bazı dönemlerde ise Zeydilerin elinde olduğunu görmekteyiz. Neticede mezhep odaklı iktidar mücadelesi günümüze kadar devam etmiş ve hâlihazırda ÷lgedeki iç savaşın en önemli nedenlerinden birisi haline gelmiştir. Çatışmaların odağında olan Hûsiler'in mensup olduğu Zeydiyye mezhebi, 600 yıldan uzun bir süre Yemen'de iktidarı elinde bulundurmuş ve ÷lke Zeydî imamı tarafından yönetilmiştir. Zeydî imamlığı Kuzey Yemen'de 1962'de gerçekleşen ve sonrasında cumhuriyetin kurulmasına öncülük eden devrime dek siyasi ve dini alanlarda hâkim olmuştur.²²⁰

1962'de yapılan devrim ile ÷lgede Zeydî imamlığı/iktidarı son bulmuş ve cumhuriyet dönemi başlamıştır. Devrimden sonra meydana gelen iç savaş tamamı ile bir mezhep savaşı olmasa da bu savaşın kuzeyin dağlık bölgelerinin Zeydî halkıyla, kıyı kesiminin Sünnî olan halkı arasında mezhepsel açıdan bir ayrılığa ve gruplaşmaya neden olduğu söylenebilir.²²¹ Çünkü bu tarihten itibaren Yemen'deki Zeydiler başsız/imamsız kalmışlardır. Bu durum Zeydiler için hem îtikâdî açıdan hem de iktidarı ellerinde bulunduramadıkları için politik açıdan önemli bir sorun demektir. Nitekim

²¹⁹ Mercan, a.g.e., s. 25.

²²⁰ Büyükkara, "Sosyal, Siyasi Ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi", s. 335.

²²¹ Açıklan, a.g.e., s. 81.

daha önce de değindiğimiz üzere Zeydîyye mezhebinin -bilhassa Hûsîler'in mensubu olduğu Cârûdiyye kolunun- yönetime dair bir takım ilke ve esasları vardır. Bu ilkelerden birisi de yöneticinin, yani İmamın peygamber soyundan gelmesi, verâ sahibi, muttaki, âlim, cömert gibi sıfatları haiz olması, imâmetini ilan ederek ortaya çıkması ve imâmetini ilan ettikten sonra insanların ona biat etmelerinin vacip olmasıdır. İmâmete bu denli önem veren ve imâmeti usulü'd-din'den sayan Zeydîlerin imamsız kalması, ülkedeki Zeydîyye müntesipleri açısından derin bir kriz anlamına gelmektedir.

1962'de gerçekleşen darbeden sonra hükümetin uygulamış olduğu bazı mezhepsel politikalar da ülkedeki Zeydîlerin giderek yönetime karşı cephe almasına neden olmuştur. Örneğin Şîî gelenekte önemli bir yeri olan Gadîr-i Hum Bayramı²²² bu tarihten sonra hükümet tarafından yasaklanmış ve 1990 yılına kadar kutlanılmasına izin verilmemiştir.²²³ Devletin yaşanan çatışmalarda dini liderlere ait kutsal sayılan mekânlara dahi saldırması ve Hükümetin Zeydî toplumunda kabilelerin yanında diğer bir önemli unsur olan Seyyidlerin konumlarını kaybetmesine yönelik politikaları da Zeydîleri rahatsız eden diğer hususlar olmuştur.²²⁴ Bu ve benzer durumlar ülke içindeki Zeydîlerde hükümetin bilinçli bir şekilde Zeydîleri asimile etmeye çalıştığı ve Zeydî halkın 62 darbesinden sonra yavaş yavaş Sünnîliğe doğru evirilmeye başlayarak kendi inanç ve ritüellerini yitirdiği endişesi uyandırmıştır.²²⁵

Uzun yıllar boyunca Kuzeydeki konumlarını korumuş olan Zeydîler bu endişelerle Yemen'de aktif olmaya çalışmış, farklı oluşumlar içerisinde Zeydî kimliğini yaşatma gayretine girmişlerdir. Örneğin Zeydîlerin kurmuş oldukları Hizbu'l Hakk'ın en önemli gündemlerinden birisi ülkede artan Selefileşme olgusu ve Suudi Arabistan destekli hükümetin Selefileştirme politikaları idi. Hûsî hareketinin kurucusu ve aynı

²²² Gadîr-i Hum Bayramı; Şîî toplumunda Hz. peygamberin vefat etmeden önce Mekke ile Medine arasında bulunan Gadîr-i Hum denen bir mevkide, yerine Hz. Ali'yi tayin ettiği iddiasıyla kutlanan bir bayramdır. Şîîlere göre Hz. Peygamber Veda Haccı'ndan dönerken Gadîr-i Hum denilen mevkide bir hutbe irat etmiş ve "Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır. Allahım ona dost olana dost, düşman olana düşman ol." diyerek kendisinden sonra ümmetin başına geçecek imam olarak Hz. Ali'yi tayin etmiştir. Söz konusu hadisenin gerçekleştiği tarih Şîîlerde Gadîr-i Hum Bayramı günü olarak kutlanır. Gadîr hâdisesi için bkz: Esra BİNGÖL, İtikadî ve Tarihî Yönleriyle Gadîr-i Hum Uygulamaları (Halkalı Örneği), (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2019.

²²³ Büyükkara, "Sosyal, Siyasi Ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi", s. 135.

²²⁴ Cingöz, a.g.e., s. 11.

²²⁵ Kurt, "Arap İsyanları Sonrası Ortadoğu'da Vekâlet Savaşları: Yemen Örneği", s. 317.

zamanda Hizbu'l Hakk içinde önemli bir figür olan Hüseyin el-Hûsî'nin de, Selefilik karşısında Zeydîyye'nin maruz kaldığı durumdan rahatsız olduğu görülmektedir. Aynı şekilde Hûsî hareketinin fikirsel zeminini oluşturan babası Bedreddin el-Hûsî de eserlerinde Selefilerin iddialarına cevap vermeye çalışmış ve Zeydî îtikâdını savunan eserler kaleme almıştır.²²⁶ Zeydî âlimlerine ve entelektüellerine göre Selefilik/Vehhâbîliğin önüne geçilmesi için Zeydîler içerisinde bir intibah gerçekleşmeliydi. Nitekim Hûsî-Ensârullah hareketinin temelini teşkil eden Şebâb teşkilatı bu intibahı gerçekleştirmek amacıyla kurulmuştur. Şebâb yapılanmasının amaçlarından birisi de Zeydîliği canlandırmak ve sonraki nesillerin Zeydîyye îtikâdına sahip çıkmasını sağlamaktır.

Ülkede bulunan Zeydîler bu endişelerle farklı oluşumlar içinde gayret sarf ederlerken, buna mukabil Sünnîler içerisinde de genelde Zeydîlere özelde de Hûsîler'e yönelik bir cepheleşmenin olduğunu görmekteyiz. Zeydî Hûsîler'e yönelik en büyük tepki ülkede bulunan AYEK tarafından yürütülmektedir. Arap Yarımadası el-Kâidesi taraftarları Hûsîleri "Râfîzîler" olarak nitelendirmekte ve Hûsîler'in Şîî yayılmacılığının bir parçası olduklarını iddia etmektedirler.²²⁷ AYEK'e göre Şîa, Hûsîleri kullanarak Yemen'de mevzi kazanmaya çalışmaktadır. Bundan dolayı Şîî Hûsîler'e karşı mücadele etmek gerektiğini dile getiren AYEK, söz konusu mücadeleyi "Cihad" kavramıyla meşrulaştırmaktadır. AYEK ve Hûsîler arasındaki bu zıtlıklardan dolayı çatışmalar yaşanmaktadır. Görüldüğü üzere iki grup arasındaki çatışmaların yegâne nedeni tarihten gelen mezhep odaklı farklılıklardır.

Aşiretler Hûsîler'e karşı sahada AYEK tarafından temsil edilirken siyasi arenada ise Islah Partisi ile temsil edilmektedir.²²⁸ Islah partisi Mısır'daki İhvan hareketinin Yemen'deki yapılanmasıdır. Şeyh Abdullah el-Ahmer tarafından 1990 yılında kurulan Partinin ülke çapında sosyal yardımlaşma ve dayanışma alanında faaliyet gösteren Cemiyetü'l-İslah isimli sosyal bir kurumu da vardır.²²⁹ Islah'ın sosyal yardımlaşma kurumlarından hariç ülkenin eğitim alanında da önemli çalışmaları vardır. Bu yönüyle

²²⁶ Büyükkara, "Sosyal, Siyasi Ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi", s. 136.

²²⁷ Büyükkara, a.g.e., s. 137.

²²⁸ Deha Yelseli, Suudi Arabistan'ın Yemen Müdahalesi Ve Avrupa Birliğinin Müdahaleye Bakışı, (Yüksek Lisans Tezi), İSTANBUL: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2019, s. 20.

²²⁹ Yakut, a.g.e., s. 22.

partinin ülkede Zeydîlerin Şebâb teşkilatına alternatif çabalarının olduğunu görmekteyiz. Bu durum Yemen'deki farklı mezhep düşüncesine sahip grupların ülkeye sosyal açıdan sahip olma yönünde bir rekabet içinde olduğunu göstergesidir. Sünnîler sahada AYEK, mecliste Islah Partisi, kültürel hayatta Cemiyetü'l-İslah gibi oluşumlarla faaliyet yürütürken, Zeydîler sahada Hûsîler, mecliste Hizbu'l Hakk ve kültürel hayatta Şebâb gibi oluşumlarla aktif olmaya çalışmaktadır. Ayrıca AYEK ile Islah'ın kamuoyunda aynı grupta zikredilmesinin yegâne nedeninin her iki oluşumun da Sünnî geleneğe sahip çıkıyor olmasından kaynaklandığının belirtilmesi gerekmektedir. Bu durum mezhep kimliğinin grupları nitelendirirken etkin bir ayırıcı özellik olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Yemen'de vuku bulan çatışmalarda mezhepsel farklılıkların etkili olduğuna işaret eden durumlardan birisi de, kamuoyunda taraflar nitelendirilirken kullanılan ölçüt ve jargondur. Örneğin Yemen ve Körfez medyasının bir kısmı Hûsîler'den “Şîî İsyançılar” olarak bahseder.²³⁰ Hakeza Ortadoğu'da Şîîlerin hamiliği iddiasında olan İran'daki akademi ve medya çevrelerinin bir kısmı da Hûsîler'den “Hûsî Şîîleri” yahut “Şîî Direnişçiler” olarak bahseder.²³¹ Söz konusu isimlendirmeler ülkede çatışan grupların nitelendirilmesinde mezheplerin ayırıcı birer vasıf olarak kabul edildiğini göstermektedir. Öte taraftan Yemen'e müdahalede bulunan koalisyonun kimliğinin “Arap” kimliğinden ziyade “Sünnîlik” olarak belirlendiğini görmekteyiz. Bu durum da esasında Yemen'e müdahalede bulunan ülkelerin sorunun bir yönünü mezhepsel tehdit açısından ele aldığını göstermektedir. Mezheplerin Ortadoğu halklarının gündelik hayatındaki etkisini iyi bilen Batılılar da kendi çıkar hesaplarını bu eksenle şekillendirmişlerdir. Nitekim Fransızların Suriye'den çekilirken Nusayrî ağırlıklı bir jandarma/ordu sınıfı bırakması ülkedeki mezhep bağlarını bilinçli olarak körükleme çabasına matuftur.²³² Öte yandan İngilizlerin Irak'ı terk ederken Şîî çoğunluğu ihmal edip Sünnî azınlığı iktidara getirmeleri vb. durumlar Batılı ülkelerin İslam ülkelerinde çıkar hesapları yaparken mezhep eksenli hareket ettiğinin göstergesidir.

²³⁰ Örneğin bkz. Al Jazeera, Yemen'de Şii Sünni çatışması, 2012, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/yemende-sii-sunni-catismasi>, (09.03.2012)

²³¹ Örneğin bkz: Muhammed Tabatabai Fer, *Yemen Hûsîleri*, Dinler Ve Mezhepler Üniversitesi Yayınları, Kum, İran, 2016.

²³² Nikolaos Van Dam, Suriye'de İktidar Mücadelesi: Esad ve Baas Partisi Yönetiminde Siyaset ve Toplum, Çevirenler: Semih İdiz, Aslı Falay Çalkıvık, İstanbul, *İletişim Yayınları*, 2000, s. 21.

Görüldüğü üzere Ortadoğu’da bugün cereyan eden hadiselerin temelinde yatan sebeplerden birisi, tarihte her dönem olduğu gibi yine mezhep olgusudur. Söz konusu hadiseleri sadece mezhep görünümlü çıkar çatışması olarak ele alsak dahi, yine de bölgede tarafların hedeflerine ulaşmak için mezhepleri araç edindiğini görmekteyiz. Yani mezhep farklılığı bugün Ortadoğu’da çıkar çatışması içinde olan devletler ve sahadaki müvekkilleri açısından önemli bir silahtır. Bölgede aktif olmak için “mezhepdaş” gruplarla iş birliği yapmak en iyi stratejilerden birisi olarak kabul görmektedir. Şüphesiz bu durumun en iyi örneklerinden birisi Yemen’dir ve Yemen’de birbirleriyle mücadele halinde olan devlet dışı gruplar; bir ülkenin sosyal, kültürel, ekonomik ve politik hayatının şekillenmesinde mezhep faktörünün ne kadar etkili olduğunu görmemiz açısından önemlidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YEMEN'E MÜDAHALE VE KRİZİN GLOBALLEŞMESİ

Yemen'deki iç karışıklığı derinleştiren etkenlerden birisi, ülkeye dışarıdan yapılan müdahalelerdir. Ülke, eskiden beri coğrafi konumunun öneminden dolayı sık sık dış müdahalelere maruz kalmış ve söz konusu durum günümüze dek devam etmiştir. Bu müdahalelerin sonuncusu 2015 yılında Suudi Arabistan öncülüğündeki bölge ülkelerinin Yemen devlet başkanı Hâdi'nin çağrısı üzerine gerçekleştirdikleri bir dizi müdahaledir. Hûsîler tarafından başkent San'a'da ev hapsinde tutulan ve daha sonra Aden'e kaçmak zorunda kalan başkan Hâdi, başkent Aden'e taşındığını ve Hûsîler'e yönelik mücadelelerinin devam ettiğini duyurmuş ve aynı dönemde hem BM güvenlik konseyinden hem de bölgedeki Sünnî Arap devletlerinden Hûsîler'e karşı kendilerine askeri yardım çağrısında bulunmuştur. Bu çağrı böylece kendi çıkarları için ülkeye müdahalede bulunmak isteyen Suudi Arabistan ve bölgedeki diğer ülkeler adına bir fırsat doğurmuştur.

Cumhurbaşkanı Hâdi'nin yardım çağrısı üzerine Suudi Arabistan Mart 2015'te Riyad'da düzenlenen KİK toplantısında Yemen'e yönelik askeri müdahaleyi gündeme getirmiştir. Akabinde Riyad yönetimi gerçekleştirmek istediği müdahalenin uluslararası hukuk açısından sorun teşkil etmemesi için BM Güvenlik Konseyinden operasyon için izin talep etmiştir. Nihayetinde Suudi Arabistan öncülüğünde bir koalisyon oluşturulmuş ve bu koalisyon 26 Mart 2015 tarihinde "kararlılık fırtınası" adıyla Hûsîler'e yönelik askeri operasyon başlatmıştır. Oluşturulan koalisyonda Suudi Arabistan'ın yanında Mısır, Kuveyt, Pakistan, BAE, Katar,²³³ Fas, Bahreyn, Sudan ve Ürdün yer almaktadır.²³⁴ Suudi Arabistan 100 savaş uçağı ve 150 bin kişilik kara ve deniz birliği, Bahreyn 15, Kuveyt 15, Katar 10, Sudan 3, Birleşik Arap Emirlikleri 30, Ürdün 6, Fas 6, , Mısır ise 4 savaş gemisi göndermiştir. Bu ülkelerin dışında ABD, Pakistan, Türkiye, Suriye Ulusal Koalisyonu ve Avrupa ülkeleri, gerçekleştirilen müdahaleyi desteklediklerini²³⁵ ve el-Hâdi'yi Yemen'in meşru lideri olarak kabul

²³³ Haziran 2017'de Körfez ülkeleri arasında patlak veren kriz sonrasında Katar operasyondan çıkarılmıştır.

²³⁴ Akpınar, a.g.e., s. 44.

²³⁵ Semin, a.g.e., s. 3.

ettiklerini dile getirerek, gerektiğinde askeri ve lojistik destekte de bulunmuşlardır.²³⁶ Operasyonlara katılmayan tek KİK ülkesi ise Umman olmuştur. Umman'ın operasyonlara katılmamasının ardında yatan sebep, İran'ı varlıksal bir tehdit olarak görmemesi yahut Umman'daki Şîî nüfusla aralarının açılmasından duyulan endişedir. Zira Umman'daki nüfusun yaklaşık %3-4'ü Şîî mezhebine mensuptur ve bu kesim ile ülkedeki İbâzîler arasında herhangi bir sorun yaşanmamaktadır.²³⁷ Bu yüzden Umman Şîîlerin aleyhine gerçekleştirilen müdahalelere sessiz kalmayı tercih etmiştir.

Türkiye, Hûsîler'e yönelik oluşturulan koalisyona ilk başlarda destek verdiğini açıklamış olsa da daha sonra bu politikasından vazgeçmiştir. Türkiye'nin söz konusu politika değişikliğine gitmesinin nedeni, Suudi Arabistan ile ilişkilerinin bozulmasından kaynaklanmaktadır. Türk-Suudi ilişkileri bozulunca Türk siyaseti de buna bağlı olarak tavır değişikliğine gitmiştir. Türkiye her ne kadar Hûsîler'e yönelik fiili bir harekete geçmemiş olsa da, her fırsatta Yemen iç savaşında Husilere karşı Yemen'in meşru hükümetinin Hâdî Hükümeti olduğunu belirtmiştir. Nitekim Dışişleri Bakanlığının resmi sayfasında Türkiye-Yemen siyasi ilişkilerini ele alan yazıda bu durum şu şekilde belirtilmiştir:

*“Ülkemiz, Yemen’de süregelen kriz karşısında en başından itibaren sorunların barış ve diyalog yoluyla, meşruiyete saygı temelinde çözümünü savunmuştur. Türkiye Hutilerin (Hûsîler) başkent San’a’yı ve devlet kurumlarını ele geçirmeleriyle başlayan süreçte meşru Hükümet’e destek vermekte, yerleşik parametreler olarak kabul edilen BM Güvenlik Konseyi’nin 2216 (2015) sayılı kararı, Ulusal Diyalog Konferansı (UDK) sonuçları ve KİK girişimi çerçevesinde soruna kapsayıcı bir siyasi çözüm bulunması gerektiğini savunmaktadır. Bu çerçevede, ülkemiz BM Genel Sekreteri’nin Yemen Özel Temsilcisi Martin Griffiths’in Yemenli taraflar arasında siyasi uzlaşma yönündeki gayretlerine destek vermekte, BM’nin çabalarıyla ilgili bir istişare mekanizması olan ve 17 ülke ile AB ve Körfez İşbirliği Konseyi’nin Yemen’e akredite temsilcilerinin yer aldığı G-19 oluşumu içinde yer almak suretiyle siyasi süreci yakından takip etmektedir.”*²³⁸

Mart ayında başlatılan Kararlılık Operasyonu, Nisan ayında “Umuda Dönüş” adıyla devam etmiştir. Operasyon sürerken koalisyon güçlerince yapılan açıklamalarda

²³⁶ İbrahim Arslan, “Yemen: İstikrarsızlaştırılan Bir Ülkede Bölgesel/Küresel Güç Mücadelesi”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, İstanbul, 2015, s. 31.

²³⁷ Ali Semin, “Yemen Krizinde Suudi Arabistan ve İran’ın Bölgesel Güç Mücadelesi”, *BİLGESAM Bilge Strateji Dergisi*, İstanbul, 2007, c. 9, sayı.17, s. 93.

²³⁸ T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Yemen Siyasi İlişkileri”, 2019, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-yemen-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

Hûsîler'e ağır darbeler indirildiği yönünde açıklamalar yapılmış olsa da gelinen süreçte görüldüğü kadarıyla koalisyon güçlerinin istedikleri başarıyı elde edemediklerini görmekteyiz. Koalisyon güçleri havadan ve karadan düzenledikleri saldırılarla bazı bölgelerde görece bir başarı elde etmiş olsalar da bu saldırılar Yemen'deki krizi daha da derinleştirmekten başka bir işe yaramamıştır. Koalisyonun öncüsü rolündeki Suud yönetimi, düzenlediği harekâtla savaşı kendi sınırları içine taşımış ve bu savaş için ciddi paralar sarf etmiştir. Buna ek olarak Yemen'de yeterli olmayan alt yapı daha da zarar görmüştür. Gerçekleştirilen müdahalelerin etkilerinden birisi ise, fakir olan ülkede sağlık imkânlarının yetersiz olmasından kaynaklı kolera salgını başta olmak üzere birçok sağlık sorununun giderek artmasıdır. Koalisyon ülkeleri tarafından Hûsîler'in hâkim oldukları yerlerin hedef olarak belirlenmesi ve dönem dönem sınırların kapatılması suretiyle ambargoya başvurulması, Yemenlilerin ilaç başta olmak üzere temel gıda yardımına erişimine engel olmaktadır. Bu durum bilhassa çocuklar içerisinde kolera vb. Salgın hastalıkların artmasına sebep olmaktadır.²³⁹

1. YEMEN'E MÜDAHALENİN NEDENLERİ

Mart 2015 tarihinde Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan “Onlu Koalisyon” un Yemen'e başlatmış olduğu “kararlılık fırtınası” harekâtının nedenlerinden bir kısmı eskiden beri süregelen mezhebî endişelerden kaynaklanmakta diğer bir kısmı ise güncel siyasetin gerektirdiği zorunlu nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu nedenleri başlıklar halinde ele almak olaylara bütüncül bakabilmek açısından faydalı olacaktır.

1.1. SUUDİ ARABİSTAN-İRAN REKABETİ

Suudi Arabistan'ın Yemen'e müdahalesinin en önemli nedenlerinden birisi İran ile Ortadoğu'da girmiş olduğu güç mücadelesidir. Yemen iç savaşı Ortadoğu'daki vekâlet savaşlarının en bariz örneklerinden birisidir. Suudi Arabistan-İran rekabeti Ortadoğu'da bitmek bilmeyen çatışmaları derinleştirmekte, bölgede sükûnetin hâkim olmasını engellemektedir. İki ülke hâlihazırda Suriye, Irak, Yemen, Afganistan ve Pakistan gibi ülkelerde kendilerine yakın çevreler aracılığıyla etkili olmaya çalışmakta ve bu ülkelerin iç işlerine müdahil olabilmektedir. Bu müdahaleler farklı şekillerde gerçekleşmektedir. Bazen iç politikayı yönlendirerek bazen de kendilerine yakın gruplar üzerinden fiili vekâlet savaşları yürütmek suretiyle etkin olabiliyorlar.

²³⁹ Akpınar, a.g.e., s. 44.

İran ve Suudi Arabistan ilişkileri tarih boyunca istikrarsız bir seyir izlemiştir. İki ülke arasındaki ilişkiler Şah döneminde iyi iken 1979 İran İslam Devrimi'nden sonra bu sıcak ilişkiler yerini bölgesel bir çekişmeye bırakmıştır. İran ile Suudî Arabistan arasındaki yakınlaşma 1990'lı yılların sonlarına doğru nispeten artmış olsa da 11 Eylül saldırıları, ABD'nin Afganistan ve Irak'ı işgal etmesi gibi hadiseler 2000'li yıllarda iki ülkenin ilişkilerinin yeniden zayıflamasına neden olmuştur. İran-Suudi Arabistan ilişkilerinin bozulmasında Vehhâbî-Şîî çekişmesinden kaynaklanan mezhepsel gerilimler, petrol çerçevesinde ortaya çıkan iktisadî gerilimler, özelde Basra Körfez'inde, genelde ise bütün Ortadoğu'da etkinlik için güç ve prestij rekabeti temel faktörler arasında değerlendirilmektedir.²⁴⁰

1979 İran devriminin lideri Humeyni'nin ölümünden sonra İran, ekonomik nedenlerden dolayı dış politikada ideolojik davranmak yerine pratik ve pragmatist davranmayı tercih etmiştir. Bu çerçevede özellikle 1989'dan itibaren başta Suudi Arabistan olmak üzere sınır komşusu olan ülkelerle ilişkilerini düzeltmenin gerektiğinin farkına varmış ve bu yönde politikalar uygulamıştır. O dönemde İran-Suudi ilişkilerinin bir ucu güvenlik diğer ucu ise ekonomiye dayalı idi. Irak ile girdiği Savaşta yıkılmış olan ekonomisini düzeltmenin en iyi yolu ise petrol fiyatlarının yükselmesi olduğundan, İran bunu yapabilmek için Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri ile ilişkilerini düzeltme yoluna gitmiştir.²⁴¹

Söz konusu tarihlerde hem İran'ın hem de Suudi Arabistan'ın sıkıntılı süreçlerden geçmesi iki ülkeyi zorunlu olarak bir araya getirmiştir. Zira o dönemde körfez savaşı Suudi Arabistan'ın iç problem yaşadığı bir döneme denk gelmiş, ABD askerlerinin Suudi Arabistan'a yerleşmesi halk arasında huzursuzluğa neden olmuş ve krala yönelik bir darbe girişimi olmuştur. Bu sebeple iki ülke arasındaki ilişkiler düzelmeye başlamış ve 1991 yılında Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Suud el-Faysal'ın İran'ı ziyaret etmesi ile iyice pekişmiştir. Bu ziyaret ile iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler yeniden başlamış ve sorunların çözümü için adımlar atılmaya başlanmıştır.

²⁴⁰ Ahmet Semih Sarı, İran Ve Suudi Arabistan İlişkileri: Bölgesel Faktörler Ve Bölge Dışı Aktörlerin Roller (Yüksek Lisans Tezi), İSTANBUL: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal İlişkiler Bölümü Anabilim Dalı, 2017, s. 3.

²⁴¹ Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş Ve Diplomasi, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003, s. 402.

Körfez Krizi döneminde gelişen İran-Suudi Arabistan ilişkileri kriz sonrasında da devam etmiş, İkili ilişkiler, ticaret anlaşmaları, İran'ın KİK toplantılarına katılması gibi girişimlerle siyasi ve ekonomik işbirliği sağlanmış, güven ortamı oluşturulmuştur. Ancak bu süreç 11 Eylül saldırıları, ABD'nin Irak müdahalesi ve son olarak da Mahmud Ahmedinejad'ın Cumhurbaşkanı olmasıyla başka bir seyir almış ve bozulmaya başlamıştır. Ahmedinejad 2005 yılında cumhurbaşkanı seçildikten sonra İran'ın körfez ülkeleriyle olan iyi ilişkilerini devam ettirmeye çalışmış ama 11 Eylül saldırıları ve 2003'te Irak'a yapılan müdahale sonrası ABD'nin İran'a karşı sert tavrı, körfez ülkelerinin de İran'a karşı tutumunu değiştirmiştir. Ayrıca o tarihlerde Amerika'nın Irak'a müdahalesi İran'ın lehine olmuş, bu müdahaleden sonra Şiîler güç kazanmaya başlamıştır. Şiîlerin güç kazanması Sünnî körfez ülkelerinde hoş karşılanmamış ve İran ile olan ilişkileri bu sebeplerle gitgide gerginleşmeye başlamıştır.²⁴²

Ahmedinejad'ın ABD'nin bu sert tutumuna karşılık Nükleer Silah hedeflerinin yeniden başlayacağını dile getirmesi ve buna yönelik çalışmaların da başlamasıyla Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerinin güvenlik endişeleri de artmaya başlamıştır.²⁴³ Buna tepki olarak Körfez ülkeleri kendi aralarındaki birlik ve güvenlik ilişkilerini genişletmeye çalışmışlardır. Suudi Arabistan'ın Dışişleri Bakanı Suud el-Faysal, 2009'da Arap ülkeleri ile düzenlenen bir toplantıdaki konuşmasında, Arap ülkelerine İran tehdidine karşı birlik olma çağrısında bulunmuştur. Bunun yanı sıra Körfez ülkeleri İran'a yönelik ambargonun kuvvetlenmesi ve İran'ın ekonomik olarak zorda kalması için de İran'ın petrol sattığı ülkelere daha uygun petrol satışı yapmak suretiyle İran ticaretini sekteye uğratmaya çalışmışlardır. Bir diğer önemli konu ise İran tehdidine karşı Körfez ülkeleri ve özellikle Suudi Arabistan'ın, silah ve savunmaya ciddi bütçeler ayırması, aynı zamanda İran'ın nükleer çalışmalarına misilleme olarak kendilerinin de barışçıl amaçlarla nükleer silah geliştirmek istediklerini dile getirmeleridir.²⁴⁴ Bu adımlarla Riyad yönetimi ve diğer Sünnî yönetimler bölgede kendilerine tehdit olarak algıladıkları İran'ın gelişimini durdurmayı amaçlamışlardır.

²⁴² Abdullah Yeğin, "İran Siyasetini Anlama Kılavuzu", *SETA Yayınları*, Ankara, 2013, 1.Baskı, s. 18.

²⁴³ Murat Yeşiltaş, "İran'ın Nükleer Söylem Siyasetini Anlamak: Eleştirel Bir Değerlendirme", *Akademik ORTADOĞU*, 2014, s. 54.

²⁴⁴ Birol Başkan, "Körfez'in İran Sorunu: Güvenlik İkileminde Çoklu İlişkiler", *Akademik ORTADOĞU*, 2013, c. 7/14, s. 39-62.

İki ülke arasındaki rekabetin nedenlerinden birisi de körfez bölgesinde zengin petrol kaynaklarına sahip olan İran ve Suudi Arabistan'ın petrol ve doğalgaz rezervleri açısından çok zengin olan Körfez bölgesinde söz sahibi olmak vesilesiyle bütün Ortadoğu'da üstünlük kurma talepleridir. Bu yönüyle iki ülke arasındaki rekabet iki bölgesel güç arasında yaşanan üstünlük mücadelesi olarak adlandırılabilir. Söz konusu rekabet ve mücadele durumu sadece petrol ve doğalgaz kaynaklarına egemen olma gayretiyle sınırlı kalmayıp, Irak, Suriye, Yemen, Lübnan, Pakistan, Afganistan ve Körfez bölgesinde mezhepsel ya da etnik açıdan kendilerine yakın buldukları grupları iktidara getirme yahut iktidarda tutma çabalarına dek varmaktadır. Tahran ve Riyad yönetimlerinin müdahaleci siyasetleri, söz konusu ülkelerdeki istikrarsızlığın ve iç karışıklıkların en önemli nedenlerinden birisidir. İki ülkenin müdahaleleri neticesinde yaşanan çatışmalarda asıl kaybeden taraf ise müdahil oldukları ülke halkları olmuştur.

1.1.1. Suudî-İran Rekabetinde Yemen Faktörü

Yemen'deki çatışma ortamının iç nedenleri kadar ülkeye dışarıdan yapılan müdahalelerin de çatışmaların derinleşmesinde önemli bir etkisi olmuştur. Ülkedeki Mezhepsel farklılıklar, yöneticilerin yanlış politikaları, adaletsiz gelir dağılımı, ekonominin kötüye gitmesi, otoriter rejim gibi iç faktörlerin yanında, bölgesel ve küresel güçlerin Yemen'de ekonomik, ideolojik ve jeopolitik rekabete girişmesi de çatışma ortamını derinleştirmektedir. Söz konusu rekabetin en şiddetlisi Suudi Arabistan ile İran arasındaki çekişmedir. İran İle Suudi Arabistan'ın bölgesel rekabet sahalarından birisi de Yemen olmuştur.

Yemen'deki iç savaşın belki de en önemli kırılma noktası Suudi öncülüğündeki koalisyonun Hûsîler'e karşı müdahalesi olmuştur. Suudi Arabistan'ın, dış politikasında az rastlanır bir refleksle başka bir ülkeye askeri müdahalede bulunması ancak İran ile giriştiği bölgesel mücadele kapsamında doğru bir şekilde anlaşılabilir. En başından beri Hûsîleri İran destekli bir grup olarak kabul eden Riyad yönetimi Hûsîler'in ilerleyişini İran tarafından kuşatılmışlık olarak yorumlamış ve bu kuşatılmışlık endişesi Suudi Arabistan'ın Yemen'e askeri operasyon düzenlemesine neden olmuştur.²⁴⁵

²⁴⁵ Murat Cingöz, Ortadoğu'da İran-Suudi Arabistan Mücadelesi ve Yemen Sorunu: Sosyal İnşacı Bir Analiz (Yüksek Lisans Tezi), İSTANBUL: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s. 71.

Körfez bölgesinde gitgide güçlenen ve buna bağlı olarak Ortadoğu'daki etkinliği de istikrarlı bir şekilde artan İran'ın bu yayılmacı tavrı bölgedeki rakibi Suudi Arabistan'ı endişelendirmiştir. Esasında Suudi Arabistan'ın bu endişesinin yersiz olmadığını söylemek doğru olacaktır. Zira İran'ın 1979'daki İslam devriminden sonra bölgedeki ülkelere devrim ihracında bulunmaya çalışması ve bilhassa ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra bölgede oldukça etkin ve başarılı bir siyaset yürütmesi Suud yönetimi için yapısal bir sorun anlamına gelmektedir. İran'ın Suriye, Irak, Lübnan gibi ülkelerde mezhep kartıyla etkinliğini arttırmasının ardından Yemen gibi körfez hâkimiyeti için kilit ülkelere birisinde iktidarda kendi müttefiklerini bulundurması, Suudiler için tehlike arz etmektedir. Bu yüzden İran'ın Yemen'de Hûsîler'le işbirliği içinde olması, Suud yönetimini Hûsîler'e karşı önlem almaya sevk etmiştir. Bu şekilde güvenlik kaygılarıyla hareket eden Suudi Arabistan, başını çektiği koalisyon güçleriyle Yemen'e müdahalede bulunmuştur.

Yemen'deki iç savaş, esasında bir vekâlet savaşına dönüşmüş durumdadır. Zira Suudi Arabistan'ın Yemen politikası bir yönüyle Suudilerin ulusal politikalarını, diğer yönüyle Batılı küresel güçlerin çıkarlarını ilgilendirmektedir. Süreç içerisinde Batı ülkelerinin Suud başta olmak üzere koalisyon unsurlarına silah, lojistik, danışmanlık vb. alanlarda destek vermeleri, diğer yandan İran'ın Suriye'de Hizbullah'ı, Irak'ta Haşdi Şa'bi'yi desteklediği gibi Yemen'de de koalisyon güçlerine karşı Hûsîleri desteklemesi, Yemen'deki savaşın bir vekâlet savaşı olduğunu göstermektedir. Neticede söz konusu vekâlet savaşında, koalisyon güçlerinin Yemen'deki hava saldırıları sonucu ağır kayıplar verilmiştir. Operasyonun hemen başlarında çok kısa bir sürede, 2.300'ü sivil, yaklaşık 5 bin kişi yaşamını yitirmiştir. Operasyonlar sırasında doğrudan hava saldırılarıyla binlerce Yemenlinin öldürüldüğü belirtilmiştir.²⁴⁶

1.2. MÜDAHALENİN ARDINDAKİ MEZHEPSEL NEDENLER

Suudi Arabistan öncülüğündeki Koalisyon Güçlerinin Hûsîler'e yönelik operasyonlarının nedenlerinden birisi ve belki de en önemlisi Koalisyon müttefiklerinin mezhepsel kaygılarıdır. Zira ülkede iktidarın hangi mezhep taraftarlarının elinde olduğu, ülkedeki taraflar için ne kadar önemli ise, bölgedeki diğer ülkeler için de o ölçüde

²⁴⁶ Gül Seda Acet, "Yemen'de İç Savaş Ve İnsani Krizin Boyutları", *SOCIAL SCIENCES STUDIES JOURNAL*, 2018, c. 4/13, s. 119.

önemli olarak görülmektedir. Nitekim İran'ın, Suudi Arabistan'ın ve körfezdeki diğer ülkelerin Yemen'de izledikleri politikalar bu tezi doğrular mahiyettedir. Bilhassa İran ile Suudi Arabistan'ın Ortadoğu'da mezhepsel fay hatlarını derinleştirmesinden Yemen de payını almıştır. Söz konusu ülkelerin Yemen'de etkin olmak için başvurdukları ilk araç aynı mezhepten olan gruplar ile ittifak kurmaktır.

Koalisyon güçlerinin Hûsîleri İran yayılmacılığının bir parçası olarak gördükleri malumdur. Bunun sebebi ise Hûsîler'in Şîî/Zeydî kimlikleri ve İran ile kurdukları ideolojik bağdır. Diğer taraftan İran, Zeydî Hûsîler'le olan bir kısım teolojik farklılıklarına rağmen Şîî dünyasının liderliği iddiası üzerinden temellendirdiği ideolojik gücü ve söylemleri yoluyla Yemen'de etkinlik kurmaya başlamıştır. Hûsîleri uluslararası siyasette destekleyen tek ülke olan İran, mezhep faktörünü devreye sokarak Suudi Arabistan'ın gücünü sınırlandırabilecek yahut dengeleyebilecek bir fırsat elde etmiştir. Hûsîler'in Yemen'deki ilerleyişinde sosyal ve toplumsal bazı reel problemleri göz ardı eden Suudi Arabistan ve diğer koalisyon ortakları ise başından beri onları İran'ın desteklediği Şîî azınlık olarak nitelendirmiş ve Arap Baharı'ndan sonraki süreçte de Hûsîler'in gücünü kırmak için Yemen'e havadan ve karadan müdahalede bulunmuştur.²⁴⁷

Suudi Arabistan ve bölgedeki diğer Sünnî ülkeler Hûsîler'in Yemen'deki ilerleyişini büyük bir kaygıyla karşılamışlardır. İran'ın uydusu olarak gördükleri Hûsîler'in başkent San'a şehrini kuşatması ve yönetimi ele geçirmelerini İran Şîî Hilali'nin son halkası olarak yorumlamışlardır. "Şîî Hilali" isimlendirmesi bir metafor olarak kullanılmaktadır. Metafor ilk olarak 2004 yılında Ürdün Kralı Abdullah tarafından, Şîî etkinliğinin tüm Ortadoğu'da küresel ve bölgesel dengeleri değiştireceği tezinden hareketle kullanılmıştır.²⁴⁸ Üstelik İranlı devlet adamlarının Hûsîler'in ilerleyişini kendi kazanımları gibi gösteren söylemlerde bulunmaları, Suudi Arabistan'ın Hûsîler'e yönelik tehdit algılarını derinleştirmiştir. Örneğin; kamuoyunda İran'ın dini lideri Ayetullah Ali Hamaney'e yakınlığıyla tanınan Tahran milletvekili Ali Zakaî'nin, Hûsîler'in San'a şehrini ele geçirmesinden sonra kullandığı "İran Devrimine

²⁴⁷ Cingöz, a.g.e., s. 72.

²⁴⁸ Burhaneddin Duran, Nuh Yılmaz, "Ortadoğu'da Modellerin Rekabeti: Arap Baharı'ndan Sonra Yeni Güç Dengeleri", *SETA Yayınları*, Ankara, 2012, s. 33.

katılma yolunda dördüncü Arap başkenti”²⁴⁹ ifadesi, Suudi Arabistan başta olmak üzere bölge ülkelerinde “Şîî Hilali” yahut “Şîî Devrimi” tedirginliğine neden olmuştur.²⁵⁰

Sünni Arap ülkelerini mezhepsel açıdan tedirgin eden hadiselerden birisi de ABD’nin Irak’ı işgalinin Arap kökenli Şîîler içinde bir hareketliliğe ve beklentiye neden olmasıdır. Zira İslam coğrafyasındaki Şîî-Sünni dengeleri üzerine önemli çalışmaları olan ABD Deniz Harp Akademisi öğretim üyesi Vali Nasr’ın da ifade ettiği gibi, İran İslam devrimi Fars orjinli olduğu için Arap Şîîleri fazla heyecanlandırmamıştır. ABD’nin Irak’ı işgali sonrasında Sünni egemenliğin yıkıldığını, yerine Şîî bir gücün yükseldiğini ve buradaki iktidar değişiminin diğer Şîî Arap toplumlara ilham verdiğini iddia eden Nasr, Türkiye’de yaptığı bir röportajda bu konuya şöyle değinmiştir:

“Irak’ta iktidarın Sünnilerden Şîîlere kayması, Körfez’den Lübnan’a kadar tüm Şîî topluluklarda ohumlu değişiklik beklentilerine yol açtı. Söz konusu olan bir Şîî hareketi ya da Pan-Şîîlik (Şîîlerin birleşmesi) değil, İran dışında bölgenin her yerinde Şîîler aynı sorunlarla karşılaşılıyorlar: ister çoğunluk, ister azınlık olsunlar nüfuslarına oranla iktidarlardan pay alamıyorlar. Irak yeni beklentiler ve dolayısıyla yeni bir dinamik yarattı. Irak’taki Şîîlerin en kutsal mekânlarının ziyarete açılmış olması, Pakistan’dan Lübnan’a kadar ticaret, kültür ve din ağlarının tazelenmesine imkân verdi. Böylelikle hem birey, hem cemaat bazında Şîî akidesi de yenilenmiş oldu. Bütün bu gelişmelerin üst üste gelmesi, bölgede olayların akışını şekillendirecek yeni bir gücün doğduğunu düşünmemize yol açıyor.”²⁵¹

Nasr’ın belirtmiş olduğu bu durum, Sünni Arap ülkelerinin İran ve Hûsilerle olan münasebetlerinde kendi içlerindeki Şîî nüfusları da göz önünde bulundurarak, mezhep temelli endişelerle hareket etmesine neden olmaktadır.

Hûsîleri Yemen’deki İran destekli Şîî yayılcılığının bir parçası olarak kabul eden ve bölgedeki Sünni ülkeleri bu amaçla bir koalisyon çatısı altında bir araya toplayan Suudi Arabistan’ın bu yüzeysel politikası tersine bir sonuç vermiş ve Hûsîler’in İran’la daha da yakınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Öte yandan İran bu durumu bir fırsat olarak görmüş ve Hûsîler’e yönelik gerek askeri gerek siyasi desteğini arttırmıştır. Nitekim İran’ın Hûsîler’e yönelik yardımları ilk başlarda sınırlı iken ilerleyen süreçte bu yardımlar artmış ve İran, açıkça Hûsîler’in hamiliğini üstlenmiştir.

²⁴⁹ Kastedilen diğer 3 başkent ise Şam, Bağdat ve Beyruttur.

²⁵⁰ Kurt, “İran Suudi Arabistan Rekabetinin Bölgesel Yansımaları”, s. 21.

²⁵¹ Ruşen Çakır, “Vali Nasr: “Ortadoğu’nun kaderini Şîîler belirleyecek”, *Vatan Gazetesi*, 2006, <http://rusencakir.com/Vali-Nasr-Ortadogunun-kaderini-Siiler-belirleyecek/631>, (27.10.2006)

Tarafların siyasi platformlarda kullandıkları jargon, hem Yemen'e dışarıdan müdahale eden ülkelerin mezhepsel endişelerini, hem de mezheplerin müdahalede araç olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Görüldüğü üzere Yemen'deki müdahalenin temel nedenlerinden birisi İslam coğrafyasındaki Sünnî-Şîî rekabetidir. Hatta müdahalenin ardındaki mezhepsel nedenler o denli ön plana çıkartılmıştır ki, Yemen'deki iç karışıklığın kökenindeki sosyal ve ekonomik sorunlar arka planda kalmış gözükmemektedir. Aslında Yemen'deki sorunların kökenine iç faktörler kaynaklık etse de bölgesel aktörlerin Yemen'deki mezhep odaklı mücadelesi sorunu tamamen mezhepsel alana kaydırmıştır.²⁵² Kendi çıkarları için mezhepsel farklılıkları araç olarak kullanmaktan geri durmayan bölge ülkeleri, Yemen sorununda da mezhep silahını kullanmışlardır. Hem Şîî İran'ın hem de Sünnî körfez ülkelerinin bu şekilde mezhep eksenli hareket etmeleri Ortadoğu'da mezhepsel gerilimleri derinleştirmiştir. Neticede mezhepsel açıdan ele aldığımızda Yemen'deki problemlerin, iç karışıklık sorunuyla uğraşan diğer Ortadoğu ülkeleri ile aynı olduğunu görmekteyiz. Bölgedeki yerel güçler ile onların bölgesel yahut küresel çaptaki müvekkilleri mensup oldukları mezhepler açısından bir uyum halindedirler. İran Ortadoğu'da iç karışıklık yaşayan ülkelere müttefik olarak hep o ülkenin içindeki Şîî grupları seçerken, Suudi Arabistan buna mukabil Sünnî gruplarla ittifak kurmaktadır. Hakeza bu durum söz konusu iki ülke için bölgedeki Şîî-Sünnî çekişmesinin araç olarak kullanıldığını göstermesi açısından önemlidir.

2.HÛSÎ-İRAN İLİŞKİSİ

Hûsî-Ensârullah hareketi ortaya çıktığı ve Yemen siyasetinde etkili olduğu ilk günden beri bölgedeki Sünnî ülkelerce hep İran ile ilişkilendirilmiştir. Hatta bazı araştırmacılar Hûsîleri İran'ın Yemen'de savaşan militanları olarak nitelendirmişlerdir. Bu durum doğal olarak Hûsîler'in İran ile ilişkilendirilmelerinin temelinde yatan sebeplerin neler olduğu sorusunu gündeme getirmiştir.

Hûsî-İran ilişkisinin tarihine baktığımızda, esasında bu tarihin çok eskilere gitmediğini müşahade etmekteyiz. İran'ın 1979 devriminden sonra devrim ihracında bulunmaya çalıştığı ülkelere birisi de Yemen olmuştur. Özellikle Amerika'nın Irak'a

²⁵² Cingöz, a.g.e., s. 72.

girmesinden sonra Ortadoğu’da yürüttüğü siyasetle önemli kazanımlar elde eden İran, Irak’ta, Suriye’de, Lübnan’da olduğu gibi Yemen’de de etkin olmak istemiştir. Öte yandan Yemen, İran’ın körfezde hâkimiyet alanını genişletmesi açısından oldukça önemli stratejik bir coğrafi konuma sahiptir. İran’ın Yemen’in iç siyasetine müdahil olmasının temel nedenlerinden birisi de budur.

Yemen siyasetinde etkin olmak isteyen İran’ın başvurduğu öncelikli alan, ülkedeki Zeydîlerle yakınlaşmak olmuştur. Nüfusun neredeyse yarısını oluşturan Zeydîlerin -bilhassa Cârudiyye kolunun- Şîa ile olan münasebeti göz önünde bulundurulduğunda bu durum daha iyi anlaşılacaktır. Nitekim İran da bu durumu iyi bir şekilde kendi siyaseti lehine kullanmıştır. Hatta öyle ki, İran’ın Yemen’de Zeydîler üzerinden yürüttüğü siyaset neticesinde, Zeydîlerin kimlik asimilasyonu yaşadığı iddia edilmektedir.²⁵³ Şüphesiz İran’ın Zeydîler üzerinde bu denli etkili olabilmesinin sebeplerinden birisi de, daha önce de ifade edildiği üzere, Suudi Arabistan’ın Yemen’de yürütmüş olduğu Selefi/Vehhâbî asimilasyon çalışmalarıdır. Suudîlerin bu tarz mezhep orjinli politikaları ülkedeki Zeydîlerin bir ittifak arayışına girmesine neden olmaktadır. Zeydîler için gerek mezhepsel, gerekse bölgedeki siyasi ve askeri güç açısından müttefik olunabilecek en ideal ülke İran’dır. Bu yüzden Zeydî Hûsîler biraz da “etki-tepki politikası” nedeniyle Vehhâbî Suudîlere karşı Şîi İran ile ilişkilerini arttırmışlardır.

İran-Hûsî yakınlaşmasına neden olan etkenlerden birisi de, Yemen hükümetinin (Sâlih Hükümeti) uygulamış olduğu yanlı ve yanlıs mezhepsel politikalarıdır. Yemen hükümetinin bilhassa ülkedeki Zeydîlere yönelik bazı yanlıs uygulamaları, Zeydîlerin İran ile yakınlaşmasına neden olmuştur. Zeydî aşiretlerin yaşadıkları bölgelerin ekonomik ihmali, Zeydî kanaat önderlerinin siyaseten pasifize edilmeye çalışılması, Zeydîlerin yaşadıkları bölgelerde Vehhâbîliğin terviç edilmesi vb. durumlar, Zeydîleri ve onların temsilciliğini üstlenen Hûsîleri İran ile işbirliğine yakınlaştıran sebepler olmuştur. Zira Sâlih hükümeti Suudi Arabistan’dan gerek ekonomik destek almak için ve gerekse siyasi destek alarak kendi iktidarını sürdürmek için ülkedeki Suudi destekli Selefi/Vehhâbî yayılcılığına katkıda bulunmuştur. Nitekim Sâlih iktidarı döneminde ülkede Selefi/Vehhâbî orjinli eğitim-öğretim kurumlarının sayısının artmış olması, Vehhâbîlerin kamusal alanda istihdamında artışın gözlenmesi, Bedreddin el-Hûsî, oğlu

²⁵³ Mehmet Ali Büyükkara, “Sosyal, Siyasi Ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi,” *DİVAN: Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi*, 2011, c. 16 sayı 30, s. 131.

Hüseyin el-Hûsî gibi Zeydî kanaat önderlerinin siyaseten pasifize edilmesi vb. durumlar Sâlih'in yanlı politikalarına örnek teşkil etmektedir.

Hûsî-İran ilişkisi mevzubahis olduğunda sıkça dile getirilen durumlardan birisi de hareketin liderlerinin İran ile olan sıkı münasebetleridir. Bu sıkı münasebetten yola çıkılarak, Hûsîler'in politikleşme sürecinin İran'la kurdukları ilişkiler üzerinden gerçekleştiğine dair iddialar dile getirilmektedir. Bedreddin el-Hûsî'nin vaazlarında sürekli İran'ın devrim lideri Humeyni'den alıntılar yapması, 1986 yılında İran'a gerçekleştirdiği ziyaret ve 1994'ten sonra oğlu Hüseyin el-Hûsî'nin epey bir müddet İran'da yaşamış olması mezkûr iddiaları destekler mahiyettedir.²⁵⁴ Şüphesiz bu durumun Hûsî hareketinde yol ve yöntem tayini üzerinde etkisi vardır. Ancak Hûsî hareketinin ortaya çıkmasını ve Hûsîler'in Yemen politik hayatında etkin olmasını tamamen bu münasebetlerle açıklamak doğru olmayacaktır. Zira Hûsîler'in mensubu oldukları Zeydiyye mezhebinin Yemen politik hayatında köklü bir geçmişi vardır ve Zeydîler Yemen siyasetinde önceden de etkindiler. 1960'lardan sonra dengelerin değişmesiyle beraber Zeydîler bu etkilerini nispeten kaybetmiş olsalar da hiçbir zaman Yemen siyasi hayatından tamamen izole olmamışlardır. Dolayısıyla Zeydî topluluğun içinden çıkmış olan Hûsîler'in tamamen İran eliyle Yemen politik hayatına girdiğini/sokulduğunu söylemek makul gözükmemektedir.

İran, Hûsî iktidarını meşru kabul eden ve onu muhatap alan tek ülkedir. İran'ın Hûsîler'e yönelik desteği sadece fikri destekle sınırlı kalmamış, bu destek gerek mali açıdan gerek askeri açıdan oldukça kapsamlı olmuştur. İran, medya aracılığıyla Hûsîleri Şîî dünyasına tanıtır, sırf Şîî kimliklerinden dolayı Yemen hükümeti tarafından zulme uğrayan “Şîî azınlık” olarak sunmak suretiyle, fikri sahada Hûsîleri desteklemiştir. Tahran Şehit Beheştî Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun olan Yemenli araştırmacı yazar Emel el-Âlim, İran'ın Hûsîler'e yönelik askeri desteğini şu şekilde ifade etmiştir:

“İran'ın Hûsîler'e askeri desteği, 2004 yılında Hûsîler ile Yemen ordusu bir çatışmada Hûsîler'in mevzilerinde arama yaparken İran yapımı silahlar bulmuştu. Ayrıca karaborsadan yüksek fiyatlarla silah satın almaları için maddi destek verdi. Hatta Hûsîler'in propaganda araçları bile İran kaynaklıydı (İran-İrak savaşıyla ilgili filmler, Hz. Hüseyin'in ölümüyle ilgili İran filmleri gibi). Devrim Muhafızları, Hûsîler'e askeri eğitim desteği

²⁵⁴ Kurt, “Devrimden Askeri Müdahaleye Yemen”, s. 14.

verdi. Hûsîler'in belli aralıklarla yaptığı savaş tatbikatlarını Devrim Muhafızları yürütüyordu.”²⁵⁵

Görüldüğü üzere Hûsî-Ensârullah hareketi kuruluş aşamasından günümüze dek İran ile sürekli bir irtibat halindedir. Bu durum tabii olarak bölgedeki Sünnî-Arap ülkelerini tedirgin etmektedir. Zira hem fikri/ideolojik açıdan hem de mali/askeri açıdan Şiî İran tarafından desteklenen bir hareketin Yemen’de yönetimde olması, Sünnî-Arap ülkeleri için tehdit unsuru sayılmaktadır. Nitekim söz konusu ülkelerin Hûsîler’e yönelik müdahalesinin temelinde de bu endişeler yatmaktadır

3. SUUD-HÛSÎ ANLAŞMAZLIĞI

Yemen’e müdahalede bulunan koalisyon güçlerinin öncülüğünü Suudi Arabistan devleti üstlenmiştir. Riyad yönetimi, Yemen krizini coğrafi yakınlığının bir sonucu olarak kendi iç meselesi şeklinde yorumlamış ve İran gibi bölgesel bir rakibin yerel aktörler üzerinden bölgedeki askeri varlığını arttırmasından ve bu varlığın ardında yatan saldırgan niyetlerden kendisine yönelik bir tehdit algılamıştır. Bu sebeple Riyad yönetiminin Hûsîler’e yönelik politikaları, hareketin kuruluş aşamasından beri hep menfi yönde olmuştur.

Suud yönetimi Hûsî hareketinin ortaya çıktığı ilk dönemlerden beri, her fırsatta Yemen’in meşru hükümetinin yanında yer aldıklarını belirtmiştir. İlk başlarda Yemen Cumhurbaşkanı Hâdi’ye sadece diplomatik destek vermekle yetinen Riyad yönetimi, Hûsîler’in Aden’e kadar yayılmasının ardından bu yardımları arttırmış ve nihayetinde doğrudan askeri yardıma da bulunmaya başlamıştır. Dönemin Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Suud el-Faysal’ın *“Yemen’deki sorunun siyasi ve barışçıl yollarla çözülmesini umut ediyorum ama bu gerçekleşmezse bölge ülkeleri saldırganlığa karşı gerekli adımları atacaktır”* açıklamasından birkaç gün sonra Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon güçleri harekete geçmiş ve Yemen’e askeri operasyon başlatmıştır.²⁵⁶

Suudi Arabistan’ı Yemen’e müdahale etmeye iten birçok faktör vardır. Her şeyden önce Suudi Arabistan açısından Yemen’deki gelişmeleri hayati kılan en önemli

²⁵⁵ Emel El Alim, Al Jazeera Türk, 17 Nisan 2015, “Hûsî-İran ilişkisi: Mezhep kılıflı çıkar ittifakı” <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/Hûsî-iran-iliskisi-mezhep-kilifli-cikar-ittifaki>

²⁵⁶ Polat, a.g.e., s. 84.

etken, iki ülkenin sınırdaş oluşudur. Yemen’de cereyan eden olaylar doğrudan yahut dolaylı olarak Suudi Arabistan’ı etkilemektedir. Bu sebeple Suud yönetimi, Yemen’in maruz kaldığı mezhepsel çatışmalar, azgelişmişlik, terörizm, güvenlik ve siyasi istikrar gibi konularda sık sık Yemen’in iç işlerine müdahale etmektedir. Hal böyle olunca Riyad yönetiminin Yemen’in en önemli meselesi olan iktidar sorununa kayıtsız kalması düşünülemezdi. Nitekim Suud yönetimi de Hûsîler’in Yemen’de gerçekleştirmiş oldukları darbeye kayıtsız kalmamış, gerek siyasi gerek askeri olsun, her açıdan Hûsîler’e karşı Hâdi Hükümeti’nin yanında yer aldıklarını belirtmiştir.

Suudi Arabistan’ın Hûsîleri tehdit olarak algılamasının temelinde Hûsîler’in İran destekli Şîî/Zeydî bir grup olması yatmaktadır. Yani aslında mesele Suudi Arabistan’ın bölgesel düzlemdeki mezhep ajandası ile İran’ın bölgesel düzlemdeki mezhep ajandasının çatışması meselesidir. Zira Yemen, Suudi Arabistan’ın -deyim yerindeyse- arka bahçesidir. Şîî İran destekli bir grubun Yemen’de yönetimi ele geçirmesi, İran’ın bölgedeki rakibi olan Suudi Arabistan için tehlikenin boyutlarının büyümesi anlamına gelmektedir. Zira nüfusunun yaklaşık üçte birini Zeydîlerin oluşturduğu Yemen’de, Şîî İran destekli Zeydî bir grubun iktidara gelmesi, Suudi Arabistan’ın genel nüfusunun yaklaşık %15’ini oluşturan Şîî kesimi de harekete geçirebilecek bir etkidir.²⁵⁷ Nitekim dönem dönem Suudi Arabistan’da ayaklanan söz konusu Şîî kesim ülkenin iç sorunlarından birisini teşkil etmekte ve Riyad yönetimi bu konuda sürekli temkinli olmak adına, refleksif davranma gereği duymaktadır. Hûsîleri İran destekli Şîî militanlar olarak tanımlayan Suudi Arabistan, yanı başında gitgide büyüyen bu hareketi kendi iç meselesi olarak görmüştür. İran’ın Lübnan, Suriye, Irak ve bölgenin diğer ülkelerindeki Şîî unsurlarla²⁵⁸ elde ettiği kazanımlardan sonra Yemen’de de Hûsîler üzerinden yürüttüğü siyaseti kuşatılmışlık olarak gören Riyad yönetimi, Hûsî darbesine sessiz kalmamış, sürekli Hûsîler’in aleyhine politikalar yürütmüş ve her platformda Hâdi hükümetinin yanında yer aldıklarını dile getirmiştir.

²⁵⁷ Yıldırım Deniz, “Ortadoğu’daki Çatışmalara Devletlerin Ve Devlet Dışı Aktörlerin Etkileri”, TESAM Akademisi Dergisi, 2016, s. 134.

²⁵⁸ Şîîler *Lübnan* nüfusunun yaklaşık %25’ni, *Irak* nüfusunun %60’nı, *Azerbaycan* nüfusunun %70’ni, *Bahreyn* nüfusunun %60’nı, *Kuveyt* ve *BAE* nüfuslarının %20’sini, *Katar* nüfusunun %15’ini, *Hindistan*’da Müslüman nüfusun %5-10’nunu, *Pakistan* nüfusunun %10-15’ini, *Afganistan* nüfusunun %7’sini oluşturmaktadır. Ülkemizde ise yarım milyonu aşkın Şîî nüfus bulunmaktadır. Belirtilen oranlar yaklaşık değerler olarak kabul edilmektedir. Bkz. Büyükkara, “İslam Kaynaklı Mezheplerin Ortadoğu’daki Coğrafi Dağılımı Ve Tahmini Nüfusları”, s. 322-333.

Kızıldeniz'in Hint Okyanusu'na açılan kapısı olan Babü'l-Mendep Boğazı'nın Hûsîler'in hâkimiyetine girmesi, körfezdeki diğer ülkelerde olduğu gibi Suudi Arabistan açısından da tehlike çanlarının çalması anlamı taşımıştır. Zira Babü'l-Mendep gibi önemli bir boğazın Şîî İran destekli bir grubun egemenliğine girmesi Körfezdeki petrol üreticisi Sünnî-Arap ülkelerini ticari/ekonomik açıdan kötü etkileyecek, buna mukabil bölgedeki İran hegemonyasını gitgide arttıracaktır. İran'ın bölgedeki hegemonyasının artmasını aynı zamanda bölgedeki Şîî yayılımının artması olarak nitelendiren başta Suudi Arabistan olmak üzere körfezdeki diğer ülkeler, Hûsîler'e karşı ortak hareket etmek durumunda kalmıştır.

Suudi Arabistan ve körfezdeki diğer ülkelerin bu sebeplere binaen Hûsî hareketine yönelik bir dizi askeri harekât düzenlemelerine mukabil, Hûsîler de Suudi Arabistan'a yönelik saldırılar gerçekleştirmişlerdir. Örneğin; 14 Eylül 2019 tarihinde Suudi Arabistan'ın milli petrol şirketi Saudi Aramco'ya ait iki tesise düzenlenen saldırıyı Hûsîler üstlenmiştir. SİHA ve füzelerin kullanıldığı saldırılarda ölen ya da yaralanan olmamakla beraber, bu saldırılar Suudi Arabistan'ın petrol üretimine büyük bir darbe indirmiştir. Dünyanın dışarıya en çok petrol ihraç eden ülkesi olan Suudi Arabistan'ın petrol tesislerine yapılan saldırı nedeniyle ülkenin petrol üretiminde günlük 5,7 milyon varil kesinti olduğu belirtilmiştir.²⁵⁹ Riyad yönetimi ısrarla bu füzelerin İran tarafından geldiğini iddia etmişse de, bu iddia hem Suud yönetimi hem de BM tarafından tam olarak kanıtlanamamıştır.²⁶⁰ Ama kamuoyundaki ortak kanı, İran'ın desteği olmadan Hûsîler'in bu çapta bir saldırıyı gerçekleştiremeyeceği yönündedir.

Görüldüğü üzere Suudi Arabistan ile Hûsîler arasında halen devam etmekte olan ciddi bir çekişme ve çatışma vardır. Bu çatışma her ne kadar Hûsî-Suud çatışması olarak görülse de temelde İran-Suud çatışmasıdır. Bu çatışmalarda kullanılan temel silah ise mezheplerdir. İki taraf da bölgedeki Şîî-Sünnî farklılıklarını kendi siyasetleri lehine bir araç olarak kullanmakta, söz konusu mezhepsel farklılıklar sayesinde bölgede hâkim güç olmaya çalışmaktadır. İslam coğrafyasında her zaman etkili olan mezhep faktörü,

²⁵⁹ Anadolu Ajansı (AA), “Suudi Bakandan Aramco Saldırısı Açıklaması”, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suudi-bakandan-aramco-saldirisi-aciklamasi/1621774> (21.10.2019).

²⁶⁰ Hürriyet.com, “BM'den Saudi Aramco Saldırısı Açıklaması”, 2019, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/bmden-saudi-aramco-saldirisi-aciklamasi-41394520> (11.12.2019).

günümüzde cereyan eden olaylarda da görüldüğü üzere, etkili olmaya devam edecek gibi gözükmektedir.

4. YEMEN'DE MEZHEP FARKLILIKLARI ÜZERİNDEN YÜRÜTÜLEN VEKÂLET SAVAŞLARI (PROXY WARS)

Vekâlet Savaşı kavramının kökü soğuk savaş dönemine dek uzanmaktadır. Kavram; Arap Baharı sürecinden sonra özellikle Suriye'de yaşanan savaşı ve bu savaşta güç yarışında olan tarafları belirtmek için yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Vekâlet savaşının kavramsal tanımlanmasında en çok bilinen ve kullanılan tanım ünlü Siyaset Bilimci Karl Deutsch'a aittir. Deutsch'a göre Vekâlet Savaşı; *“İki dış gücün, üçüncü bir ülkede, söz konusu ülkenin gerek askeri ve gerekse diğer kaynaklarını, kendi menfaatleri, hedefleri ve stratejileri doğrultusunda kullandıkları uluslararası bir savaş tır.”*²⁶¹ Vekâlet savaşı kavramı önceleri sadece ABD, Rusya vb. küresel güç yarışındaki devletlerin üçüncü bir ülke üzerindeki güç mücadelesini belirtmek için kullanılırken, daha sonraları yerel aktörler üzerinden üçüncü bir ülkede etkin olma yöntemi haline gelmiştir. Bu mücadelede yerel aktörler çatışırken destekçileri konumundaki küresel çaptaki güçler ise stratejik yahut finansal destek sağlamakla yetinmekte, sadece zorunlu olduğunda bu çatışmalara müdahil olmaktadır.²⁶² Geleneksel Vekâlet Savaşları literatüründe, taraflar arasında kurulan ilişkide devlet merkeze alınarak, yöneten ve yönlendiren tarafın da yine devlet olduğu benimsenir. Literatürde genellikle müvekkiller bölgesel veya küresel güçteki devletler, vekiller ise yerel güçler (devlet dışı güçler) olarak kabul edilmektedir.²⁶³

Ortadoğu ülkelerinde Arap Baharı sürecinden sonra meydana gelen iç karışıklıklarla beraber bazı ülkelerde yaşanan iktidar değişiklikleri, küresel ve bölgesel güçlerin söz konusu ülkelerde vekâlet savaşı yürütmelerine olanak sağlamıştır. Libya, Suriye, Irak, Bahreyn örneklerinde olduğu gibi, Yemen'de de Sâlih yönetiminin devrilmesinden sonra meydana gelen yönetim boşluğu, gerek uluslararası ve gerekse bölgesel çapta etkili olan ülkelerin Yemen'de vekâlet savaşına yönelmelerine zemin hazırlamıştır. Daha önce de belirtildiği üzere Yemen'de merkezi hükümetin zayıf

²⁶¹ Murat TINAS, “Yemen İç Savaşı’nda Hûsiler: Vekâlet İlişkisinin Karmaşık Yapısı”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020, 21(1), s. 127.

²⁶² Kurt, “Arap İsyanları Sonrası Ortadoğu’da Vekâlet Savaşları: Yemen Örneği”, s. 310.

²⁶³ Tinas, a.g.e., s. 127.

olması ve buna bağılı olarak ülkenin kurumsallaşma açısından problem yaşaması, küresel yahut bölgesel güçlerin ülkedeki vekâlet savaşına müdahil olmalarını kolaylaştıran en önemli etkenlerdendir.

Vekâlet savaşında temel amaç ülkelerin bulundukları bölgelerde nüfuz alanlarını genişletmek, şayet bu mümkün değilse güç yarışında olunan ülkenin nüfuz ve güç alanını genişletmesini önlemektir. Genelde “düşmanımın düşmanı dostumdur” ana fikriyle, savaşın etki alanı dinsel, mezhepsel, etnik ve tarihsel anlaşmazlığın olduğu noktalara kaydırılır. Bu sayede savaşın yaşandığı ülkedeki ayrılıklar daha da derinleştirilerek tarafların birbirlerine karşı başka müttefikler aramasına zemin hazırlanır. Nitekim iç karışıklık yaşayan ülkelerdeki hiçbir yerel aktör dışarıdan herhangi bir destek almadan, yalnız başına varlığını sürdüremez. Bu durum Yemen’deki yerel aktörler için de geçerlidir. Yemen’de hâlihazırda birbirleriyle mücadele içinde olan yerel aktörler de Suudi Arabistan, İran, BAE gibi bölgesel güçlerin yanı sıra ABD gibi küresel güçlerle “vekil-müvekkil” ilişkisi içerisine girmiştir. Sınır komşusunda yönetimin kendi kontrolünde olması arzusuyla hareket eden Suudi Arabistan, Hâdi yönetimine her türlü politik ve lojistik destek sağlarken, körfez hâkimiyeti için epey mesai harcayan İran ise Hûsiler’e destek sağlayarak Yemen iç savaşında etkin olmaya çalışmaktadır. Öte yandan son yıllarda Ortadoğu’da oyun kurucu ülkelerden birisi olan BAE de, Yemen’de Hirak safında yer alarak vekâlet savaşlarında müvekkillerden birisi olmuştur. Söz konusu bölgesel aktörlerin dışında ABD de ülkedeki vekâlet savaşında hükümet güçlerinin yanında yer almaktadır. ABD Yemen iç savaşına müdahaleyi “el-Kâide ile mücadele” söylemi üzerinden temellendirmekte ve meşrulaştırmaktadır. Zira ABD, Arap Yarımadası el-Kâidesi’ni (AYEK) en tehlikeli terör örgütlerinden saymakta ve bu sebeple AYEK’e yönelik kara ve hava saldırıları düzenlemektedir. ABD, İngiltere, Fransa, Çin ve Rusya gibi global güçler söz konusu vekalet savaşlarını geniş çaplı politikaları açısından manipüle etmektedirler. Suudi Arabistan’ın bu süreçteki endişeleri de büyük oranda ABD ve İngiltere’nin çıkarları ile paralel bir şekilde yürümektedir.

Diğer bölgesel yahut küresel aktörler bir yana, Yemen bilhassa İran ile suudi Arabistan’ın rekabet sahası halini almıştır. Söz konusu iki ülke Ortadoğu’nun diğer cephelerinde olduğu gibi Yemen’de de etkinlik alanlarını genişletmek ve birbirlerini zayıflatmak için farklı stratejiler uygulamaktadırlar. Bahse konu stratejilerden birisi de Yemen’deki gruplarla vekâlet ilişkisi kurmak ve bu sayede Yemen yönetiminde söz

sahibi olmaktır. İran'ın Hûsîler'le, Suudi Arabistan'ın ise Hâdi güçleri ve çeşitli aşiretlerle kurduğu ittifaklar vekâlet savaşlarının en güzel örneklerinden birini oluşturur. Suudi Arabistan'ın eski Yemen yönetimi ile ilişkilerinin iyi olması, İran'ın Yemen'de muhalif konumda olan Zeydî Hûsîler'le müttefiklik kurmasına olanak sağlamıştır. Hûsîler İran'ın Yemen'de etkin olabilmesi için ideal bir gruptur. Zira Hûsîler İran'a hem mezhepsel açıdan yakın bir konumda, hem de Yemen yönetimince ihmal edildikleri için hükümete ve dolayısıyla hükümetin müttefiki olan Suudi Arabistan'a muhalif bir konumda idi. Bu durum Yemen'de etkin olmak isteyen İran'ın Hûsîler'le yaklaşmasına olanak sağlamıştır. Bu sebeplere binaen Hûsîler'in bölgedeki vekâlet savaşı için İran lehine biçilmiş kaftan olduğu söylenebilir. Öte taraftan İran, Hûsîler açısından darbe sonucu elde ettikleri yönetimi koruyabilmek, etki alanlarını genişletmek, kamuoyunda meşru olarak kabul görmek ve savaş için gerekli mühimmatı temin etmek adına önemli bir vekil olmuştur. Yani Yemen'deki vekâlet savaşında da yerel güçler ile onların bölgesel yahut küresel çaptaki müvekkilleri arasında karşılıklı çıkar ilişkisi hâkimdir.

Uzun yıllardır bölgede birbiriyle rekabet halinde olan Suudi Arabistan ve İran'ın, Yemen gibi Ortadoğu'da söz sahibi olmak adına kilit bir ülkede yaşanan olaylara kayıtsız kalması düşünülemezdi. Yemen; güç yarışında olan bu iki ülkeye kozlarını paylaşmak adına zemin hazırlamıştır. Tahran yönetiminin Hûsîler'le kurduğu vekâlet müttefikliği, bu müttefikliği bilhassa “mazlum Şiî Hûsîler” söylemi üzerinden pekiştirmesi ve bu söylem gerekçesiyle Hûsîler'e gerek politik ve gerekse lojistik destek sağlaması, bölgedeki Sünnî ülkelerin birlikte hareket etmesine neden olmuştur. Hatta öyle ki son dönemlerde örtük bir rekabet içerisinde olan BAE ve Suudi Arabistan'ı birlikte hareket etmeye iten de söz konusu sebeplerdir. Yine Sünnî Arap ülkelerinin KİK bünyesinde bir araya gelmeleri de bölgede büyüyen Şiî kaygısına binaendir. Tahran yönetiminin “Şiîlik” vurgusu üzerinden bölgedeki Şiîlerle temas kurması ve bu sayede azımsanmayacak bir güç devşirmesi, KİK bünyesindeki ülkeleri tahran karşıtı önlemler almaya sevk etmiştir. Suudi Arabistan'ın öncülük ettiği Sünnî Arap ülkelerinin Hûsîler'e yönelik müdahalesi bu karşı önlemlere en güzel örnektir.

Ortadoğu'nun diğer ülkelerinde olduğu gibi Yemen'de de Bölgedeki yerel güçler ile onların bölgesel yahut küresel çaptaki müvekkilleri arasında mezhepsel anlamda tam bir uyum söz konusudur. Bilhassa İran'ın Ortadoğu'da çatışma halinde olan Gruplarla

kurduğu bütün ittifaklar mezhep temellidir. İran'ın Suriye, Irak, Yemen, Lübnan ve Bahreyn ittifaklarına bakıldığında bu durum net bir şekilde müşahade edilecektir. Örneğin etnik açıdan farklı olan İran ile Suriye, politikalarını tamamen mezhepsel bağlamda birbirlerine entegre etmiştir. Zira Suriye, İran “Şiî Hilali” için kilit ülkelerden birisidir. Daha önce de değinildiği üzere Şiî Hilali; Suriye, Lübnan, Irak ve İran'ı içine alan ve Sünnî ülkelerin bağlantılarını kesen bir ideadır. Hilalin son halkasını ise Yemen oluşturmaktadır. İran bu sebeple yıllardır Suriye'de olduğu gibi Yemen'deki gelişmeleri de yakından takip etmekte ve yeri geldiğinde ülkedeki gelişmelere gerek masada olsun gerekse sahada olsun müdahale etmekten geri durmamaktadır. İran'ın Yemen'e müdahalesi ise ülkedeki Zeydî/Şiî Hûsîler'le kurduğu vekâlet ilişkisi sayesinde gerçekleşmektedir. Buna mukabil İran'ın bölgedeki en büyük rakibi Suudi Arabistan başta olmak üzere, bölgedeki Sünnî ülkeler, istisnai bir durum olmadığı müddetçe İran'ın desteklediği Şiî grupların karşısındaki gruplarla ittifaklar kurmuşlardır. Örneğin; Suudi Arabistan'ın Suriye'de kendisi gibi otoriter bir rejimi elinde tutan Beşşar Esed'e destek olması beklenirken, muhaliflerin yanında yer almış olması, Esed'in İran tarafından desteklenen Nusayrî bir kimliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Hakeza Riyad yönetiminin Yemen'de Hûsîler'e yönelik saldırılarının nedenlerinden birisi de hemen yanı başında Şiî İran'ın vekâletini üstlendiği bir grubun iktidar olmasını önlemektir.

Görüldüğü üzere dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Yemen'de de bir vekâlet savaşı yürütülmektedir. Yürütülen vekâlet savaşında ülkelerin en etkili kozlarından birisi ise mezhep aidiyetleri olmaktadır. Mezhepsel farklılıklar referans alınarak ittifaklar kurulmakta ve bu sayede güç devşirilmektedir. Maalesef bu vb. sebeplerden dolayı Ortadoğu'da mezhepsel fay hatları derinleşmekte ve bu durum küresel güçler tarafından sömürü aracı olarak kullanılmaktadır.

SONUÇ

Ortadoğu ülkeleri Birinci Dünya Savaşından bu yana belki de en çetin ve en tehlikeli süreçten geçmektedirler. Son yıllarda silahlı çatışmaların, terör faaliyetlerinin ve buna bağlı olarak insan ölümlerinin oldukça arttığı bölgede, yaşanan sıkıntıların nedenlerini anlamaya çalışmak, problemlere çözüm üretmek açısından gereklidir. Benzer şekilde bu coğrafyada yaşanan insan ölümlerinin durdurulması, harap olan şehirlerin yeniden imarı, yaşanan dramatik toplumsal göçlerin önlenmesi için, sorunlara kaynaklık eden etkenleri sağlıklı bir şekilde ele alıp analiz etmek elzemdir. Zira bahse konu olan ülkelerin huzur ve refaha kavuşabilmesi, ancak bu sayede mümkün olacaktır. Bu sebeple, çalışma boyunca, Ortadoğu ülkelerinin tamamında yaşanan problemlerin büyük ölçüde benzerlik gösterdiği kanaatine sahip olunduğundan, adeta bölgenin küçük bir prototipi olan Yemen'deki iç savaşın perde arkası gözlemlenmiş ve mezhepsel farklılıkların İslam coğrafyasındaki etkileri, Yemen iç savaşı üzerinden müşahade edilmiştir.

Yemen'de hâlihazırda yaşanan insanî krizde “Sünnî”, “Zeydî”, “Şîî”, “Selefi/Vehhâbî” vb. farklılıkların, savaş süresince aktörler tarafından araçsallaştırıldığı yahut savaşın kasten bu mecraya kaydırıldığı görülmektedir. Savaş boyunca Hâdî yönetimindeki merkezi hükümet, istikrarlı bir şekilde Hûsîler'in Şîî/Zeydî kimlikleri üzerinden bir söylem geliştirerek, darbeci Hûsîler'e karşı yürüttüğü mücadeleye destek talebinde bulunmuştur. Aynı şekilde Hûsîleri bölgedeki “İran/Şîî” yayılmacılığının bir parçası olarak gören ve hareketi “Râfîzî hareketi” olarak nitelendiren AYEK, Hûsîler'e yönelik “cihadını” mezhepsel dinamikler ile meşrulaştırmaktadır. Buna mukabil Hûsî taraftarları Hâdî hükümetini ve AYEK'i kamuoyuna, Zeydîleri asimileye etmeye çalışan “mütecaviz Vehhâbîler” olarak sunmak suretiyle, darbeyle gerçekleştirdikleri kazanımları mezhepsel aidiyetler sayesinde korumaya çalışmaktadır.

Günümüzde İslam coğrafyasında mezhep farklılıklarından ve mezhep çatışmasından söz edildiğinde genelde Sünnîlik ve Şîîlik arasındaki tarihî mücadele akla gelmektedir. İslam dininin müntesibi en çok olan bu iki mezhebi arasındaki çatışmaların temeli İslam'ın ilk dönemlerine dek uzanmaktadır. Tarih boyunca Sünnîler ve Şîîler arasındaki mücadeleden kaynaklı birçok savaş yaşanmış, yüzbinlerce insan ölmüştür. Söz konusu iki mezhep taraftarları arasındaki çekişme, bazen doğrudan mezhep nitelikli,

bazen de mezheplerin araçsallaştırılması suretiyle halen devam etmektedir. Yemen’de yaşanan savaşın tarafları her ne kadar Sünnîler ve Zeydîler olsa da, gerek Zeydîlerin mezhep sınıflandırmasında Şîa’nın bir kolu olarak kabul edilmesi, gerek Zeydî Hûsîler’in politik açıdan Şîiliğin temsilcisi konumundaki İran ile işbirliği içinde olması ve gerekse bölgedeki Sünnî ülkelerin Zeydîleri Şîî olarak tanımlamasından kaynaklı, problem Sünnî-Zeydî mücadelesinden ziyade, Sünnî-Şîî mücadelesi olarak yorumlanmıştır.

Zeydî Hûsîler’in, Yemen hükümetinin yıllarca kendi mezheplerine yönelik ayrımcı, dışlayıcı politikalar yürüttüğü iddiasında bulunmaları ve bu iddiayı gerekçe göstererek ayaklanmaları, Hûsîler’in hadiseleri mezhepsel açıdan ele aldıklarının göstergesidir. Zira Hûsîler, bilhassa 33 yıl boyunca iktidarda bulunan Sâlih yönetiminin Zeydîleri asimile etmeye yönelik politikalar yürüttüğünü iddia ederek ayaklanmıştır. Yani Hûsîler’in ayaklanmalarına gerekçe olarak sundukları nedenler genelde mezhepler nedenlerdir. Yalnız burada altının çizilmesi gereken durum, Hûsîler’in kendilerini doğrudan Şîî olarak nitelendirmedikleridir. Nitekim Hûsîler kendilerini her platformda Zeydî olarak nitelemiş ve Yemen’deki ayaklanmalarında Zeydîyye adına taleplerde bulunmuşlardır. Hûsî hareketinin sürekli bir şekilde Şîa ile ilişkilendirilmesi, Hûsîler’in gerek fikirsel/ideolojik ve gerekse finansal açıdan Şîî dünyası ile olan sıkı münasebetlerinden kaynaklanmaktadır.

Yemen iç savaşının belki de en önemli aktörü olan Hûsîler’in sürekli bir şekilde İmâmiyye/İsnâaşeriyye Şîası ile ilişkilendirilmelerinin nedenlerinden birisinin de, Hûsî taraftarlarının Zeydîyye mezhebi içerisindeki Cârûdiyye fırkasının imamete dair görüşlerini benimsemelerinden kaynaklandığı müşahade edilmiştir. Cârûdiyye kolunun kelimî görüşlerinin İmâmiyye mezhebinin kelimî görüşlerine diğer Zeydîyye kollarına oranla daha yakın olması, hareketin kurucularının İran’daki dini havzalarla olan sıkı münasebetleri, hareketin sosyal platformlarda kullandıkları jargon ve sloganlar, Hûsî hareketinin mutedil Zeydîyye mezhebinden ayrı tutulması gerektiğini göstermiştir. Binaenaleyh bu durum Hûsîler’in AYEK taraftarlarınca “Râfîzî” olarak, keza bazı araştırmacılarca da “Şîî isyancılar” olarak nitelendirilmesine neden olmuş ve dolayısıyla Yemen’de yaşanan iç savaş bazı medya ve akademi çevrelerce Şîî-Sünnî mücadelesi olarak okunmuştur.

Yemen iç savaşında mezhep aidiyetlerinin araç olarak kullanıldığının en belirgin göstergelerinden birisi de ülkeye dışarıdan müdahalede bulunan güçlerin izledikleri siyaset, kullandıkları dil ve gerçekleştirdikleri ittifaklar olmuştur. Ülkenin mezhepsel açıdan kozmopolit bir yapıya sahip olması, Ortadoğu coğrafyasında hâkim güç olmaya çalışan ülkelerce sık sık suiistimal edilmiştir. Yemen bu yönüyle adeta “küresel güçlerin vekâlet savaşı sahası” halini almıştır. Söz konusu vekâlet savaşlarında kullanılan en önemli araçların ise yine ülkedeki mezhepsel farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Yemen’deki Sünnî ve Zeydî grupların nüfus oranlarının birbirine yakın olması ve her iki mezhep müntesibinin de ülke yönetimine dair taleplerinin olması, ülkeye müdahaleyi kolaylaştırmaktadır. Bu yüzden, Ortadoğu’da güç mücadelesi içinde olan İran ve Suudi Arabistan, Yemen’deki söz konusu farklılıklardan yararlanarak sık sık ülkenin iç işlerine müdahalede bulunabilmektedir. Nitekim İran Yemen’de ve dolayısıyla körfezin önemli bir mevziinde etkin olmak için “mezhepdaş” olarak gördüğü Hûsîler’le, Suudî Arabistan ise buna mukabil ülkedeki ve bölgedeki Sünnî gruplarla vekâlet ilişkisi gerçekleştirmektedir.

Gerek İran’ın ve gerekse Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon güçlerinin Yemen’deki vekâlet savaşında mezhepleri araç olarak kullanmaları, ülkedeki mezhepsel farklılıkları derinleştirmiştir. Bu yüzden uzun yıllar birbiriyle barış içinde yaşamış olan Sünnîler ve Zeydîler arasındaki muhabbet yerini çatışma ortamına bırakmıştır. Bu çatışmalar neticesinde on binlerce insan ölmüş, yüz binlercesi yerinden olmuş, ekonomi kötüleşmiş, dramatik tehcir sahneleri yaşanmış, açlık sınırındaki insan sayısı artmış, eğitim- öğretim durmuş ve üretim de tamamen durma noktasına gelmiştir.

Görüldüğü üzere mezhep meselesi ve buna bağlı olarak gelişen dâhili ve harici angajmanlar, ülkedeki kriz ortamının en önemli sebeplerindendir. Bu yönüyle Yemen, mezhepsel farklılıkların çatışmaya dönüşmesi yahut çatışmalarda mezhepsel farklılıkların araç olarak kullanılması açısından önemli bir örnektir. Binaenaleyh Yemen’de yaşanan olayların tamamen politik nedenlerle ele alınıp teolojik nedenlerin göz ardı edilmesi, gerçeği saptamak adına büyük bir yanlış olacaktır. Sadece Yemen’de değil, gerek Ortadoğu coğrafyasında, gerekse dünyanın diğer bölgelerinde yaşanan krizlerin çoğunda teolojik nedenler ya kaynaklık etmekte, ya da süreç içerisinde bir şekilde araç haline getirilmektedir. Hakeza Yemen iç savaşına kaynaklık eden en önemli sebeplerin de yine teolojik farklılıklardan kaynaklandığı gözlemlenmiştir.

İster Sünnî-Şîî çatışması olarak ele alınsın, ister Vehhâbî-Zeydî çatışması olarak ele alınsın, ülkedeki çatışmaların odak noktasında mezhepsel farklılıklar vardır. Bilhassa Ortadoğu gibi dini/mezhebî anlayışın yönetimden çarşı pazara kadar toplumun her alanında belirleyici olduğu bir bölgede, mezhepsel farklılıkların bir ülkeyi nasıl şekillendirdiği Yemen örneği üzerinden okunmuştur. Yemen iç savaşından yola çıkılarak gerek Ortadoğu ülkeleri olsun gerek farklı coğrafyalarda olsun, mezhepsel farklılıkların çatışmaya nasıl dönüştüğü rahatlıkla müşahade edilebilir. Bu zaviyeden bakıldığında Ortadoğu coğrafyasında cereyan eden hadiselerde mezhepler tarihi bilgisine sahip olunmadan yapılacak tahlillerin eksik kalacağını söylemek mümkündür.

Bütün bu izahlardan sonra şunu belirtmek gerekir ki, ülkelerin maddi menfaatlerinden, mezheplerin niceliksel gelişiminden ve iktidar sahibi olmasından daha önemli şeyler vardır. Saymış olduğumuz bu durumlar, insan onurundan ve hayatından, farklılıkların bir arada huzur içerisinde yaşadığı bir ortamdan daha değerli değildir. Temennimiz bölgede birbirleriyle mücadele içinde olan grupların bu hakikati idrak etmeleri ve bu sayede bölgeye huzur ve sükûnetin hâkim olmasıdır.

KAYNAKÇA

- **AA (Anadolu Ajansı),** “Eğitimin Tamamen Durduğu Yemen’e BM El Uzattı”, 2019, <https://www.aha.com.tr/haber-egitim-tamamen-durdugu-yemene-birlesmis-milletler-el-uzatti-769770/>, (10.03.2019).
- **AA (Anadolu Ajansı),** “Suudi Bakandan Aramco Saldırısı Açıklaması”, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suudi-bakandan-aramco-saldirisi-aciklamasi/1621774> (21.10.2019).
- **ACET Gül Seda,** “Yemen’de İç Savaş Ve İnsani Krizin Boyutları”, *Social Sciences Studies Journal*, 2018.
- **AÇIKALIN Serpil, Gamze COŞKUN, Sedat LAÇİNER,** *Yemen Dosyası: Fakirlik Ve Terör Kıskaçında Bir Ülke*, Ankara, USAK Yayınları, 2010.
- **AKPINAR Kebire,** *Yemen Krizi ve Dış Müdahaleler*, (Yüksek Lisans Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019
- **Al Jazeera Türk,** “Ülke Profili: Yemen”, , <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-yemen/> (11.10.2014).
- **Al Jazeera,** “Yemen’de Su Sorunu,(طوابير في اليمن.. طوابير المياه والوقود في اليمن.. أزمات تعجز -ومعاناة)”, 2019, <https://www.aljazeera.net/news/politics/2019/3/6/-يمن-مياه-أزمات-تعجز-ومعاناة> (06.03.2019).
- **ARI Tayyar,** Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş Ve Diplomasi, *Alfa Yayınları*, İstanbul, 2003.
- **ARIKAN Adem,** “İslam Dünyasında Mezhep Haritası Ve Nüfus Dağılımı”, *Journal of Islamic Research*, İstanbul, 2018.
- **ARSLAN İbrahim,** “Yemen: İstikrarsızlaştırılan Bir Ülkede Bölgesel/Küresel Güç Mücadelesi”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, İstanbul, 2015.
- **AYDIN Habip,** Arap Baharı’nın Yemen’de Meydana Getirdiği Sosyo-Politik Etkileri, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Ve İslam Ülkeleri Araştırma Enstitüsü, 2019.
- **AYDINTEPE Mustafa, İzzettin ARTOKÇA,** “Yemen Raporu”, *TASAM yayınları*, 31 Mart 2018.

• **AYHAN Veysel**, “Civil War in Yemen: A Regional Analysis Based on Actors, Goals and Regional Factors (Yemen İç Savaşı: İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkiler Ve Türkiye İle İlişkiler)” *ORSAM Ortadoğu Analiz Dergisi*, İstanbul,2009, c.1/10.

• **BAŞKAN Birol**, “Körfez’in İran Sorunu: Güvenlik İkileminde Çoklu İlişkiler”, *Akademik ORTADOĞU Dergisi*, 2013, c.7/14.

• **BAYRAKTAR Ünal**, *Arap Baharı Sonrası Ortadoğu’daki Statüko karşısı Yapılanmaların Türkiye’nin Güvenlik Stratejilerine Etkileri*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

• **BÜYÜKKARA Mehmet Ali**, “İslam Kaynaklı Mezheplerin Ortadoğu’daki Coğrafi Dağılımı Ve Tahmini Nüfusları” *E-MAKALAT Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 2013, c.4.

• **BÜYÜKKARA Mehmet Ali**, “Sosyal, Siyasi Ve Dini Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi,” *DİVAN: Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi*, İstanbul,2011, c .16 sayı:30.

• **CİHANGİR Murat**, “Arap Baharı’nın Yemen’e Ekonomi-Politik etkileri: Optimist Çizgiden Pesimist Bir Doğrultuya Yönelişin Analizi”,*Turkish studies*, Ankara,2018, c.13.

• **CİNGÖZ Murat**, *Ortadoğu’da İran-Suudi Arabistan Mücadelesi Ve Yemen Sorunu: Sosyal İnşacı Bir Analiz (Yüksek Lisans Tezi)*, İSTANBUL: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

• **CİNGÖZ Murat**, “Yemen Krizinin Kökeni”, *ORSAM(Ortadoğu Analiz Dergisi)*, Ankara, 2018, Analiz no: 231.

• **Country Meters**, “Yemen Population”, 2020, <https://countrymeters.info/en/Yemen> (10.04.2020).

• **ÇAKIR Ruşen**, “Vali Nasr: “Ortadoğu’nun kaderini Şiiler belirleyecek”, *Vatan Gazetesi*, 2006, <http://rusencakir.com/Vali-Nasr-Ortadogunun-kaderini-Siiler-belirleyecek/631>, (27.10.2006).

• **ÇELENK Mehmet**, 16-17. Yüzyıllarda İran’da Şiiliğin Seyri, Bursa: *Emin Yayınları*, 2013.

- **DENİZ Yıldırım,** “Ortadoğu’daki Çatışmalara Devletlerin Ve Devlet Dışı Aktörlerin Etkileri”, *TESAM Akademisi Dergisi*, Bursa, 2016, c .4/13.
- **DERE Serkan,** “Uluslararası İlişkilerde Devlet Dışı Aktörlerin Yeni ‘Güç’ Tanımı: Küresel ve İslami Silahlı Direnişler”, *Institutions, National Identity, Power and Governance in the 21st Century*, 2017.
- **DOMAZETİ Riad,** “Yemen Raporu: Çöken Devletin Enkazında Barışı Arayan Bir Halk”, *İNSAMER (İHH İnsani Ve Sosyal Araştırmalar Merkezi)*, İstanbul, 2019, 2. Baskı.
- **DW.Com,** “BM: Yemen’e yardım için maddi kaynak tükenmek üzere”, 2019, <https://www.dw.com/tr/bm-yemene-yard%C4%B1m-i%C3%A7in-maddi-kaynak-t%C3%BCkenmek-%C3%BCzere/a-47592539>, (19.02.2019.)
- **EBU ZEHRA Muhammed,** *İslam’da Siyasi, İtikadi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi*, Çeviren: Hasan Karakaya, Kerim Aytekin, Hisar Yayınları, İstanbul,
- **Ed-Dağaşî Ahmed Muhammed,** *ez-Zahiretü’l Hûsiyye (ازاهرة الحوثية)*, San’a Üniversitesi Eğitim Fakültesi, San’a/Yemen, 2009
- **EL-ALİM Emel,** Al Jazeera Türk, “Hûsî-İran İlişkisi: Mezhep kılıflı çıkar ittifakı” <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/Hus-i-iran-iliskisi-mezhep-kilifli-cikar-ittifaki> (17.04.2015).
- **EL-BAĞDADİ Ebu Mansur,** *Mezhepler Arasındaki Farklar (El-Fark Beyne’l-Firak)*, Çeviren: Ethem Ruhi Fırlalı, İstanbul, 1979.
- **El-Hûsî Bedreddin b. Emiruddin,** “Mecmuu’r-Resâil ve’r-Rudûdu’l Fıkhiyye (مجموع الرسائل والردود الفقهية)”, El-Meclisu’l İslami, 2016
- **El-Hûsî Bedreddin b. Emirüddin,** *Men Hümü’r-Râfıza (من هم الرافضة)*, İmam Zeyd b. Ali Kültür Kuruluşu, San’a/Yemen, 2002
- **ERDOĞAN Aydın,** *Zeydîyye’nin Doğuşu Ve İnanç Sistemi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2002.
- **FIĞLALI Ethem Ruhi,** *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, Selçuk Yayınları, Ankara, 1980, 1.baskı.
- **Global Majority E-Journal,** “The Water Crisis in Yemen: Causes, Consequences and Solutions”, vol:1 no:1 (june, 2010),

http://www.yemenresources.ndsp-yemen.pdf-yemen.com/wp-content/uploads/2016/09/Global_Majority_e_Journal_1-1_Glass.pdf

• **GÖKALP Yusuf**, “Zeydiyye Mezhebinin Görüşleri, Kültürel Mirası ve İslam Düşüncesine Katkıları”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Adana,2007, c.7(2).

• **GURA İlmi**, *Mezhepler Tarihi Kaynaklarında Zeydiyye Fırkaları*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2010.

• **GÜLER İlhami**, *Dine Yeni Yaklaşımlar*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2005.

• **GÜN Mehmet Sâlih**, “Yemen’de Arap Baharı”, *Yasama Dergisi*, Ankara, 2013, c. 22.

• **YAKUT Ömer, İsmail Hakkı Hıra**, “Yemen Raporu”, *Genç İDSB*, İstanbul,2014, c. 1.

• **Hürriyet.com**, “BM’den Saudi Aramco Saldırısı Açıklaması”, 2019, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/bmden-saudi-aramco-saldirisi-aciklamasi-41394520> (11.12.2019).

• **ISSAEV Leonid M.**, “Yemen: Bitmemiş Devrim”, *Al Sharq Forum*, 2018

• **İNDEPENDENT Türkçe**, “BM Kalkınma Programı: Savaş 2022’ye Kadar Devam Ederse Yemen Dünyanın En Fakir Ülkesi Olacak”, 2019, <https://www.independentturkish.com/node/75596/d%C3%BCnnya/bm-kalk%C4%B1nma-program%C4%B1-sava%C5%9F-2022%E2%80%99ye-kadar-devam-ederse-yemen-d%C3%BCnyan%C4%B1n-en-fakir>, (29.09.2019).

• **İNSAMER (İHH İnsani Ve Sosyal Araştırmalar Merkezi)**, “Yemen”, *İNSAMER Yayınları*, 2017, https://insamer.com/tr/yemen_745.htm

• **İVAK Volkan**, *Yemen İç Savaşı’nın Jeopolitik Ve Bölgesel Etkileri*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Ve İslam Ülkeleri Araştırma Merkezi, 2019.

- **KAVALCIOĞLU Abdullah**, Zeydîye Mezhebinin Usûl-ü Fıkıh Kaynakları, (Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2009.
- **KOCATEPE Damla**, “Suudi Arabistan-İran Rekabeti: Mezhep Görünümlü Çıkar Çatışması”, *ANKASAM (Ankara Kriz Ve Siyaset Araştırmaları) Dergisi*, Ankara, 2017, c .1/2.
- **KIRAN Abdullah**, “Mezhebi Rekabet mi, Mezhep Savaşları mı?”, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, c. 3/1.
- **Kudüs TV**, “Abdûlmelik el-Hûsî: Şehit Bedreddin Hüseyin el-Hûsî’nin Yolu Devam Ediyor”, erişim: 10 Mart 2021, <https://youtu.be/MdsB2tS73Vg>
- **KUMBUL Uygur**, “Yemen’de İç Savaş Ve Huti İsyanı”, *ANKASAM (Ankara Kriz Ve Siyaset Araştırmaları Merkezi)*, Ankara, 2017, <https://ankasam.org/yemende-ic-savas-ve-huti-isyani/> (10.03.2017).
- **KURT Veysel**, “Arap İsyanları Sonrasında Ortadoğu’da Vekalet Savaşları: Yemen Örneği”, *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi (International Journal of Political Science and Urban Studies)*, İstanbul, 2019, c .7/1.
- **KURT Veysel**, “Devrimden Askeri Müdahaleye Yemen”, *SETA (Siyaset, Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları) vakfı yayınları*, İstanbul, 2015, sayı: 144.
- **İŞCAN Mehmet Zeki**, “Selefilik”, *İlahiyat Akademi Dergisi*, Gaziantep, 2015 ,c .1/1.
- **MEPA NEWS**, “Yemen’de Son Durum”, 2021, <https://www.mepanews.com/yemende-son-durum-subat-2021-42723h.htm>.
- **MERCAN Muhammed Hüseyin**, “Yapısal Sorunların Gölgesinde Değişim Sancısı: Yemen’de Halk Ayaklanması Ve Sonrası”, *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ankara, 2014, c .4/1.
- **MURTAHİL.COM**, “Yemen Nüfusu, (عدد سكان دولة اليمن)”, <https://murtahil.com/142909/عدد-سكان-دولة-اليمن/>, (23.09.2019) .
- **MUSLU Ensar**, Fatih GEZGİN , “Yemen 2013”, *ORTADOĞU YILLIĞI Dergisi*, Sakarya, 2013.

• **OCAK Ahmet**, “Selçuklular Döneminde Şîî-Sünnî İlişkileri”, *ERDEM Dergisi*, 1996, Sayı:1.

• **ONAT Hasan**, “Mezhep Kavramı Ve Mezheplerin Doğuş Sebepleri”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 2018.

• **ÖZCAN Ahmet**, Muaz ibn Cebel’in Hayatı Ve Hadis Rivayetindeki Yeri,(Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

• **ÖZERVARLI M. Sait**, “Selefiyye”, TDV İslam Ansiklopedisi, *TDV Yayınları*, İstanbul, 2009, c. 36.

• **ÖZTÜRK Selim**, “Nedenleri ve Sonuçları Bağlamında Yemen Savaşı(The War In On The Context Of Reasons And Consequences)”, *Avrasya Etütleri*, 2019, c. 55.

• **POLAT Furkan**, “Arap Baharı” Sonrası Ortadoğuda Kurulan İttifaklar: Suriye, Yemen, Libya Örneği,(Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: *Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü*, 2016.

• **SAEED AL SABRİ Ahmed Muhammed**, Hûsî Hareketinin İtikadi Ve Sosyal Görüşleri, (Yüksek Lisans Tezi) Kayseri: *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2009.

• **SARI Ahmet Semih**, İran Ve Suudi Arabistan İlişkileri: Bölgesel Faktörler Ve Bölge Dışı Aktörlerin Roller (Yüksek Lisans Tezi), İSTANBUL: *Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal İlişkiler Bölümü Anabilim Dalı*, 2017.

• **SEMİN Ali**, “Yemen Krizi, Hûsîler Ve İran-Körfez Güç Mücadelesi”, *BİLGESAM Analiz/Ortadoğu*, 2015.

• **TABATABAİ FER Muhammed**, *Yemen Hûsîleri*, Dinler Ve Mezhepler Üniversitesi Yayınları, Kum, İran, 2016.

• **T.C. Dışişleri Bakanlığı**, “Yemen Ekonomisi”, 2018, <http://www.mfa.gov.tr/yemen-ekonomisi.tr.mfa#> (25.06.2018).

• **T.C. Ticaret Bakanlığı Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü**, “Yemen Ülke Profili”, 2020.

- **TOMAR Cengiz**, “Yemen”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara, 2013, c. 43.
- **TINAS Murat**, “Yemen İç Savaşı’nda Hûsiler: Vekâlet İlişkisinin Karmaşık Yapısı”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020, 21(1).
- **UYANIK Mevlüt**, “Tarihte Ve Günümüzde Selefilik”, *milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı*, İstanbul: 2013.
- **ÜMİT Mehmet**, “Zeydîye Mezhebi, İmâmet Anlayışı ve Sahâbe Hakkındaki Görüşleri”, *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Mersin, 2015, c .1/2.
- **VAN DAM Nikolaos**, Suriye’de İktidar Mücadelesi: Esad ve Baas Partisi Yönetiminde Siyaset ve Toplum, çevirenler: Semih İdiz - Aslı Falay Çalkıvık, İstanbul, *İletişim Yayınları*, 2000.
- **WORD LIFE EXPECTANCY**, “Yemen Population Pyramid”, <https://www.worldlifeexpectancy.com/tr/yemen-population-pyramid>, (16.07.2020).
- **YEĞİN Abdullah**, “İran Siyasetini Anlama Kılavuzu”, *SETA Yayınları*, Ankara, 2013, 1.Baskı.
- **YELSELİ Deha**, Suudi Arabistan’ın Yemen Müdahalesi Ve Avrupa Birliğinin Müdahaleye Bakışı, (Yüksek Lisans Tezi), İSTANBUL: *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı*, 2019.
- **YEŞİLTAŞ Murat**, “İran’ın Nükleer Söylem Siyasetini Anlamak: Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Akademik ORTADOĞU Dergisi*, 2014.
- **YILDIRIM Emre**, “Yemen Ortadoğu’nun Taşrasındaki Çatışma”, *İNSAMER(İHH İnsani Ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, Ankara, 2015, analiz no: 04.